



**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hz. AİŞE VE TEFSİR İLMİNDEKİ YERİ

**Danışman
Doç. Dr. Ahmet BEDİR**

**Hazırlayan
Nilgöl ÖZTÜRK**

**ŞANLIURFA
2007**



ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Ahmet BEDİR danışmanlığında, Nilgöl ÖZTÜRK'ün hazırladığı “**Hz. Aişe ve Tefsir İlimindeki Yeri**” konulu bu çalışma/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç. Dr. Ahmet BEDİR

Üye : Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye : Yrd. Doç. Harun ŞAHİN

Bu Tezin Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı'nda Yapıldığı ve Enstitümüz Kurallarında Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr.

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.



İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ	VI

GİRİŞ

1. HZ. AİŞE’NİN HAYATI ve İLMİ ŞAHSİYETİ	1
1.1. HAYATI	1
1.1.1. Doğumu	1
1.1.2. Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Evliliği	1
1.1.3. Hicreti ve Hz. Peygamber’le (s.a.s) Arasındaki Sevgi	3
1.1.4. İfk Hadisesi	8
1.1.5. Hz. Peygamber’den (s.a.s) Sonraki Hayatı ve Cemel Vâkası	9
1.1.6. Vefâtı	13
1.2. İLMİ ŞAHSİYETİ	14

BİRİNCİ BÖLÜM

2. HZ. AİŞE’NİN TEFSİRDEKİ YERİ	17
2.1. SAHABE DÖNEMİ TEFSİRİNE GENEL BİR BAKIŞ	17
2.1.1. Tefsirin Kaynakları	19
2.1.1.1. Kur’an’ı Kerim	19
2.1.1.2. Hz. Peygamber (s.a.s)	20
2.1.1.3. İctihad	21
2.1.1.4. Semâvi Kitaplar ve Ehli Kitaba Mürâcaat	22
2.2. TEFSİR MEDRESELERİ VE HZ. AİŞE’NİN MEDİNE MED- RESESİNİN OLUŞUMUNA ETKİSİ	22
2.3. HZ. AİŞE’NİN TEFSİRDEKİ METODU	27
2.3.1. Rivâyet Tefsiri.....	27
2.3.1.1. Kur’an ile Tefsir	28
2.3.1.2. Sünnet ile Tefsir	28
2.3.1.3. Hz. Aişe ve İsrailiyât	33
2.3.2. Dirâyet Tefsiri	34
2.3.2.1. Üzüm tanesini örnek vermesi	34
2.3.2.2. Safa ve Merve arasında sa’y yapmanın mutlaka ge- rektiğini savunması	35
2.3.2.3. Duada “acele edip ümitsizliğe düşme”nin ne anlama geldiğini beyan etmesi.....	36



2.3.2.4. Teşrik günlerinde oruç tutma izni hakkında görüşü	37
2.3.2.5. “İnsanların akın ettiği yerden akın edin” âyetini izahı	37
2.3.2.6. Lağv yemini izahı	38
2.3.2.7. Yemin kefareti konusunda izahı	39
2.3.2.8. Hayızlı kadına yaklaşma sınırı hakkında izahı	40
2.3.2.9. Kadınların periyotlarını anlatan “kurû” kelimesini izahı	41
2.3.2.10. Kazanılan şeylerin ne olduğunu beyan etmesi	42
2.3.2.11. Borçluların şahitliği ile ilgili izahı	42
2.3.2.12. Kulun içinden geçenlerden hesap görmesinin izahı	42
2.3.2.13. İlimde derin olanların müteşâbih âyetlere yaklaşımını izahı	44
2.3.2.14. Al-i İmran, 3/172. âyette Hz. Ebu Bekir ve Hz. Zübeyr’in kastedildiğini söylemesi	45
2.3.2.15. Yetimler hakkındaki âyetleri yorumu	46
2.3.2.15.1. Nisa, 4/2-3-4	46
2.3.2.15.2. Nisa, 4/127	47
2.3.2.15.3. Nisa, 4/6:Velinin, yetimin malında tasarrufunu izahı	50
2.3.2.16. “نَهْلَةٌ-nihle” kelimesini izahı	51
2.3.2.17. Nisa, 4/75. âyette geçen şehrin neresi olduğunu izahı	51
2.3.2.18. Nisa, 4/123. âyet hakkında izahı	52
2.3.2.19. Yolculuk ve ikamet namazını izahı	53
2.3.2.20. İnasen (إِنَّا) kelimesini izahı	53
2.3.2.21. Nisa,4/128. âyetteki “sulh” u izahı	54
2.3.2.22. Nisa, 4/3. âyette geçen “الذَّم – kan” lafzını izahı	55
2.3.2.23. “السَّائِحُونَ” lafzını izahı	55
2.3.2.24. Başörtüsünü farz kılan âyet hakkında izahı	55
2.3.2.25. Maide sûresi hakkında izahı	56
2.3.2.26. “Tubba” kelimesi hakkında izahı	57
2.3.2.27. “قَابَ قَوْسَيْنِ” lafzı hakkında izahı	57
2.3.2.28. İsra 110. âyetin dua ve teşehhüt hakkında nazil olduğunu söylemesi	57
2.3.2.29. Ahzap, 33/11. âyetin Hendek gününe işaret ettiğini izahı	58
2.3.2.30. “الْجَاهِلِيَّةُ الْأُولَى” lafzını izahı	58



2.3.2.31. Ahzap, 33/37. âyet hakkında yorumu	58
2.3.2.32. Ahzap, 33/56. âyet hakkında izahı	59
2.3.2.33. “المَحْرُوم- <i>mahrum</i> ” lafzını izahı	59
2.3.2.34. Müzzemmil sûresi hakkında izahı	60
2.3.2.35. Müzzemmil, 73/11. âyetteki vaadin gerçekleştiğini söylemesi	60
2.3.2.36. Fil sûresinde geçen taşların ebadı hakkında izahı	60
2.3.2.37. “ <i>Kevser</i> ” kelimesini izahı	61
2.4. ESBAB-I NUZÛL BİLGİSİ	61
2.4.1. Nisa, 4/43. Âyetin Nuzûl Sebebi	62
2.4.2. Nur Sûresinin Nuzûl Sebebi	63
2.4.3. Tahrim, 66/1–2. Âyetlerin Nuzûl Sebebi	64
2.4.4. Ahzap, 33/51. Âyetin Nuzûl Sebebi	66
2.4.5. Ahzap, 33/28–29. Âyetlerin Nuzûl Sebebi	66
2.4.6. Nisa, 4/128. Âyetin Nuzûl Sebebi	67
2.4.7. Nisa, 4/3–5. Âyetlerin Nuzûl Sebebi	68
2.4.8. Bakara, 2/ 229–230. Âyetlerin Nuzûl Sebebi	69
2.4.9. Bakara, 2/199. Âyetin Nuzûl Sebebi	70
2.4.10. Ahkaf, 46/17. Âyetinin Muhatabı Hakkındaki Tartışmaya Cevabı	71
2.4.11. Abese Sûresinin Nuzûl Sebebi	72
2.4.12. Sûre ve Âyetlerin Mekkî veya Medenî Olduğunu Bildirmesi	72
2.4.13. Sûre ve Âyetleri Ay ve Gün Olarak Belirtmesi	73
2.4.13.1 Bakara, 2/185	73
2.4.13.2. Alak, 96/1	73
2.4.14. Müzzemmil Sûresi’nin Nasıl Nazil Olduğunu İzahı	73
2.5. NESH İLE İLGİLİ ÂYETLER HAKKINDA GÖRÜŞLERİ	74
2.6. MUSHAFI	75
2.7. KIRAAT BİLGİSİ ve SAHABELERİN KUR’AN OKUYUŞ ŞEKİLLERİNE İTİRAZI	78
2.7.1. İbn Abbas’ın kiraatine itirazı	78
2.7.2. Nisa, 4/162	80
2.7.3. Müminun, 23/60	80
2.8. Hz. AİŞE’NİN BAZI DURUMLARI KUR’AN’A ARZI	83
2.8.1. İbn Abbas’ın Allah’ın Görülmesi Hakkındaki Rivâyetini Kur’an’a Arzı	84
2.8.2. Ebu Hureyre’nin “Uğursuzluk üç şeydedir.” Rivâyetini Kur’an’a Arzı	86



2.8.3. Ebu Hureyre'nin "Veled-i zina" Rivâyetini Kur'an'a Arzı	88
2.8.4. Hz. Ömer'in "Ailesinin ağlamasıyla ölünün azap çekeceği" Rivâyetini Kur'an'a Arzı	89
2.8.5. İbn Ömer'in "Ailesinin ağlamasıyla ölü kimsenin azap çeke- ceği" Rivâyetini Kur'an'a Arzı	90
2.8.6. Mut'a Nikâhı Hakkındaki Tartışmaları Kur'an'a Arzı.....	91
2.8.7. Zeyd b. Erkam'ın "İyne Tarzı" Satışını Kur'an'a Arzı	93
2.8.8. Halid b. Said el-As'ın Eşi Arasındaki Durumunu Kur'an'a Ar- zı.....	95
2.8.9. Bir Kadının Visal Orucu Hakkındaki Sorusunu Kur'an'a Arzı	95
2.8.10. Said b. Hişam'ın Münzevi bir Hayat Tarzı İstemesini Kur'an'a Arzı	95
2.9. SAHABENİN HZ. AİŞE'NİN TEFSİRİNE YÖNELTTİĞİ ELEŞ- TİRİLER	96
İKİNCİ BÖLÜM	
3. HZ. AİŞE TEFSİRİNİN ÇEŞİTLİ İLİMLER AÇISINDAN ÖZEL- LİKLERİ	98
3.1. HADİS BİLGİSİ	98
3.2. FIKİH BİLGİSİ	101
3.3. DİL, ŞİİR ve EDEBİYAT BİLGİSİ	103
3.4. TARİH ve ENSAB BİLGİSİ	106
3.5. TIP BİLGİSİ	107
SONUÇ	108
KAYNAKLAR.....	111
ÖZET	117
SUMMARY	118



KISALTMALAR

Age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen madde
a.s	: Aleyhisselam
AŞ	: Anonim Şirket
b.	: Bint, ibn, bin
bk.	: Bakınız
bty	: Basım tarihi yok
byy	: Basım yeri yok
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşler Başkanlığı
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
H.	: Hicri
HÜİF	: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
hızl.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
neşr.	: Neşreden
r.a	: Radıyallahü anha
s.	: Sayfa
s.a.s	: Sallallâhü aleyhi ve's-Selem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları



ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Kur'an-ı Kerim, Allah tarafından, Hz. Peygamber (s.a.s) aracılığıyla bütün insanlara yol gösterici, müjdeleyici, dini bir öğüt, dünya ve ahiret mutluluğuna götüren bir hatırlatma olarak nazil olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in en sağlam tefsir kaynağı yine Kur'an'ın kendisi olurken ikinci sağlam tefsir kaynağı da Hz. Peygamber (s.a.s) dir.

Sahabe tefsiri ise Hz. Peygamberin tefsirinden hemen sonra gelen en önemli kaynaktır. Allah Resulu'nun (s.a.s), izahını yapmadığı bazı âyetlerin tefsirinde sahabelerin farklı içtihatlarında bulunmaları Kur'an tefsiri açısından bir zenginlik kaynağı olmuştur.

İslam ilimlerinde çok önemli bir yere sahip olduğu genel kabul görmüş olan Hz. Aişe, Kur'an tefsirinde de önemli bir yer işgal etmektedir. Zira o, zekâsı, anlayışı, kuvvetli hafızası, güzel konuşması, Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'i (s.a.s) en iyi şekilde anlamaya çalışması gibi vasıfları sayesinde Kur'an-ı Kerim'i, sünneti en iyi bilen, anlayan, muhafaza eden sahabilerin başında yer almıştır. Ancak Hz. Aişe'nin daha çok hadis ve fıkıh sahasındaki yönü öne çıkarılmış, tefsir ilmindeki yeri üzerinde yeterince durulmamıştır. Onun hakkında yazılan eserler birkaç duygusal bilgiden öteye geçmemektedir.

Araştırabildiğimiz kadarıyla, sunmakta olduğumuz şekil ve muhtevada bir akademik çalışmaya rastlayamadık. Yapılan araştırmalarda onun belli bir yönünde yoğunlaşmış ya da sadece belli bir eser içindeki rivâyetleri incelenmiştir. Ancak bu çalışmaların hepsinin Hz. Aişe'nin tefsir ilmindeki yeri açısından sınırlı ve yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu nedenle Hz. Aişe'nin tefsirdeki rolünü öğrenmek, çalışmamızı cazip hale getirmiştir.

İşte tamamen bu düşünceden hareketle bir müfessir olarak Hz. Aişe'yi inceleme lüzumu hissederek çalışmamızı "*Hz. Aişe ve Tefsir İlmindeki Yeri*" olarak



belirledik. Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in (s.a.s) âyetlerle ilgili yorumlarını nakletmekle beraber kendi yorumlarını da ifade etmiştir. Bu çalışmamızda, Hz. Aişe'nin bizzat âyetlere binaen yapmış olduğu yorumlarını ele almaya gayret ettik.

Hz. Aişe'nin tefsir yönünü sağlam ve doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için mümkün olduğunca temel kaynak eserlere indik.

Hz. Aişe'nin tefsir yönünü ele alan bu çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte, Hz. Aişe'nin hayatı ve ilmi şahsiyeti üzerinde durduk. Böylece onun karakteri ile ilmi yönünün birbirini ne kadar desteklediğine dikkat çekmek istedik.

Birinci bölümde, Sahabe dönemi tefsiri hakkında bilgiler vermekle beraber esasen Hz. Aişe'nin Kur'an ilmi, tefsir bilgisi, tefsirdeki metodu üzerinde durarak tefsir ilmindeki yerini ortaya koymaya çalıştık.

İkinci bölümde ise Hz. Aişe tefsirinin çeşitli ilimler açısından özellikleri üzerinde durduk.

Çalışmamızın başından sonunda kadar yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Ahmet BEDİR Bey'e, emeği geçen bütün hocalarım, benden manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve yakın dostlarıma teşekkür ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Nilgöl ÖZTÜRK

2007-Şanlıurfa



GİRİŞ

1.HZ. AIŞE’NİN HAYATI ve İLMİ ŞAHSİYETİ

1.1. HAYATI

1.1.1. Doğumu

Ne Hz. Peygamber (s.a.s) dönemine yakın yaşayan Araplarda, ne de ilk müslümanlarda, doğan çocukların doğum tarihini tespit konusunda özel bir çabaya rastlanmaktadır.¹ Bu nedenle Hz. Aişe’nin doğumu hususunda ihtilaf olup genel kanaat, onun doğumunun miladî 614 yıllarında olduğudur.² Hz. Peygamber’e (s.a.s) ilk vahiy, miladî 610 yılında geldiğine göre, Hz. Aişe’nin doğumu da nübüvvetin dördüncü yılına rastlar.³

Resûl-i Ekrem, (s.a.s) Aişe’nin kız kardeşi Esmâ’nın oğlu Abdullah b. Zübeyr’e nispetle ona “Ümmü Abdullah” künyesini vermiştir.⁴ Babasına nispetle Aişe-i Sıddıka da denir.⁵ Babası, bilindiği üzere Hz. Ebu Bekir (r.a), annesi ise, Hz. Peygamber’in (s.a.s) bizzat kabrine indirerek dua ettiği Ümmü Rûman b. Amir b. Uveymir’dir.⁶

1.1.2. Hz. Peygamber (s.a.s) ile Evliliği

Çocukluğu hakkında fazla bilgiye sahip olamadığımız Hz. Aişe’nin, Hz. Peygamber’le (s.a.s) nişanlanma yaşı hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Klasik kaynaklara göre Hz. Aişe’nin bizzat kendisi, nişanlanma yaşını 6–7, evlilik yaşını 9 olarak belirtmiştir.⁷

¹ Selçuk Coşkun, “Hadislerin Tarihe Arzı’nın Uygulamadaki Bazı Problemleri” (Hz. Aişe’nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme), Ekev Dergisi, 20, (Yaz 2004), s.177.

² İbn Hacer el-Askalanî, *el-İsabe fi Temyizi’s-Sahabe*, thk. Adil Ahmed Abdülmecud, Ali Muhammed Muavviz, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, IV, 27; Süleyman Nedvî, *Hz. Aişe*, Timaş Yay. , İstanbul 2005, s.21, Mustafa Fayda, “Aişe”, DİA, İstanbul 1989, II, 201; “Aişe”, MEB Yay. , İstanbul, I, 229.

³ Süleyman Nedvî, *Hz. Aişe*, s. 21.

⁴ İbn Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, thk. Halil Me’mun Şiha, Daru’l-Marifé, Beyrut, 1997, V, 341; el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 232; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 32; Abdülvehhab Abdullatif, “*el-Muhtasaru fi İlmî Ricali’l-Eser*”, Daru’l-Kutubi’l-Hadise, 1966, s.105.

⁵ İbn Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V, 341; Ebu Bekir Cabir el-Cezairî, *el-İlmü ve’l-Ulema*, Daru’l-Kütübi’s-Selefiyye, Kahire, s.241.

⁶ İbn Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V, 341; Ebu Ferec Nureddin Ali b. İbrahim b. Ahmed Halebî, *es-Sîretü’l-Halebiyye*, Daru’l-Maarif, Beyrut, bty. , II, 274; Ebu Bekir Cabir el-Cezairî, “*el-İlm ve’l-Ulema*”, bty. , Kahire, s. 241.

⁷ İbn Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V, 341; el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 232; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, Beyrut, 1977, III, 17; Ebu Abdullah Muhammed b İshak b. Yesar İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, thk.



Hiz. Ebu Bekir müslüman olmadan önce, kızı Aişe'yi Mekkelî Cübeyr b. Mut'im ile sözlendirmiş, İslamiyet yayılmaya başlayınca her iki taraf bu nişandan vazgeçmişti.⁸ Özellikle bu nişan Cübeyr'in anne ve babası tarafından oğullarının, Aişe'nin müslüman kimliğinden etkilenebileceği endişesi ile bozulmuştu.⁹

Hiz. Peygamber'in (s.a.s) Hiz. Aişe'ye Havle b. Hakim'in tavsiyesi ile talip olması üzerine, -ihtilafli olmakla birlikte- hicretin ikinci yılı Şevval ayında¹⁰ (miladî Nisan 624) evlilikleri gerçekleşmiştir.¹¹ Birçok kaynakta Hiz. Peygamber'e (s.a.s), Hiz. Aişe ile evleneceğinin rüyasında gösterildiği rivâyeti mevcuttur.¹² Hiz. Aişe, düğünlerin Şevval ayında olmasını teşvik eder ve kendi düğün ve nikâhının bu ayda olduğunu, en güzel kısmetli, en talihli ve bahtiyar kadının da kendisi olduğunu söyleyerek¹³ bu aydaki evliliğin uğursuz kabul edildiği cahiliye âdetini de ortadan kaldırmış, birçok kadının da evliliklerini bu aya denk getirmelerine sebep olmuştur.¹⁴ Hiz. Aişe'nin evlenme yaşı konusunda yapılan çalışmalarda, onun evlenirken 18 yaşında olduğunu, bir kısım verileri kullanarak söyleyenler de vardır.¹⁵ Kaynaklarda, Hiz. Aişe'nin ablası Ema b. Ebi Bekir'in, Hicret'in 73. yılında vefat ettiği de kaydedilmektedir. Bu hesaba göre, Ema b. Ebi Bekir'in Hicret'te 27 yaşında olması

Muhammed Hamidullah, *el-Vakf li'l-Hidemati'l-Hayriy*, Konya, 1981, s. 239; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, Daru Sadır, Beyrut, 1983, VIII, 59; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993, II, 135, 148; İbn Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, II, 307; Şehabeddin Ahmed b. Abdulvehhab Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Arab fi Fünuni'l-Edeb*, thk. , Muhammed Fevzi Anitil, *el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-Amme li'l-Kitab*, Kahire, 1985, s.174; Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa fi Alemi'l-Arab ve'l-İslam*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1977, III, 10-11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. , Abdullah Muhammed, ed-Derviş, Daru'l fikir, 1991, IX, 291, 430; Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburî Hâkim, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, thk. Şemsuddin Ebi Abdullah Muhammed b. Ahmed ez-Zehbî, Daru'l-Kutubü'l-İlmiyye, bty. , byy. , IV, 4.

⁸ Belâzurî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir Belazûrî, *Ensabü'l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkar, Riyaz Zirikli, Daru'l-Fikr Yay. , Beyrut, 1996, I, 409.

⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 30; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 149.

¹⁰ el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 232; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 149.

¹¹ Müslim, "Nikâh" 11; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 135; M. Fayda, "Aişe", *DİA*, II, 201. Değişik rivâyetlerde, bu evliliğin 14 veya 15 yaşlarında yani Hicretin birinci yılı Şevval ayında, (Nisan 623) olduğu rivâyet edilir.

¹² İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 503, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 455; Tirmizî, "Menâkıb" 63; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 140; Eş-Şevkânî, *Darrü's-Sahabe fi Menâkibi'l-Karabeti ve's-Sahabe*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Ümerî, Dimeşk, 1984, s.319.

¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 59; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 282; Taberî, *Tarihü't-Taberî, Tarihu'r-Rusul ve'l-Muluk*, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, thk. Muhammed Ebu el-Fadil İbrahim, Daru'l-Marife, bty. , II, 118.

¹⁴ Fatma Şadiye, *Ümmü'l-Müminin Hiz. Aişe es-Siddika*, Hanımlara Mahsus Gazete Basımevi, İstanbul, 1904, s.15.

¹⁵ Süleyman Nedvî, *Hiz. Aişe*, s.30-31; Yaşar Kaplan, "Peygamberimiz (sav), Hiz. Aişe ile sekiz yaşında mı evlenmişti?", *Vakit* (13 Haziran 1995), s.5.



gerekir. Hz. Aişe de ablasından sadece 10 yaş küçük olduğuna göre¹⁶, Hicret yılında Hz. Aişe 17 yaşındaydı.¹⁷

Daha önce de belirttiğimiz gibi klasik kaynaklarda Hz. Aişe'nin, nişanlılık yaşının 6- 7, evlilik yaşının ise 9 olarak geçtiği rakamlarla diğer bazı tarihi bilgilerin verdiği rakamların mukayesesi sonucu çok farklı tarihlendirmelerin ortaya çıkması, Arapların tarihlendirme hususunda özel bir çaba göstermemelerinin bir neticesidir.

Bazı oryantalistler, Hz. Aişe'nin evlilik yaşını, Arap örfüne ait özel durumları yanlış yorumlayarak veya kendi kültürlerine kıyaslayarak eleştirilerinde ileri gitmişlerdir.¹⁸ Hz. Aişe'nin evlilik yaşı bazı iddialara göre çok küçük olsa idi, ya bizzat kendisinden bir şikâyet gelirdi ya da o dönemde İslam karşıtı kişilerin bu konu hakkında mutlaka yorumları bulunurdu. Sıcak iklimlerde çocukların daha erken yaşlarda buluşa ermeleri herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Ayrıca Hz. Peygamber'den (s.a.s) önce Cübeyr b. Mut'im ile nişanlı olması Hz. Aişe'nin evlilik çağına gelmiş olduğunu gösterir.

1.1.3. Hicreti ve Hz. Peygamber (s.a.s) ile Arasındaki Sevgi

Hz. Peygamber (s.a.s) Medine'ye hicret ederken aile fertlerini Mekke'de bırakmak zorunda kalmıştı. Mescid-i Nebevi yapıp Hane-i Saadet inşa edilince Zeyd b. Harise ile Ebu Râfi' hazretlerine iki deve ve beş yüz dirhem vererek ailesini getirmeleri için Mekke'ye gönderdi.¹⁹ Bu iki sahabe Mekke'de bulunan Hz. Fatıma, Hz. Ümmü Gülsüm, Hz. Sevde, Hz. Üsame, Hz. Ümmü Eymen, Hz. Aişe ve Hz. Ebu Bekir'in diğer ev halkını Medine'ye getirdiler.²⁰

Hz. Peygamber (s.a.s), mihrî ödeyemediği için Hz. Aişe Medine'ye geldiği zaman hemen düğün yapamadı. Bu durumu öğrenen Hz. Ebu Bekir'in gereken miktar olan 500 dirhemi ona ödünç vermesiyle düğün gerçekleşti.²¹

Hz. Aişe, Hz. Peygamber'le (s.a.s) evlendikten sonra artık "ümmü'l-müminin"

¹⁶ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 289.

¹⁷ Süleyman Nedvî, *Hz. Aişe*, s.28-29; Yaşar Kaplan, "Peygamberimiz (sav), Hz. Aişe ile sekiz yaşında mı evlenmişti?", *Vakit* (14 Aralık 1993), s.3.

¹⁸ Mehmet Azimli, "Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı", 16, 1(2003), s.28.

¹⁹ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 152, 269.

²⁰ İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 438; Yusuf Kandehlevî, *Hayatü's-Sahabe* (Muhtasar), hzl. , Ömer Lütfi Erdal, Işık Yay. , İstanbul, 2006, I, 244.

²¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 4.



diye anılmaya başladı.

Hiz. Peygamber (s.a.s), Hiz. Aişe'nin kendisine karşı ne hissettiğini anlayacak kadar onu iyi tanır²² ve onu çok sevdiği için ona Ayşe, Uveys²³, Aiş ve Hümevra²⁴ diye hitap ederdi. Hiz. Aişe, Peygamberimizin hanımları içinde ona en sevgili olanıydı. Rum sûresinin "Kaynaşmanız için size kendi(cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O'nun (varlığının) delillerindendir." âyetinin en güzel iki örneği Hiz. Peygamber (s.a.s) ve Hiz. Aişe idi.

Resulullah Aleyhisselam'a çeşitli zamanlarda çeşitli şahıslar tarafından: "As-habından en çok sevdiğin kimdir ya Resulallah?" diye sorulmuştu. Efendimiz bu sorulara ya soran şahsın durumuna ya da bahse konu olan sevginin türüne göre farklı cevaplar vermiştir. Amr b. As'ın sorusuna, eşlerinden kendisine en sevgili kadının Aişe, erkekler arasında en çok sevdiği kişinin ise Aişe'nin babası Ebû Bekir olduğu, cevabını vermiştir.²⁵ Buna rağmen Hiz. Aişe validemiz Hiz. Peygamber'in (s.a.s) kendisine duyduğu sevgisini ölçmek ihtiyacı hissederdi. Bir defasında, "Sevgin bana nasıl?" diye sormuş, ondan, "Düğüm gibi kuvvetli" cevabını almıştı. "Peki, düğüm nasıl" diye sorduğunda Hiz. Peygamber (s.a.s), "Bildığın gibi" diyerek cevap vermişti.²⁶

Hiz. Aişe'nin kendisine büyük yakınlık ve sevgi gösteren Hiz. Peygamber (s.a.s) ile koşu yarışı yaptığı,²⁷ onun omzuna dayanarak Mescid-i Nebevi'de mızraklarıyla savaş oyunu oynayan Habeşlileri seyrettiği²⁸ ve Hiz. Peygamber'e (s.a.s) nazlanmaktan hoşlandığı bilinmektedir.

Bizzat Resulullah'ın (s.a.s) diğer eşleri, Hiz. Peygamber'in (s.a.s) Hiz. Aişe'ye olan özel ilgisinden bahsederlerdi. Hiz. Peygamber (s.a.s), kendisine gelen hediyeleri Hiz. Aişe'nin gününde kabul ederdi. Diğer hanımları bu durumu kıskanmış ve onların gününde hediyeleri kabul etmesini talep etmişlerse de Hiz. Peygamber (s.a.s) bunu reddetmişti.²⁹ Hiz. Aişe ile her konuda bir nevi yarış içinde olan Hiz. Ümmü Seleme, yeri geldiğinde onun bu yönüne işaret ederdi. Hiz. Aişe'nin vefat hastalığında

²² Müslim, "Fedâilü's-Sahabe" 13.

²³ el-Askalanî, *el-İsâbe*, VIII, 42.

²⁴ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, II, 167.

²⁵ Tirmizî, "Menâkip" 63; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Arab*, s.175; İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 503.

²⁶ el-İsfahanî, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtu'l-Asfiya*, Beyrut, 1988, II, 44.

²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 286, 451, 546.

²⁸ Buharî, "Salat" 310; Nesâî, "İydeyn" 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 138.

²⁹ Müslim, "Fedâilü's-Sahabe" 13; Tirmizî, "Menâkip" 63; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, II, 142.



Hız. Ümmü Seleme : “Vallahi yeryüzünde hiçbir şey, Resulullah (s.a.s) için ondan daha sevgili değildi.” dedi. Ancak bu sevginin sebebi genel kanaatin aksine Hız. Aişe'nin genç ve güzel olması değildi. Çünkü Peygamberimizin hanımlarından Hız. Zeynep, Hız. Cüveyriye ve Hız. Safiyye, hadis kitaplarında geçtiği gibi, beden itibarıyla ondan daha güzeldiler. Bunlar güzellikleriyle tanınmış, genç, sözü dinlenir ve soylu kadınlardı. Bununla birlikte Hız. Aişe'nin güzelliğinden bahseden yalnızca bir rivâyet vardır. Hız. Ömer kızı Hız. Hafsa'ya: “Hafsa! Sakın Hız. Aişe'yi kötöleme; o senden güzeldir ve Hız. Peygamber'in (s.a.s) yanında senden daha sevgilidir” demiş, Resulullah (s.a.s) bu sözü duyunca gülümsemişti. Bu rivâyette Hız. Ömer, Hız. Aişe'yi sadece Hız. Hafsa ile kıyaslamış, diğerlerinden bahsetmemiştir.³⁰

Hız. Peygamber'in (s.a.s) ona olan sevgisinin temelinde, onda gördüğü fevkalade ilim istidâdı, Kur'an ve Sünneti anlamada ortaya koyduğu üstün başarı vardı. İslâmiyeti tebliğ etmek, yaratılış gayesi ve nübüvvet görevi olan böyle bir zat elbette, bu maksada en büyük yardımcı yapan ya da istikbalde yapacak olan insanlara karşı özel bir ilgi gösterecekti.³¹ Buna rağmen Hız. Peygamber'i (s.a.s) en çok kıskanan ve sevgisini kazanmak için en çok gayret sarf eden de yine Hız. Aişe idi. O'nun zaman zaman Resulullah'ın (s.a.s) diğer hanımlarını kıskandığı da rivâyet edilir.³² Özellikle de Hız. Peygamber'in (s.a.s) çok sevdiği ve hatırasını daima canlı tuttuğu kendisinin evliliğinden önce vefat etmiş Hız. Hatice validemizi kıskandığı ve bu husustaki duygularını ifade etmekten çekinmediği rivâyetlerden anlaşılmaktadır.³³ Geceleri uyandığında Resulullah'ı (s.a.s) her zaman ibadet yaparken bulur ancak ilk anda O'nun diğer hanımlarından birinin yanına gittiği zannından da kendini alamazdı.³⁴ Hız. Peygamber'in (s.a.s) hanımları arasında tek bâkire olan Hız. Aişe'nin³⁵ Resul-i Ekrem'in (s.a.s) diğer eşleri ile kıskançlıktan kaynaklanan birkaç küçük hadise dışında büyük anlaşmazlıkları olmamış, onlarla çok iyi geçinmişti. Özellikle Hız. Hafsa ve Hız. Sevde ile çok iyi anlaşırды.³⁶

³⁰ Ramazan Balcı, *En Sevgilinin Sevgilisi Hız. Aişe Hayatı ve Şahsiyeti*, Nesil Yay. , İstanbul, 2005, s. 42.

³¹ Ramazan Balcı, *Age.* , s. 42.

³² Müslim, “Münafikûn” 70; Nesâî, “İşretü'n-Nisa” 4.

³³ Buharî, “Nikâh” 109; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 429.

³⁴ Nesâî, “Gayre” 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 354, 417.

³⁵ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, V, 239; el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 232; Ebû Mansur Abdurrahman b. Muhammed İbn Asakir, *Kitabu'l-Erbain fi Menakıbu Ümmehâtu'l-Mü'minin*, thk. , Muhammed Ahmed Abdülaziz, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, Kahire, 1990, s.57.

³⁶ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 143.



Hiz. Peygamber'in (s.a.s) gece yolculuklarında kendisiyle sohbet yapabilmek için Hiz. Aişe'yi tercih etmesi,³⁷ bazı davetleri onun da gelmesi şartıyla kabul etmesi,³⁸ bardağı onun ağzının değdiği yerden içmesi,³⁹ abdest ile namaz arasında, hatta oruçlu iken bile onu öpmesi⁴⁰ ona olan sevgi ve samimiyetini gösterir.

Resulullah'ın (s.a.s) zevceleri arasında dünyalık edinme talepleri neticesinde inen Ahzab sûresi 28–34. âyetlerde Hiz. Peygamber'in (s.a.s) hanımlarına dünya süsü ya da Hiz. Peygamber (s.a.s) ile evli kalma arasında seçim yapmaları istenmişti. "Tahyir" olarak bilinen bu hadisede, kendisine düşünme ve seçme imkânı verdiği halde Hiz. Aişe'nin hiç tereddüt etmeden derhal Hiz. Peygamber'i (s.a.s) tercih etmesi,⁴¹ onun da kocasına olan bağlılığını göstermektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Hiz. Peygamber'in (s.a.s) Hiz. Aişe'yi sevmesinin temelinde, onda bulunan ilim öğrenme kabiliyeti ve kapasitesi dışında Hiz. Aişe'nin karakteri de büyük rol oynuyordu.

Hiz. Aişe, vâkarını daima muhafaza eden bir hanımdı. Öyle ki İfk hadisesinde âyetin nüzülü ile çok sevinen annesi Ümmü Ruman ve babası Hiz. Ebu Bekir kızlarından Resulullah'a (s.a.s) gidip teşekkür etmesini istediklerinde Hiz. Aişe, "Hayır! Vallahi gitmem! Ben yalnızca suçsuz olduğumu ortaya çıkaran Allah'a hamd ederim" demişti.⁴²

Hiz. Aişe, her konudaki fikrini çekinmeden açıkça ifade edebilen bir kadındı. Hiz. Peygamber'in (s.a.s) hastalığı, vefatına yakın şiddetlenmişti. Güçsüz düştüğü için cemaate imam olamamıştı. Kendi yerine Hiz. Ebu Bekir'in namaz kıldırmasını emredince Hiz. Aişe, insanların Ebu Bekir sebebiyle (Resulullah'ın (s.a.s) makamını işgal eden kimse olması endişesini taşıyarak) günaha girmelerinden endişe etmiş ve "Hiz. Peygamber'e (s.a.s) : "Ey Allah'ın Resulu! Ebu Bekir ince ruhludur, gözyaşlarını tutamaz. Kur'an'ı okuduğu zaman hep ağlar. Onun için sizin yerinize imamlık yapamaz. Sizin makamınıza geçecek olursa ağlamaya başlar. Başka birini imamlığa geçiriniz." demişti. Ancak Hiz. Aişe bu konuda ısrarcı konuşmuş olsa da Hiz. Pey-

³⁷ Müslim, "Fedâilü's-Sahabe" 13.

³⁸ Müslim, "Eşribe" 139; Nesâi, "Talak" 23.

³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 35.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Age.*, IX, 295, 541.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Age.*, IX, 493, 511, X, 30.

⁴² Buharî, "Megâzi" 101; Müslim, "Tevbe" 10.



gamber (s.a.s) tarafından bu fikri kabul edilmemişti.⁴³

Müminlerin annesi Hz. Aişe, ev işlerini kendisi yapardı. Hz. Peygamber (s.a.s) ile sohbetten çok hoşlanır ve onun emirlerine dikkat ederdi. Nafile ibadet ile meşgul olur, geceleri namaz kılar, günlerinin çoğunu oruçla geçirirdi. Resulullah (s.a.s) ve ailesi zaten hayatı boyunca üç öğün arka arkaya muntazam yemek yememiş,⁴⁴ hurma ve su ile geçinmişlerdi.⁴⁵ Hz. Aişe, Resulullah'ın (s.a.s) ailesinin iki gün ard arda arpa ekmeği yemediğini,⁴⁶ ancak onun (s.a.s) ölümünden sonra iki siyaha, yani hurma ve suya doyduklarını rivâyet etmiştir.⁴⁷ Resul-i Ekrem'in ailesinin çektiği geçim sıkıntısına rağmen aralarında önemli bir geçimsizliğin oluşmaması da yine iki taraf arasındaki sevgi ve bağlılığı göstermesi açısından anlamlıdır.

Hz. Aişe, kimsenin aleyhinde konuşmayı sevmezdi. Sadece bir defa Hz. Safiyye aleyhinde konuşmuş ve hemen Resulullah'tan (s.a.s) uyarı almıştı.⁴⁸ Kanaatkâr ve cömertti. Bir gün evine gelen bütün parayı insanlara dağıtmış, iftar vakti geldiğinde ona ekme ve yağ getiren hizmetçisi Ümmü Zerre, Aişe'ye: "Bugün dağıttıklarından bize bir dirheme et alsaydın da onunla iftar etseydik!" deyince Hz. Aişe: "Beni kınama, hatırlatsaydın bunu yapardım" demişti.⁴⁹ Yine bir keresinde, Muâviye'nin kendisine gönderdiği bin dirhemi olduğu gibi muhtaçlara dağıtmıştı.⁵⁰ Hz. Aişe annemizin hayatı buna benzer birçok örnekle doludur.

Güzel ahlakın tamamını kendisinde toplamış Hz. Aişe, aynı zamanda çok mütevâzi idi. Ölümüne yakın kendisine hasta ziyaretinde bulunan İbn Abbas: "Aişe, ezelden beridir müminlerin annesidir. Hz. Peygamber'in (s.a.s) en sevgili hanımıdır, onun vesilesi ile teyemmümün hükmü nazil olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de onun sayesinde nazil olan âyetleri müslümanlar, mescitlerde mihraplarda okuyorlar." deyince; Hz. Aişe: "İbn Abbas! Beni böyle övme!" diyerek uyarıda bulunmuştur.⁵¹

Hz. Aişe cesareti ile de meşhurdur. Harp meydanlarında korkmadan dolaşır ve mücahitlere hizmet ederdi. Uhud gazvesinde bir kırba su taşıyarak mücahitlere su

⁴³ İbn Sâd, *Tabakat*, II, 244; Taberî, *Tarihü't-Taberî*, II, 439; Muhammed Salih ed-Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, çev. Receb Doğru, Halil İbrahim Kaçar, Ocak Yay. , İstanbul, 2004, XI, 197-198.

⁴⁴ Buharî, "Rikak" 788; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 226, X, 149.

⁴⁵ Buharî, "Et'ime" 216; Amed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 344.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 345.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Age*, IX, 447, X, 6, 36.

⁴⁸ Ebû Dâvud, "Edep" 40; Tirmizî, "Sıfetu'l-Kıyame" 52.

⁴⁹ Buharî, "Menâkib" 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 358.

⁵⁰ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, II, 186-187.

⁵¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 8; Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 124.



dağıtmıştı.⁵² Gazalara iştirak için Hz. Peygamber'den (s.a.s) izin istediği fakat müsaade alamadığı bildirilmiştir.⁵³

Yine Müminlerin şefkatli annesi Hz. Aişe, öksüz ve fakir çocukları himayesine alır, onları okutur, yetiştirir, terbiye eder sonra da evlendirirdi.⁵⁴

1.1.4. İfk hadisesi

Daha önce kısaca bahsettiğimiz ifk hadisesini, önemi bakımından biraz daha detaylı ele almak istiyoruz.

Hz. Peygamber (s.a.s) sefere çıkarken kura ile hanımlarından birini yanında götürürdü. Hz. Aişe bu sebeple Bedir Gazvesi, Uhud ve Hendek Savaşı'na iştirak etmişti. Bu seferlerde, yaralılara bakma, su dağıtma, haber toplama gibi vazifelerde bulunmuştu.

İslam Tarihinde "İfk hadisesi" diye anılan olay, Hicretin 5. yılında yapılan Beni Mustalik Gazvesi'ne (5/627) iştirak ettiği zaman olmuştu.⁵⁵

Hz. Aişe, devenin üstünde kendisi için yapılan hevdecin (mahmil) içinde bulunuyordu. Kendisi, o kadar zayıftı ki, hevdecin kaldırıp indirenler, içinde onun olup olamayacağını fark edemezdi. Kimseye sormadan, haber vermeden hevdecin içinden çıkıp, özel ihtiyacı için insanlardan uzaklaştı. Dönüşünde boynundaki gerdanlığı düşürdüğünü fark edip onu aramaya çıktı. Bu esnada onun mahmilde olduğu düşünülerek orduya hareket emri verildi. Hz. Aişe döndüğünde konak yerinde kimseyi bulamayınca kendisini almaya geleceklerini düşünerek beklemeye başladı. Ordunun artçısı Safvan b. Muattal, Hz. Aişe'yi görünce onu devesine bindirerek orduya yetiştirdi. Ancak Hz. Aişe'nin genç bir adamla yalnız görünmesi dedikodulara yol açtı. Abdullah b. Übey b. Selül gibi münafıklar bu iftira ve dedikoduyu yaymaya başladı. Hassan b. Sabit, Mistah b. Üsase ve Hamne b. Cahş gibi bazı sahabeler de bu iftiraya, kasıtlı olmayarak karıştılar. Bu durum başta Hz. Peygamber'i (s.a.s), Hz. Aişe'nin ebeveynini ve sahabiyi çok üzdü. Bu iftiraları çok sonra öğrenen Hz. Aişe de çok üzüldü, ağladı ve günlerce ızdırıp çekti. "Allah'a yemin olsun ki; bana ve si-

⁵² Buharî, "Megâzi" 15.

⁵³ Buharî, "Cihad ve Sîre" 704; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 337.

⁵⁴ Ramazan Balcı, *En Sevgilinin Sevgilisi Hz. Aişe*, s. 164.

⁵⁵ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 153; Belazûrî, *Ensabü'l-Eşraf*, I, 423; Meryem Nureddin Fazlullah, *Nisaun fi'l-Kur'an*, Beyrut, Daru'z-Zehra, 1993, s.485.



ze, Yusuf'un babasından başka bir misal bulamıyorum.” diyerek Yusuf sûresinin 18. âyetini okudu: “Artık bana güzelce bir sabır gerekir. Sizin şu anlattıklarınıza karşı yardımına sığınılacak, Allah'tır.”⁵⁶

Allah, bu çok zor ve ağır imtihana gösterdiği sabrının ecrini Hz. Aişe'ye vermekte gecikmedi. Nihâyet Nur sûresinin 11. ve 12. âyetlerinin nüzulü ile Allah bu iftiraların tamamen asılsız olduğunu bildirdi. Böylece Müminlerin annesi Hz. Aişe'nin iffeti, Kur'an ile sabit oldu.

Urve (r.a) şöyle der: “Gerçekten Hz. Aişe'nin İfk kıssasından başka hiçbir fazileti olmasa bile tek başına bu rıza, fazilet olarak ona yeter, zira kıyamete kadar okunacak olan Kur'an'ın bir bahsi onun hakkında nazil olmuştur.”⁵⁷

Hassan b. Sâbit de daha sonra Hz. Aişe hakkındaki bir kasidesinde onun iffetini dile getirerek kendisinden özür dilemiştir. Hz. Aişe ile olan daha sonraki münasebetlerinden hayatının sonuna kadar onun teveccühüne mazhar olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁸

Hz. Aişe'nin şahsiyeti ve hayatı her müslümanın, özellikle bayanların kendilerine ait bir şeyler bulabileceği çok canlı, hareketli ve verimli bir hazinedir. Her müslümanın ve araştırmacının üzerinde tekrar ve tekrar düşünüp yeniden incelemesi gereken yeni açılımlar keşfedilebileceği potansiyel bir kaynaktır. Özellikle İslami ilimler için vazgeçilmezdir.

1.1.5. Hz. Peygamber'den (s.a.s) Sonraki Hayatı ve Cemel Vak'ası

Hz. Aişe, Resulullah'ın vefatından sonra “ümmetin annesi” olma sıfatını devam ettirdi. Kimsesiz ve yoksul çocukları himayesine alıyor, onlara hem bakıyor, hem de onları okutuyordu.⁵⁹

Hz. Aişe, Resulullah'ın (s.a.s) “kadınlar için hac, cihaddır”⁶⁰ buyruğunu dikkate alarak hac vazifesini hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Böylece her milletten müslümanın hep birlikte olma, danışma, istişare yapma fırsatını değerlendirmiştir. Hac mevsiminde Hz. Aişe'nin çadırı herkes tarafından ziyaret edilir, Hz. Aişe de

⁵⁶ Taberî, *Tarihü't-Taberî*, II, 616; Buharî, “Megâzi” 101.

⁵⁷ İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 343; İbrahim Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara, 1988, I, 70-85.

⁵⁸ Hüseyin Elmalı, “*Hassan b. Sâbit*”, *DİA*, XVI, 400.

⁵⁹ Süleyman Nedvî, *Hiz. Aişe*, s.244.

⁶⁰ Buhârî, “Hacc” 4, “Cihâd” 1; Nesâî, “Hacc” 4.



kendisine yöneltilen soruların hepsine Kur'an ve sünnetten cevap verirdi.⁶¹

Hiz. Aişe, iyi bir idareci için ideal sayılabilecek sıfatların birçoğuna sahipti. Mektuplarında kullandığı unvan, kendi değerinin farkında olan bir insanın özgüvenini yansıtan bir ifadeydi. Besmele'den sonra “ من المرأة بنت عائشة أبي بكر حبيبة حبيب -Habibullah'ın Sevgilisi, Ebu Bekir kızı Müberra Aişe'den” diye başladılar.⁶² Benzer bir ifadeyi Hiz. Aişe'yi kastederek ondan rivâyette bulunan Mesruk da kullanmıştır.⁶³

“Hiz. Aişe Peygamber hanımı olma bahtiyarlığına, sadece kadınlık meziyetlerini değil, İslam tarihinin en ünlü erkeklerinin bile pek azına nasip olan birçok seçkinliği ve aksiyonu da eklemiş ender kişiliklerden biridir. İslam ilimler tarihi, Hiz. Aişe'siz düşünülduğünde, telafi edilemeyecek eksiklikler arz etmekte ve bu büyük 'mümin annesi', yeri doldurulmaz bir değerler toplayıcısı halinde tarihe geçmiş bulunmaktadır.”⁶⁴

Müminlerin annesi olma sıfatını genellikle ilmî faaliyetlerde bulunarak ifâ eden Hiz. Aişe, Hiz. Ebu Bekir ile Hiz. Ömer'in halifeliği döneminde her hangi bir siyasi faaliyette bulunmadı. “Şayet Resulullah bir halife tayin edecek olsaydı, bu kişiler Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer olurdu.”⁶⁵ diyen Hiz. Aişe'nin her iki halife ile ilişkisi karşılıklı sevgi ve saygı içerisinde idi. Ancak Hiz. Osman'ın hilafeti döneminde aynı tutum gerçekleşmedi. Çeşitli bölgelerden şikâyet için Medine'ye gelenler, ondan halifeyi bazı tayinlerden vazgeçirmesini istediler. Öte yandan Halife, Abdullah b. Mes'ud ile Ammâr b. Yâsir'den kendilerinde bulunan Mushafları getirip teslim etmelerini istemiş, teklifi kabul edilmeyince onlara karşı menfî bir tavır takınmıştı. Bunun üzerine Hiz. Aişe, Hiz. Osman'ın istifa etmesini istedi. Aynı şekilde Hiz. Osman'ın da onun şikâyetlerinden ve muhalefetinden çok rahatsız olduğu rivâyet edilir.⁶⁶

Böylece siyasi olaylara karışan Hiz. Aişe, Halife Hiz. Osman'ın evinde muhasara edildiği sırada hac için Medine'den ayrılıp Mekke'ye gitti. Başta Mervân b.

⁶¹ Süleyman Nedvî, *Hiz. Aişe*, s.244.

⁶² Muhammed b. Abdülber, *el-İstiâb fî Marifeti'l-Ashab*, thk. Ali Muhammed Bicavî, Daru Nahdati, Mısır, IV, bty. ; Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 107.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 85; İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 343; el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 232.

⁶⁴ Yaşar Nuri Öztürk, *Asr-ı Saadetin Büyük Kadınları*, Yeni Boyut Yay. , İstanbul, 1990, s.29.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 330.

⁶⁶ Mustafa Fayda, “*Aişe*”, *DİA*, II, 202–203.



Hakem olmak üzere bazı kimseler, böyle kritik bir dönemde onun Medine’de kalmasını istediler; ancak o, bu istekleri reddetti. Hz. Osman’ın şehit edildiğini yerine Hz. Ali’nin halife olduğunu Medine’ye dönerken yolda Talha ve Zübeyr’den öğrendi. Onlar Hz. Ali’ye istemeyerek biat ettiklerini, fakat daha sonra bu biattan vazgeçtiklerini söylediler. Bunun üzerine Hz. Aişe onlarla birlikte Mekke’ye döndü. Hz. Osman’ın öldürülmesine karşı çıkanlar ile bilhassa Ümeyyeoğulları’nın bazı mensupları, onun etrafında toplanarak halifenin intikamını almak ve müslümanlar arasındaki ihtilaflara son vermek üzere, Medine veya Şam yerine Basra’ya gitmeye onu ikna ettiler. O da etrafına toplananlarla birlikte, iddia edildiğinin aksine, Hz. Ali’ye karşı hiçbir kırgınlığı olmadığı halde Hz. Osman’ın katillerini cezalandırmak ve müslümanları içinde buldukları fitneden kurtarmak için Basra’ya hareket etti. Nitekim Hav’eb’den geri dönmek isteyince başta Zübeyr olmak üzere bir gurup ondan geri dönmemesini rica etmiş ve belki de Allah Teâla’nın onun sayesinde müslümanlar arasında barış ve huzuru temin edeceğini söylemişti. Yine Amre b. Abdurrahman’ın rivâyetine göre Hz. Aişe, iki mümin grup arasında savaş çıkarsa saldırgan taraf Allah’ın emrine dönünceye kadar onlarla savaşmayı ve sonunda tarafların arasını bulup adâlet dairesinde uzlaştırmayı emreden âyet-i kerîmenin⁶⁷ hükmüne uyarak olaylar karşısında ilgisiz kalmamış ve sadece iç savaşa son vererek müslüman kanının haksız yere akıtılmasını önlemek gayesiyle yola çıkmıştır. Hz. Aişe ve beraberindekiler Basra’ya varınca Hz. Ali’nin valisi Osman b. Huneyf’i küçük bir çatışmadan sonra bertaraf edip şehre hâkim oldular. Suriye’de bulunan Muâviye üzerine yürümek için hazırlık yapmakta olan Hz. Ali bu gelişmeleri öğrendince Medine’den Irak’a hareket etti. Hz. Aişe ve Hz. Ali arasında çeşitli mektuplaşmalar ve müzakereler olmuşsa da (Cemâziyelâhir 36/Aralık 656) müslümanlar arasındaki kanlı çarpışma engellenemedi. Bu olay Hz. Aişe’nin savaşı devesi üzerinde idare etmesinden dolayı “Cemel Vak’ası” diye meşhur oldu. Sonunda Hz. Aişe tarafı savaşı kaybetti. Hz. Ali, Hz. Aişe’ye esir muamelesi yapılmasına izin vermedi. Kardeşi Muhammed b. Ebû Bekir’in nezaretinde kendisine on iki bin dirhem vererek onu önce Basra’ya, oradan yanına kattığı Basralı kırk kadınla birlikte Medine’ye gönderdi. Fakat Hz. Aişe o yıl da hacca iştirak etmek istediğinden önce Mekke’ye

⁶⁷ Hucurat, 49/9.



gitmiş oradan da Medine'ye dönmüştü.⁶⁸

Sadece Allah'ın emrini yerine getirmek gayesiyle katılmış olmasına rağmen, Hz. Osman'ın halifeliliğinin son yıllarında başlayıp Cemel Vak'ası'yla sona eren siyasî faaliyetleri onu çok üzmüştür. Birçok müslümanın ölümüne sebep olan bu olayları yaşamaktansa daha önce ölmeyi tercih ettiğini söylemiş,⁶⁹ Peygamber hanımlarının evlerinde oturmalarını emreden âyeti (el-Ahzab 33/34) her okudukça başörtüsü ıslanincaya kadar ağlamıştır.⁷⁰ Hz. Aişe'yi tek teselli eden, Hucurat sûresinin 9. âyeti ve bu âyetin hükmüne uyararak olaylar karşısında ilgisiz kalmamayı ve sadece iç savaşa son vererek müslüman kanının haksız yere akıtılmamasını önlemek düşüncesi idi.⁷¹

Cemel Vak'ası'ndan sonra Medine'de sakin bir hayat sürmüş, bir daha siyasete karışmamış ve Hz. Ali ile barışmıştır. Ancak Muâviye devrindeki bazı icraatları tenkit etmekten çekinmemiştir.⁷² Hz. Ali ve taraftarlarına sövmeyi reddeden sahabi Hucr b. Adî'nin öldürülmesinden dolayı Muâviye'ye çıkışması da bu kabildendir. Bazı Şiîler'in Hz. Hasan'ın Resul-i Ekrem'in yanına defnedilmesine onun izin vermediğini iddia etmeleri doğru değildir. Hz. Aişe bunu uygun görmüş, ancak başta Medine Valisi Mervân b. Hakem olmak üzere Emevî ileri gelenleri istemediği için Hz. Hasan oraya defnedilmemiştir.⁷³

Cemel Vak'ası'nın İslam dünyasında açmış olduğu yara çok büyüktür ve hala bu yara kapatılamamıştır. Bu olaylara Hz. Peygamber'e (s.a.s) en yakın sahabiler de katılmış hatta öncü rol oynamışlardır. Sıradan insan konumunda olmayan sahabilerden her iki taraf da olayların seyri içinde, olması gerekenler üzerine ictihad yapmıştır. İctihad edenin isabet ederse iki sevap, isabet edemezse bir sevap aldığı düşünüldüğünde her iki tarafı da hayırla yâd etmek gerekir.⁷⁴ Allah'ın kaderi her şeye hâkim olduğuna göre tarihin gösterdiği sebepler hakiki sebepler değil, bahanelerdir.⁷⁵ Elbette bu Vak'ayı, sizin şer olarak gördüklerinizde hayır vardır,⁷⁶ anlamında-

⁶⁸ Mustafa Fayda, "Aişe", DİA, II, 203.

⁶⁹ Murtezâ el-Askerî, *Ehâdisu Ümmü'l-Müminin Aişe*, Matbaatu Sadr, byy. , 1994, I, 347.

⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 81.

⁷¹ İsmet Demir, *Hz. Muhammed'in Özel, Ailevi ve Sosyal Hayatı*, Seçil Ofset Yay. İstanbul, 2003, s.183.

⁷² Celaledin Abdurrahman es-Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur fi Tefsiri'l-Me'sur*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1983, I, 533.

⁷³ Mustafa Fayda, "Aişe", DİA, II, s.203.

⁷⁴ Ahmet Kurucan - Zühdü Mercan, *Cennetle Müjdelenen On Sahabi*, Feza Gazetecilik AŞ, İstanbul, 2001, s.281.

⁷⁵ Said Nursî, *Mektûbât*, 15. Mektup, Yeni Asya Yay. , İstanbul, 2001, s.57.

⁷⁶ Bakara 2/216.



ki âyet ışığında değerlendirmek gerekir.

Hız. Aişe'nin girişmiş olduğu bu siyasi faaliyetler, İmam Mâlik, İmam Azam ve Taberî (310–224) ile diğer âlimlerin, kadınların yönetim ve hukukla ilgili vazifeleri yerine getirebilecekleri yönünde görüşlerini belirtmelerinde etkili olmuştur. Hız. Ömer, kendi döneminde pazar ve çarşı yönetiminin başına bir kadını getirmesi,⁷⁷ onların bu görüşünü desteklemektedir. Günümüzde müslüman ülkelerde idare ve yönetim alanında kadınların ikinci planda kalmasının nedenini, İslam dininin kendisinde değil, müslüman ülkelerdeki mevcut baskın gelenekte aramak gerekmektedir.

1.1.6. Vefâtı

Resulullah (s.a.s) vefat ettiğinde Hız. Aişe on sekiz yaşındaydı.⁷⁸ Hayatı boyunca Peygamber Hanımı ve müminlerin annesi olma vasfını korudu.

Hız. Aişe, ölüm döşeğindeyken, “keşke yaratılmış olmasaydım, keşke bir ağaç olsaydım, keşke bir taş olsaydım”⁷⁹ şeklinde serzenişte bulunur, kendi amellerini yetersiz bulurdu. Hız. Aişe çok defa pişmanlık gösterir, ciddi olarak Allah’a yönelir, tevbe ederdi. Vefatının yakın günlerinden birinde şöyle demişti: “Resulullah (s.a.s) buyurdu ki: ‘Doğrusu cennette ben onun dirseğinin beyazlığına bakıyordum.’ bu söz benim için ölümü hafifletmektedir.”⁸⁰

Hazreti Aişe önceleri kendi evine Hız. Peygamber’in (s.a.s) yanına defnedilmek istediğini söylüyordu. Daha sonra, “Ben Resulullah’tan (s.a.s) sonra bazı olaylara karıştım, beni O’nun diğer hanımları yanına Baki’ye gömün.” diye vasiyet etti.⁸¹

Hazreti Aişe, ihtilafı olmakla beraber hicri elli sekizde, 66 yaşında iken⁸², Ramazan’ın on yedinci gecesi,⁸³ vitir namazı sonrası,⁸⁴ Medine’de vefat ederek⁸⁵

⁷⁷ Süleyman Nedvî, *Hız. Aişe*, s.138.

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 291; İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 344; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't Tarih*, II, 308; İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, s.239; Abdülvehhab Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Arab*, s.174.

⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 74.

⁸⁰ İbn Sa'd, *Age.*, VIII, 74.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 74; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 193.

⁸² Doğum tarihinin ihtilafı neticesi vefat tarihi de ihtilafıdır. Örneğin, İbn Esir, *el-Kâmil* adlı eserinde Hız. Aişe'nin vefat yaşını 58 olarak kaydetmiştir.(II, 308); MEB, “*Aişe*”, I, 230.

⁸³ İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 344; el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 235.

⁸⁴ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 3.

⁸⁵ Ebu Abdullah ez-Zübeyr b. Bekkar, *el-Müntehâbü min Kitabi Ezvaci'n-Nebi*, thk. , Sekine Şehabî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1983, s.35.



Cennet-i Ala'ya kavuştu.⁸⁶ Ölümü büyük bir üzüntüyle karşılanmış, cenazesi aynı gece kaldırılmıştır. Kalabalık bir cenaze töreniyle Medine Vali Vekili Ebu Hureyre tarafından kaldırılan cenaze namazı ile vasiyeti üzere Cennetü'l-Bâki⁸⁷ mezarlığına defnedilmiştir.⁸⁸

1.2. İLMİ ŞAHSİYETİ

İslam ilim zihniyetinin pek çok temsilcisi arasında en müstesna yeri, büyük İslam kadını olan Hz. Aişe almaktadır. Zekâsı, kuvvetli hafızası,⁸⁹ rivâyetlerinin çokluğu,⁹⁰ güzel konuşması, etkili hitabeti, Kur'an-ı Kerim'i en iyi şekilde anlamaya çalışması, fıkıh, kelam, edebiyat ve tıp gibi diğer alanlardaki bilgisi ile İslam ilminde çok özel bir mevki kazanmıştır.

Hz. Aişe'nin ailesinin çok özel bir konumu vardı. Babası ilk mü'minlerden olduğu gibi, Hz. Peygamber'in (s.a.s) de en yakın arkadaşıydı. Hz. Peygamber (s.a.s), bu haneyi günün başında ya da sonunda her gün ziyaret eder, bu hanede Kur'an okur, ibadet ederdi. Baba evindeki kaliteli eğitime evlendikten sonra vahyin merkezi Peygamber ocağında devam etmişti.

Hz. Aişe'yi ilimde otorite kılan en önemli özelliği, çok fazla araştırması ve incelemesiydi. Bilmediği herhangi bir şey işittiğinde onu anlayıncaya, öğreninceye kadar araştırır, onun peşine düşerdi.⁹¹ Yine bu özelliği sebebiyle Hz. Peygamber

⁸⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 13.

⁸⁷ el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 235.

⁸⁸ İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 344; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, II, 192.

⁸⁹ Meryem Nureddin Fazlullah, *Nisaun fi'l-Kur'an*, s. 496; Fatma Şadiye, *Ümmü'l-Müminin Hz. Aişe es-Siddika*, s. 28.

⁹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 375; Salahaddin İbn Ahmedi'l-Evlebî, *Menhecü Nakdi'l-Metin 'inde Ulemau'l-Hadisi'n-Nebevî*, Beyrut, Darü'l-Afaki'l-Cedide, s. 108.

⁹¹ Buharî, "İlim" 36; Abdu'l-Hay el-Kettânî, *et-Terâtübü'l-İdariyye*, Neşr. , Hasan Ca'na, Beyrut, bty. , I, 237; Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 110.



(s.a.s), ona “Ya Muvaffaka” yani “Ey başarılı ve zeki kadın” hitabını kullanmıştır.⁹² Evinin mescit’in bitişiğinde olması, Hz. Peygamber’in (s.a.s) öğretilerinden ders ve sohbetlerinden gece gündüz yararlanma, kavrayamadığı, merak ettiği veya bilemediği her meseleyi hemen ona sorup öğrenme fırsatı sağladı. Bilemediklerini, anlamadıklarını, eksik ve yanlışlarını Hz. Peygamber’e (s.a.s) sorardı. Resulullah’ı (s.a.s) dikkatle dinler, onun mübarek ağzından çıkan her sözü anında hafızasına nakşederdi.⁹³ Yine Resul-i Ekrem (s.a.s) de, Hz. Aişe’nin herhangi bir hatasını gördüğü zaman derhal onu uyarmaktaydı. Böylece Hz. Aişe’nin daha da olgunlaşmasını ve ilimde derinleşmesini sağladı. Bu şekilde Hz. Aişe, muhaddis, müctehid, müfessir olarak birçok yönüyle İslam tarihindeki yerini almıştır.

Birçok âlim, ilim ve fazilette onun üstün bir otorite olduğunu kabul etmiş ve bunu fevkalade takdir içeren cümlelerle ifade etmiştir. Mesruk: “Ashabın büyüklerini, ferâizi Hz. Aişe’ye sorarken gördüm.” demiştir.⁹⁴ İbn Ebi Hayseme (279/892) ve Taberani güvenilir ravilerle ez-Zühri’den (124/742) naklediyorlar: Zührî şöyle der: “Hz. Peygamber’in (s.a.s) diğer eşlerinin ilimleri, diğer kadınların ilimleri ile toplanıp Hz. Aişe’nin ilmi ile karşılaştırılrsa idi yine Hz. Aişe’nin ilmi fazla gelirdi.”⁹⁵ Ata’ b.Ebi Rebah (114/732) da: “Aişe, insanların en ince anlayışlısı, en iyi bilen ve genel konularda en iyi rey sahibi idi.”⁹⁶ diyerek onun ilimdeki kabiliyetini vurgulamıştır. Hişam b. Urve (146/763) babasından şöyle rivâyet etmiştir: “Fıkhi, tıbbı ve şiiri Hz. Aişe’den daha iyi bilen hiç kimseyi görmedim.”⁹⁷ Urve b. Zübeyr’den (94/713) Tirmizî (279/892) şöyle rivâyet etmiştir: “Kur’an ilmini, farzı, haramı, helali, fıkhi, şiiri, tıbbı, Arab dilini, neseb ilmini Hz. Aişe’den daha iyi bilen görmedim.”⁹⁸ İlmî şahsına hürmeten olsa gerek Cebraîl (a.s) bile ona selam verirdi.⁹⁹ el-Askalânî’nin (852/773) *Fethu’l- Bâri* adlı eserinde ve Zerkânî’nin şerhinde, Hz. Aişe’nin hayatına bakanlar, şeriat ilimlerinin dörtte birinin ondan alınmış olduğunu

⁹² Muhammed b. Sâlih ed-Dimeşkî, *Peygamber Külliyyâtı*, Ocak Yay. , İstanbul, 2004, XI, 184.

⁹³ İsmail Mutlu, *Müminlerin Annesi Hz. Aişe*, s. 108.

⁹⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 375; Üsdü’l-Gâbe, V, 343; el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 233; Kehhâle, *A’lamu’n-Nisa*, III, 105; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 11.

⁹⁵ el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 233; Zehebî, *Siyerü A’lami’n-Nübelâ*, II, 185; Kehhâle, *A’lamu’n-Nisa*, III, 105; ed-Dimeşkî, *Peygamber Külliyyâtı*, XI, 201.

⁹⁶ İbn Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V, 504; Zehebî, *Siyerü A’lami’n-Nübelâ*, II, 185; el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 233.

⁹⁷ İbn Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V, 343; el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 233; en-Nevberî, *Nihâyetü’l-Arab*, s.175.

⁹⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 11.

⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 375; Tirmizî, “Menâkıb” 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 315, 375, 420; İbn Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V, 503.



görürler.¹⁰⁰

Kuvvetli bir hafızaya sahip olan Hz. Aişe'nin yazma bilip bilmediği hususunda ihtilaf vardır. Belazûri (ö.279/892) gibi âlimler onun Mushafı okuduğunu ama yazmadığını söylemiştir. Kalkaşendî (ö.821/1418) ise hanımlardan bir kısmının yazdıklarını, Selefin buna aykırı bir rivâyette bulunmadığını söylemiş ve Ebu Ca'fer en-Nehhas'ın hasen senetle rivâyetine yer vermiştir: "Müminlerin annesi Hz. Aişe mektuplarında Besmele'den sonra –Allah'ın Habibi'nin Sevgilisi Ebu Bekir binti Müberra Aişe- şeklinde yazardı."¹⁰¹ Ayrıca Urve b. Zübeyr, Hz. Aişe'nin Muâviye'ye uyarı amaçlı mektup yazdığını rivâyet eder.¹⁰² Bizim görüşümüz de Hz. Aişe'nin yazma bildiği yönündedir.

Bu ümmet, hem hanımların hem de erkeklerin öğretmeni¹⁰³ olan Hz. Aişe'nin İslam dinindeki eşsiz konumuna ulaşmış başka bir kadın görmedi. Hz. Peygamber'in (s.a.s) ona olan sevgisi ve Kur'ân'ın övgüsünün temelinde sahip olduğu bu ilmî potansiyel ve birikim vardır. Bu nedenle olsa gerek Hz. Peygamber (s.a.s); erkeklerden ve kadınlardan havarisi olduğunu, erkeklerden havarisinin Zübeyr, kadınlardan ise havarisinin Hz. Aişe olduğunu söylediğine dair bir rivâyet mevcuttur.¹⁰⁴

Hz. Aişe'nin en belirgin özelliklerinden biri de İslam dininin esaslarını anlatmak hususundaki faaliyetleridir. Hicretin ilk altmış yılında ihtilafli meselelerde kendisine ilk danışılan kişi, Medine ilminin merkezinde bulunan Hz. Aişe idi.¹⁰⁵ Kendisine danışılan konularda verdiği cevaplara, aktardığı rivâyetlere, yaptığı yorumlara günümüzde hala ihtiyaç duyulmakta ve bunların kayda geçtiği kitaplar öncelikle başvurulacak kaynaklar arasında sayılmaktadır.

¹⁰⁰ Kehmâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 106.

¹⁰¹ Kehmâle, *Age.*, III, 107.

¹⁰² Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, I, 533.

¹⁰³ Mahmud Mehdi İstanbuli-Mustafa Ebu'n-Nasr Şelebî, *Nisaun Havle'r-Resul ve'r-Red ala Müftereyati'l-Müşteşrikin*, Daru İbn Kesir, Dimeşk, 1995, s.55.

¹⁰⁴ Alaaddin Ali el-Muttaki b. Hüsameddin el-Hindî, *Kenzü'l-Ummal fi Süneni'l-Ahval ve'l-Ef'al*, Müessesetü'r-Risale, neşr. Bekri Hayyanî, Saffet Kâka, Beyrut, 1985, XI, 682; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, I, 49; Ebu Abdullah Zübeyr b. Bekkar, *el-Müntehab min Kitabi Ezvaci'n-Nebi*, thk. Ekrem Ziya el-Ömeri, el-Camiatü'l-İslamiyye, Medine, 1981, s.42.

¹⁰⁵ Ramazan Balcı, *En Sevgilinin Sevgilisi Hz. Aişe*, s. 168.



BİRİNCİ BÖLÜM

2. HZ. AİŞE VE TEFSİRDEKİ YERİ

2.1. SAHABE DÖNEMİ TEFSİRİNE GENEL BİR BAKIŞ

Sahabelerin, Hz. Peygamberle bir arada yaşamaları, onun eğitim ve öğretimi neticesinde cahiliyye devri adet ve geleneklerinden uzaklaşıp İslamın ahlak ve hükümleriyle yetiştirilmeleri, Kur'an'ın nazil olduğu ortam ve ahvali çok iyi tanımaları, bir kısım âyetlerin nüzul sebeplerine vâkıf olmaları gibi, âyetlerin hikmet ve manalarını anlamada fevkalade gerekli olan özellikleri nedeniyle, ilk iki kaynaktan sonra tefsirde en önemli bir kuşak sayılmaktadır.¹⁰⁶

Sahabi, hidâyetin ışığını direk olarak Hz. Peygamber'den (s.a.s) almış olsa da Kur'an'ı, hepsinin icmalen ve tafsilen aynı seviyede anlaması mümkün değildi. Arap dili ve edebiyatına, örf ve adetlerine vâkıf olma ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) yanında daha çok bulunma, anlayış, idrak seviyesi, Kur'an tefsirindeki kabiliyetlerine göre bazısı bazısına üstün durumdaydı.¹⁰⁷

Resulullah (s.a.s) hayatta iken ona müracaat eden sahabe, onun vefatından sonra da Muaz b. Cebel hadisinden anlaşıldığı vecihle herhangi bir âyetin tefsirini anlamak için önce Kur'an'a müracaat ediyor, onda bulamazlarsa Hz. Peygamber'in kavli ve fiili sünnetlerine bakıyorlardı. Her iki kaynakta da müşkilleri halledememişse kendi rey ve ictihadına başvuruyordu.¹⁰⁸ Bu arada diğer ilahi kitaplara ve Ehl-i Kitab'a da müracaat etmişlerdir.¹⁰⁹ Çoğunlukla âyetlerin nüzul sebeplerini anlatmak, âyetteki garip ve muğlak kelimeleri açıklamak, âyetteki dini bir müşkili halletmek, âyetin nasih ve mensuhunu bildirmek sûretiyle tefsir yapmışlardır.¹¹⁰

Sahabe, kıraatinde ihtilafa düşülen ve manaları anlaşılmayan âyetlerin açıklamasını Allah'ın elçisine sorma fırsatına sahip olduğundan Hz. Peygamber (s.a.s) hayatta iken Kur'an'da manası kapalı âyetlerin tefsiri hususunda büyük bir ihtilaf ol-

¹⁰⁶ Zeki Duman, *Uygulamalı Tefsir Usûlü ve Tefsir Tarihi*, Erciyes Üniversitesi Yay. , Kayseri, 1992, s.119.

¹⁰⁷ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV Yay. , Ankara 1995, s. 234.

¹⁰⁸ Zeki Duman, *Uygulamalı Tefsir Usûlü ve Tefsir Tarihi* s. 120.

¹⁰⁹ Ali Turgut, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, MÜİF Yay. , İstanbul 1991, s. 225.

¹¹⁰ Ahmet Bedir, *Kur'an ve Tefsir İlimleri*, HÜİF Yay. , Şanlıurfa, 2001, s. 110.



mamıştır. Ancak Allah Resulu'nun (s.a.s), izahını yapmadığı bazı ayetler nedeniyle sahabe devri de dahil bazı âyetlerin tefsirinde farklı içtihatlar bulunagelmıştır.¹¹¹ Daha önce de değindiğimiz gibi sahabenin kültür bakımından farklı olmaları, Kur'an'ın kendine has bazı özellikleri ihtiva etmesi, Arap dilinin konuşma dili olarak zenginliği, fakat yazı dili olarak nokta ve harekeden mahrum oluşu gibi sebeplerle bir âyetin tefsiri hususunda bazı ihtilafların olması doğaldı.¹¹² Bir sahabi kelimelerin hakiki manasını kullanırken diğeri mecâzi manasını kullanmıştır.¹¹³ Fakat ihtilaf büyütülecek kadar fazla değildir. Aralarında ihtilafın en az olduğu nesil, sahabe neslidir. Bu ihtilaf, çoğunlukla tezat ihtilafı değil, tenevvü ihtilafıydı. Aynı maksadı, farklı kişiler değişik tabirlerle ifade etmiş veya aynı şeyin farklı yönlerine işaret etmişlerdi. Mesela الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ lafzı için biri “Kur'an'a ittiba”, diğeri de “İslam” demiştir. Fatır sûresindeki 32. âyette سَابِقُ lafzı, ileri geçen ve farzları yapmakla beraber başka hasenat da işleyen kimseyi ifade eder. Sahabinin bir kısmı bu lafzı, “vaktin başlangıcında namaz kılanlar” olarak yorumlarken; kimisi de “zekâtını vermekle beraber sadaka ile de ihsanda bulunanlar” olarak yorumlamıştır.¹¹⁴

Sahabe döneminde yapılan tefsirin miktarına gelince; şurası muhakkak ki sahabe döneminde Kur'an'ın tamamı tefsir edilmediği gibi buna lüzum da hissedilmiyordu. O zaman tefsir edilen âyetleri daha çok manası kapalı olup anlaşılması güç olanlarla; kast edilen mana, lafzın zahirinden anlaşılman mana olmayıp izaha muhtaç olan âyetlerdi ki bunların bir kısmını Hz. Peygamber (s.a.s), bir kısmını da tefsirde meşhur olan sahabe açıklıyordu. Resulullah'ın (s.a.s) yaptığı tefsire sahabe tarafından itiraz vaki olmadığı gibi sahabenin yaptığı tefsirlere de uzun boylu itirazlar yapılmamaktaydı. Şâyet sahabeden biri âyeti anlayamamış veya yanlış mana vermişse, sahabenin tefsirde dirâyetlileri arasında mesele tartışılıp doğru manada karar kılıyorlardı.¹¹⁵ Nitekim fitratlarının selameti, nefislerinin temizliği, fesahat ve beyanda yüksek mertebeleriyle Kur'an'ı en iyi tanıyan ve anlayabilen insanlar olarak kabul edilmişlerdir. Dolayısıyla bir âyet başka bir âyetle veya Hz. Peygamber'in (s.a.s) sünneti ile tefsir edilmemiş ve böyle bir âyeti, sahabi, mevkuf hadis kabul edilen

¹¹¹ Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'an Tefsiri*, Akademi Yay. , İstanbul, 2006, s. 52.

¹¹² İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, I, 88.

¹¹³ İsmail Cerrahoğlu, A.g.e, I, s.235.

¹¹⁴ Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'an Tefsiri*, I, 41.

¹¹⁵ Zeki Duman, *Uygulamalı Tefsir Usûlü ve Tefsir Tarihi*, s.120.



kendi sözü ile açıklamışsa bu tefsire hiçbir İslam âlimi itiraz etmemiştir.¹¹⁶

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi sahabenin kendi içtihatları ile yapmış oldukları tefsirleri, Kur'an ve sünnet kaynağına olan vukufiyetleri ölçüsünde değer kazanmaktadır.

2.1.1. Tefsirin Kaynakları

2.1.1.1. Kur'an'ı Kerim

Kur'an-ı Kerim, Aziz olan Allah, Resulu (s.a.s) aracılığıyla bütün insanlara yol gösterici, müjdeleyici, bir dini öğüt, dünya ve ahiret mutluluğuna götüren bir hatırlatma olarak nazil olmuştur.¹¹⁷

Kur'an-ı Kerim'in en sağlam tefsir kaynağı yine Kur'an'dır. Bilindiği gibi Kur'an, Arap dili ve edebiyatının en ince sanatlarını ihtiva eden, bu dilin ve edebiyatının gelişmesinde en önemli etken olan ilahi bir kitaptır.

Kur'an'daki âyetlere dikkat edildiğinde bir kısmının mücmel, bir kısmının mübeyyen, bazısının mutlak, bazısının mukayyet olduğu, bazı kıssaların bir yerde kısa ve özlü olarak anlatılmasına mukabil, diğer bir sûrede geniş bir şekilde anlatıldığı görülür. Bu nedenle Kur'an'dan bir mesele inceleneceği zaman, o mesele ile ilgili bütün âyetler üzerinde durmak gerekir. Örneğin İhlas sûresindeki الصَّمَدُ kelimesi, hemen ardından gelen وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ âyetleri ile açıklanırken, Fatiha sûresindeki يَوْمَ الدِّينِ âyeti İnfitar sûresinde ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا نَوْمُ الدِّينِ âyetleri ile izah edilmiştir.

Bazı meselelerin halli, Kur'an'ın Kur'an ile tefsiriyle mümkün oluyorsa artık başka bir kaynağa başvurmaya gerek kalmaz. Bu da ancak Kur'an ilimlerine vâkıf olma ve Kur'an'a bütüncül bakabilme başarısı ölçüsünde gerçekleşebilir. Bizatihi Kur'an kendisinin korunması ve üzerinde düşünülmesini istediğine göre, o, okundukça ve üzerinde akıl yoruldukça meselelere çareler bulunacaktır. Çünkü Kur'an âyetleri birbirlerini tasdik ve te'yid edici mahiyettedir. Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri konusunda Hâlis Albayrak'ın "*Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*" adlı bir kitabı yayınlanmıştır.¹¹⁸

¹¹⁶ Mehmet Soysaldı, *Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Tefsir*, Fecr Yay. , Ankara, 2001, s.161.

¹¹⁷ Ahmed el-İskenderî - Ahmed Emin, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Edebi'l-Arabî*, Beyrut 1994, s. 104.

¹¹⁸ Hâlis Albayrak, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri*, Şule Yay. , 1993.



2.1.1.2. Hz. Peygamber (s.a.s)

Kur'an'ın tefsirinin ikinci önemli kaynağı Hz. Peygamber (s.a.s)'dir. O, Yüce Kitabımızı insanlar arasında en iyi bilendir. Onun sünneti, Kur'an tefsirinin aslı, esasıdır. Nitekim âyette “O kötü arzularına göre de konuşmaz. O (nun konuşması, kendisine) vahyedilenden başkası değildir”¹¹⁹ buyrulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s), Kur'an'ı sadece sözleri ile değil amel ve hareketleri ile de açıklamıştı. O, kendi üzerine düşen peygamberlik vazifesini hakkıyla yerine getirmiş, Kur'an'ı muhataplarına okumuş, okutmuş, ezberletmiş, anlatmış, lüzum gördükçe âyetleri tefsir etmişti. “Biz sana da Kur'an'ı indirdik. Ta ki insanlara, kendilerine ne indirildiğini açıkça anlatsın ve ta ki insanlar da iyice fikirlerini kullansınlar”¹²⁰ âyetinden de anlaşıldığı üzere Kur'an'ın bir kısmının teviline, yüce Resul'un (s.a.s) izahı olmaksızın ulaşmak mümkün değildir.¹²¹ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.s) izahlarını bir tarafa atarak Kur'an'ı reyine göre tefsir etmek doğru değildir. Kur'an'ı tefsir etmek isteyen her şahıs, diğer şartlarla birlikte, ilk planda sahih bir sûrette Peygamberimiz'den rivâyet edilen tefsirlere vâkıf olup bunlardan kat'i olarak tahdit ifade edenlerin hududunda durmak mecburiyetindedir.¹²²

Sünnet, Kur'an'ı tefsir ve tebyin eder yani umumunu, hususunu, mutlak ve mukayyetini, nasih ve mensuhunu ve diğer hususları açıklar. Sünnetin Kur'an'ı beyanı iki şekildedir. Birincisi kitaptaki mücmeli beyandır. Mesela farz namazlarının vakitlerinin beyanı, zekâtın miktarı ve Haccın menâsikini beyan gibi. İkincisi ise kadının nikâhını, hala ve teyze üzerine haram kılmak gibi Kitab'ın hükmü üzerine yapmış olduğu ziyâdeliktir.¹²³ Suat Yıldırım, Hz. Peygamber'in tefsir anlayışını ele alan bir eser yazmış ve bu eser iki cilt halinde yayınlanmıştır.¹²⁴

Resulullah'ın (s.a.s), Kur'an'ın bir kısmını mı yoksa bütünü mü tefsir ettiği ihtilâflıdır. Başta İbn Teymiyye olmak üzere birçok âlim Kur'an'ın bütünü tefsir

¹¹⁹ Necm 53/1-4.

¹²⁰ Nahl, 16/44.

¹²¹ Ebu Cafer et-Taberî, *Camiü'l-Beyan fi Tevili'l-Kur'an*, thk. , Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risale, 2000, I, 74.

¹²² Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'an Tefsiri*, I, 53.

¹²³ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.232.

¹²⁴ Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'an Tefsiri*, Akademi Yay. , İstanbul, 2006, I-II.



ettiği görüşündedir. Gazali ve Suyutî ise bir kısmını tefsir ettiğini görüşündedir.¹²⁵ Suat Yıldırım gibi bir çeşit “orta yol” tezini savunarak Hz. Peygamber’in (s.a.s) Kur’an’ı ne çok az, ne de çok fazla tefsir ettiğini iddia edenler de bulunmaktadır.¹²⁶ Hz. Aişe’nin bu konudaki rivâyetini esas alarak biz, Hz. Peygamber’in (s.a.s) Kur’an’ın az bir kısmını tefsir ettiği görüşüdeyiz.

Hz. Aişe, Hz. Peygamber’in (s.a.s) Kur’an’dan ancak ihtiyaç duyulan mikarda, sayılı âyetlerin tefsirini yaptığını ifade etmiştir.¹²⁷ Hz. Aişe’nin bu sözünden Resulullah’ın (s.a.s) hiç denecek kadar az tefsirde bulunduğu anlaşılmalıdır. Allah Resulu (s.a.s), mükellef olduğu kadarıyla Kur’an’ı tebliğ etme işini yerine getirmiş, Kur’an’ın tefsirini dondurmayarak akılların ve istidatların kıyamete kadar onda yeni vecihler bulabilmesine imkân sağlamıştır. Hz. Aişe’nin bu hadisinin manasını “Allah’ın bildirmediğçe öğrenilmesi mümkün olmayan hususlar” şeklinde tahsis edenler olmuşsa da¹²⁸ gerçekten de Hz. Peygamber (s.a.s), Kur’an’ın az bir bölümünü tefsir etmiş olmalıdır. Çünkü ashab, büyük ölçüde Kur’an âyetlerini anlıyordu ve tefsire olan ihtiyaçları da ancak bu kadardı.¹²⁹

2.1.1.3. İctihad

Sahabe bir mesele ile karşılaşmış müşkil durumda kaldıkları zaman, o meselelerin halli için Kur’an’a başvururlardı veya bu konuda Hz. Peygamber’den (s.a.s) bir haberin bulunup bulunmadığını araştırırlardı. Eğer her iki kaynakta aradıklarını bulamazlarsa kendi rey ve icihadlarına müracaat ederlerdi. İctihad yolu ile yapılan Kur’an tefsirinde sahabe birbirinden çok farklı idi. Bazıları kuvvetli bir anlayış ve ileri bir görüşe sahip iken, bazıları o seviyeye ulaşamamışlardı. Bu durum sahabenin ilim kültür ve meslek yönünden birbirlerine eşit olmamalarının doğal bir neticesiydi.¹³⁰

¹²⁵ Ahmet Bedir, *Kur’an ve Tefsir İlimleri*, s.105.

¹²⁶ bk. Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur’an Tefsiri*, I-II.

¹²⁷ Heysemî, *Mecmaü’z-Zevâid ve Menbaü’l-Fevâid*, Darü’l-Kütübi’l-İlmîye, Beyrut, bty. , VI, 303; Taberî, *Camiü’l-Beyan*, I, 84.

¹²⁸ Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur’an Tefsiri*, I, 53.

¹²⁹ Mehmet Akif Koç, *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*, Kitabiyyât, Ankara 2003, s.108.

¹³⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, I, 70–71.



2.1.1.4. Semâvi Kitaplar ve Ehl-i Kitaba Mürâcaat

Fetihlerle birlikte genişleyen İslam coğrafyasına ve bünyesine, din, dil ve kültür bakımından çeşitli kimseler katılmaktaydı. Sahabenin bazıları, Kur'an'ın mufassal olarak bahsetmediği kıssaların mahiyet ve teferruatını, İslâma girmiş Ehl-i Kitaba sormayı adet edinmişlerdi. Bunlardan alınan bilgiler genellikle, İslam inancı ile karşılaştırılmak sûretiyle ince bir süzgeçten geçirilir, Kur'an ve sünnete uygun olanlar kabul edilirdi. Tevrat ve İnciller tahrife uğradıklarından, sahabe Kur'an'dan çıkarılacak herhangi bir mana için, âyetlerin, Tevrat ve İncillere tâbi kılınmasını istemiyordu. Bu sebeple sahabi, onların Kur'an'a muhalif olmayan ve inançları ile uyuşan şeyleri kabul ediyor, bunun dışındakileri terk ediyorlardı. Sahabe devrinde bu kaynağın sahası çok dar olduğundan tefsirin diğer kaynakları yanında fazla bir önem taşımazdı.¹³¹

Bir nesil sonra bu süzgecin iyi işlemediğini, İsrailiyât denilen kavramın ortaya çıktığını görüyoruz. İslâma, özellikle tefsire girmiş olan yahudi, hıristiyan ve diğer dinlere ait kültür kalıntılarıyla, dinin gerek lehine ve gerekse aleyhine uydurulup Hz. Peygamber'e (s.a.s) ve onun muasırları olan sahabe ile müteakip nesillere izafe edilen her türlü haber İsrailiyât kelimesinin manası içine girer.¹³²

2.2. TEFSİR MEDRESELERİ VE HZ. AİŞE'NİN MEDİNE MEDRESESİNİN OLUŞUMUNA ETKİSİ

Sahabiler arasında fıkıh, hadis ve tefsir ilimlerinde bir hayli şöhretli kimseler vardı. Hz. Peygamber'in (s.a.s) nurundan bol bol istifade eden ashaptan bazıları muhtelif vilâyetlere dağılmışlardı. Hz. Peygamber (s.a.s) devrinin kapanıp sahabe devrinin başladığı anlarda muhtelif vilâyetlerin tefsir ilmiyle uğraşacak olan medreselerinin hayata kavuşturmak için temelleri atılmış bulunuyordu. Bu medreselerin en meşhurları; Mekke Medresesi, Medine Medresesi ve Irak Medresesi'ydi.¹³³ Hz. Aişe ise bu medreseler arasında Medine Medresesi'nin temelinde yer almaktaydı.

Sahabeler döneminde tefsir ilmi için hakiki manasıyla bazı medreselerin teşekkül etmiş olduğu yolunda bir şey söylenemez. Tefsir medreseleri tam olarak tabiin ve etbaü't-tabiin zamanında baş göstermiştir. Hz. Aişe'nin eğitim alanındaki ça-

¹³¹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, I, 71.

¹³² Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyât*, DİB Yay. , Ankara 1979, s.7.

¹³³ Hüseyin Küçükcalay, *Abdullah İbn Mes'ud ve Tefsir İlimindeki Yeri*, Denizkuşları Matbaası, Konya 1971, s. 139.



lışmaları Medine Medresesi'nin teşekkülüne temel olmuştur.

Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından kısa bir süre sonra f t hat dönemleri başladı. Bilhassa Hz. Ömer'in döneminde, İnan, Irak, Suriye, Bahreyn ve Mısır'dan önemli yerler fethedildi. Bu bölgelerde yerleşmiş gelenekler, eski dinler ve yeni ihtiyaclardan kaynaklanan pek çok soruna  oz m üretmek, sorulan sorulara Kur'an ve Sünnet'in ruhuna uygun cevaplar vermek, Medine Mescid'ini kararg h edinmiş sa-habeler cemaatinin göreviydi. Pek çok konu, sahabe âlimleri arasında tartışılır, en doğru cevap bulunmaya çalışılırdı. Tartışmalı konularda kendisine en çok müracaat edilen isimlerin başında İslam dünyasının en meşhur kadını Hz. Aişe gelirdi.¹³⁴

Hz. Aişe'nin engin bir Kur'an bilgisi vardı. Zehebî, müfessir sahabelerin ileri gelenlerini sıraladıktan sonra Hz. Aişe'yi de ilave etmiş ve tefsir rivayetleri az olmadığı halde bu sahada diğerleri kadar meşhur olmadığını belirtmiştir.¹³⁵ Hz. Aişe, küçük yaşından itibaren Kur'an'ı ezberlemeye başlamış, âyetlerin kıraat tarzını iyice öğrenmişti. şahsında topladığı üstün meziyetler ona doğrudan Kur'an'ı anlama im-k nı vermiş, bilinçli bir şekilde her bir âyetin esrarını, mana tabakalarını Resulullah'tan (s.a.s) sormuş, böylece Kur'an hükümleri konusunda emsalinden çok ileri bir düzeye ulaşmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s), hanımları içinde kendisine yalnızca Aişe ile birlikte bulunduğunda vahiy geldiđini¹³⁶ açıklaması onun diğer hanımlarından daha faziletli olduğuna işaret olsa gerektir.

Hz. Aişe'nin rivâyetlerinde Hz. Peygamber (s.a.s) ile geçirmiş olduğu evlilik hayatı müddetince vahyin çeşitli şekillerde nazil oluşuna dair bilgiler yer almaktadır. Vahyin başlangıcının nasıl olduğunu, bize en güzel şekilde aktaran Hz. Aişe'nin rivayetleri¹³⁷, Kur'an'ın nuz lu konusuna ışık tutan rivayet malzemesi içinde önemli bir yere sahiptir. Rivayetlerinde, Hz. Peygamber'in (s.a.s) nübüvvet öncesi inzivaya çekilişini, gördüğü rüyaların sabah aydınlığı gibi apaçık  ıktıđını¹³⁸, Cebrail'i (a.s) insan suretinde g rmuş olduđunu¹³⁹ ifade etmektedir. Soğuk gecelerde vahiy nazil olduğunda yüzünün nasıl ter içinde kaldığını anlatan¹⁴⁰ rivayeti Hz. Peygamber

¹³⁴ Ramazan Balcı, *En Sevgilinin Sevgilisi Hz. Aişe*, s.166.

¹³⁵ ez-Zehebî, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1985, I, 64.

¹³⁶ İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 503.

¹³⁷ Buhâri, "Bed' l-Vahiy" 3.

¹³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 494.

¹³⁹ Buhâri, "Bed' l-Vahiy" 2.

¹⁴⁰ Buhâri, "Bed' l-Vahiy" 2.



(s.a.s) üzerinde vahyin tesirlerine kendisinin şahit olduğunu göstermektedir. Kendisine vahyin geliş şekli hakkında soru soran el-Haris b. Hişam'a cevap olarak Peygamber: “Bazen bana çingırak sesine benzer bir sesle gelir. Böylesi bana en ağır olanıdır. Onun söylediklerini belledikten sonra o benden ayrılırdı.” demiştir¹⁴¹. Hz. Aişe'den gelen bu gibi rivayetler Kur'an alanında araştırma yapanlar açısından çok önemli birer veri niteliğindedir. Hz. Aişe, sadece ilk nazil olan ayetler¹⁴² ve vahyin parça parça inişine değil aynı zamanda ayetlerin nuzül sebeplerine ve ihtiva ettikleri hükümlere de vakıftı.

Arthur Jeffery, Hz. Aişe'nin cemaatle yapılan ibadetler sırasında okunan bazı âyetleri ezberlemiş olmasını ya da Hz. Peygamber'in (s.a.s) Kur'an'ın bir kısmını ona öğretmiş olmasını mümkün görmekte beraber Hz. Aişe'nin derin bir Kur'an bilgisi olmadığını ima etmiştir. Ona göre Hz. Aişe'nin, Hz. Peygamber'in (s.a.s) okumasıyla Kur'an'ı öğrendiğine ve Hz. Peygamber (s.a.s) hayatta iken Kur'an'ı ezberleyen küçük bir grupta onun da bulunduğu dair tüm rivâyetler kendisinden sonra ortaya atılmış uydurmalarıdır.¹⁴³ Hz. Aişe'nin ilmi konusunda derin bir araştırmadan mahrum olmanın bir neticesi olan bu şüpheli yaklaşım son derece yersizdir. Hz. Aişe, yukarıda ifade ettiğimiz gibi Kur'an'ı en iyi anlayanlardan biriydi ki bu durum, tez araştırmasının ana konusu olup ileride Hz. Aişe'nin tefsir anlayışı ve metodunda ayrıntısı ile ele alınacaktır.

Hz. Aişe, Medine Mescidi'ndeki “Tefsir ve Hadis Okulu” diyebileceğimiz evinde bir yandan himayesine aldığı gençlerin ve dört bir yandan evine akın eden mü'minlerin eğitimi ile meşgul olurken, diğer yandan da kendisine iletilen tartışmalara katılır, sorulan sorulara cevaplar verirdi.

Medine, Hz. Aişe'nin varlığı ve çeşitli sebeplerden dolayı sahabe ve tâbiîn döneminde tefsir ve hadis yurdu ve ilim menbaı olarak kaldı. İslâm âlemine dağılan ashab, herhangi bir müşkil ile karşılaştığında bu konuda Allah'ın hükmünü sormak üzere Resulullah'ın (s.a.s) Hicaz'daki ashabına mektup yazıyorlardı. Onlar bir şeyi bilemedikleri zaman, sahip oldukları rivâyet ve fıkıhlarıyla aralarında meşhur olan Abdullah b. Ömer, Ebu Hureyre, Abdullah b. Amr, Urve ve Abdullah b. Zübeyr gibi âlimlere başvuruyorlardı. Hadisler onlardan rivâyet ediliyor; hükümler onlardan ya-

¹⁴¹ Buhârî, “Bed'ül-Vahiy” 2; Müslim, “Fedail” 23; Nesai, “İftitah” 37.

¹⁴² Buhârî, “Bed'ül-Vahiy” 1.

¹⁴³ Arthur Jeffery, *Materials for the History of the Text of the Qur'an, the Old Codices*, New York, 1937, s.231.



yılıyordu. Neticede onlar ileri gelenlerin başvuru mercileri oldular. Onlar arasında Hz. Aişe'nin makamı ise, hocanın öğrencisine göre olan makamı gibiydi. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman'ın hilafeti döneminde hep fetva vermeye devam etti.¹⁴⁴ Hz. Ömer b. Hattab, kadınlarla veya Hz. Peygamber'in (s.a.s) ev hayatıyla ilgili her hükmü ona havale ediyor, bu konularda ihtisas bakımından hiçbir erkek veya kadını ona denk görmüyordu.¹⁴⁵ Muaviye Şam'da hükümeti idare ederken bir problemle karşılaştığında Medine'ye adam gönderir ve her mesele hakkında Hz. Aişe'nin fikrini alırdı.¹⁴⁶ Bütün bunlar Hz. Aişe'nin ilmine ne kadar saygı duyulduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s)'den sonra onun evi; kadın-erkek, büyük-küçük, birçok kimsenin huzuruna gelip kendisini dinlediği, varsa sorusunu sorup cevabını aldığı bir ilim ve irfan ocağı olmuştu. Ashaptan bazılarının vefat etmiş olması, birçoğunun da fetihler sebebiyle muhtelif bölgelere gitmesi sonucunda Medine'de çok az sahâbî kalmıştı. Hz. Aişe, zekâsı ve engin deneyimiyle çeşitli yerlerden gelen kadın erkek hemen herkesin, kendisine gelerek danıştığı, meseleleri için bilgisine başvurduğu, tavsiyelerine kulak verdiği, hatta ailevi problemleri çözdürmek, kendisinden dua almak üzere sık sık ziyaret edilen ve kendisine hürmet edilen bilge bir anneydi. Hz. Aişe'nin varlığı sayesinde, "Peygamber şehri Medine" ilim merkezi olmaya devam etti. Bu şehirde onun yıllarca süren eğitim ve öğretim faaliyetleri sonunda, İslam ilimlerinin temellerinin atılması ve ilmi hareketin gelişmesi yanında hadis, fıkıh ve tefsir sahalarında Medine ekolü teşekkül etti. Hz. Aişe, yalnızca şifahi sorulara değil aynı zamanda farklı şehir ve bölgelerde yaşayan müslümanların mektupla sordukları sorulara da cevaplar vermiştir. Böylece hadislerin, tefsirlerin ve bazı fikhî meselelerin yazılmasına da öncülük etmiş oldu. Diğer taraftan H. 23 (644) yılından vefatına kadar her yıl hac için Mekke'ye gittiğinde, çeşitli yerlerden gelenlerin kendisini çadırında ziyaret etmelerine ve ona soru sormalarına izin verirdi. Hz. Peygamber (s.a.s) zamanından başlamak üzere kadınların eğitim ve öğretimiyle çok yakından meşgul oldu; çevresinde ders dinleyen ve hadis nakleden her yaştan birçok kadın yer aldı. Hz. Aişe'nin kardeş çocukları onun derslerine devam ederlerdi. Erkek kardeşi Muhammed'in yetim kızlarını terbiyesine almıştı, onlar evleninceye kadar Hz.

¹⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 375.

¹⁴⁵ Ramazan Balcı, *En Sevgilinin Sevgilisi Hz. Aişe*, s.167.

¹⁴⁶ Süleyman Nedvî, *Hazreti Aişe*, s.245.



Aişe'nin himayesinde kalmışlardı.¹⁴⁷

Hiz. Aişe'nin idaresindeki bu medreselerden çok değerli hanımlar yetişti. Hadislerin yazıya geçirilmesinde ittifakla otorite kabul edilen İmam Zührî, hadis tahsiline başladığı zaman hocalardan biri ona şöyle demişti: “ İlim arıyorsan, sana bir irfan hazinesi olan Amra'yı tavsiye ederim. O'nun huzuruna git, dersini onda al. O, Hiz. Aişe'nin elinde yetişmiştir.”

İmam Zührî, Amra ve emsali gibi 200 kadar seçkin simayı yetiştiren Hiz. Aişe'nin diğer bir talebesi olan Hiz. Talha'nın kızı Aişe, onun terbiyesinde yetişmenin kendisine kazandırdığı saygınlığı şöyle anlatır: “İnsanlar her yerden, Hiz. Aişe'yi görmeye gelirdi. Hiz. Aişe'nin yanındaki mevkiim dolayısıyla ihtiyarlar bana hürmet gösterir, gençler bana bir abla gibi bakar, bana hediyeler gönderirler, memleketlerine döndükten sonra bana mektup yazarlardı. Onlardan aldığım mektupları Hiz. Aişe'ye gösterir, ona : ‘Teyzeciğim! İşte bu falanın mektubu ve hediyesi!’ derdim. Hiz. Aişe de: ‘Kızım! Sen de ona cevap ver ve hediyesine mukabele et!’ derdi.”¹⁴⁸

Hiz. Aişe'nin yanında yetişen hanımlar arasında kız kardeşi Ümmü Gülsüm, Abdurrahman'ın kızları Hafsa ve Esmâ, Hiz. Talha'nın kızı Aişe gibi öncelikle yakın akrabaları gelirdi.¹⁴⁹

Tâbiin dönemi hanımlardan, Hiz. Aişe'den ders alan birçok isim vardır: Abdurrahman'ın kızı Esmâ, Hiz. Aişe'nin azatlısı Berire, Zeyd'in kızı Benâne, Büheyne, Yezid'in kızı Tebâle, Cisre, Abdurrahman'ın kızı Hafsa, Hasan Basri'nin kızı Hayre, Dakra, Rumeysa, Ebu Seleme'nin kızı Zeynep, Muhammed'in kızı Zeynep, Nasr'ın kızı Zeynep, Sâibe, Selma el-Bekriyye, Sümeyye el-Basriyye, Sümeyye, Haris'in kızı Safiyye, Şeybe'nin kızı Safiyye, Ubeyd'in kızı Safiyye, Atıyye'nin kızı Safiyye, Hiz. Talha'nın kızı Aişe, Abdurrahman'ın kızı Amra, Kays'ın kızı el-Adeviyye, Ebu Ceyş'in kızı Fatıma, Umeyr'in kızı Kumeyr el-Kufiyye, Hümam'ın kızı Kerime, Amr'ın kızı Gülsüm, Muâze, Abdurrahman'ın kızı Meymune, Hüneyd, Hüneyde, Ümm-i Zerr, Ümm-i Salim, Ümm-i Said, Ümm-i Asım, Ümm-i Alkame, Ebu Ebu Bekir'in kızı Gülsüm el-Leysiyye, Ümm-i Muhammed, Ümm-i Abdullah, Ümm-i Hilal...vs.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Ramazan Balcı, *En Sevgilinin Sevgilisi Hiz. Aişe*, s.164.

¹⁴⁸ Süleyman Nedvî, *Hiz. Aişe*, s.247.

¹⁴⁹ el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 235.

¹⁵⁰ Ramazan Balcı, *En Sevgilinin Sevgilisi Hiz. Aişe*, s.165-166.



Böylece o hem bizzat, hem de yetiştirdiği öğrencileri ile İslam dünyasında kadınların ilimle meşgul olmaları gerektiğini, hiçbir tereddüde meydan vermeyecek şekilde göstermiş oldu.

2.3.HZ. AİŞE’NİN TEFSİRDEKİ METODU

2.3.1.Rivâyet Tefsiri

Nakle dayanan tefsir, Kur’an’ın Kur’an’la, Kur’an’ın sünnetle veya Kur’an’ın sahabeye isnat olunan mevkuf rivâyetler ve tabiinden gelen rivâyetler vasıtasıyla açıklanmasıdır. Sahabeden gelen tefsir rivâyetleri, rey ile söylenemeyecek şeylerle, âyetlerin nüzul sebepleriyle ilgili ise bu rivâyetler merfu hükmündedir. Fakat sahabenin kendi fikrine göre söylemiş olabileceği varitse, o söz Hz. Peygamber’e (s.a.s) isnat edilmedikçe mevkuf olarak mütalaa edilir. Merfu hükmündeki bir rivâyetin reddi cihetine gidilemez. Müfessirlerin bu rivâyeti mutlaka dikkate almaları lazımdır. Mevkuf olan haberlerde ise değişik şekilde fikirler serdedilebilir.¹⁵¹

Daha önceki bölümde değinmiş olduğumuz gibi sahabeden Resulullah’ın (s.a.s) sohbetlerini sürekli ve disiplinli bir şekilde takip edenler olduğu gibi daha seyrek takip edenler, hatta onunla çok az görüşenler de vardı. Hz. Aişe’nin evinin mescide bitişik bulunması ve Resulullah’ın (s.a.s) eşi olması açısından yanında sürekli bulunabilmesi, onun hadis ilmi kadar tefsir ilminde de ileri bir seviyede olmasını netice vermiştir.

Hz. Aişe’nin vahiy ile nasıl sürekli iç içe olduğu, “Tefsir Metodu” başlığı altında incelediğimiz bu konuda daha iyi görülecektir.

2.3.1.1. Kur’an ile Tefsir

Önceki bölümde belirttiğimiz gibi Kur’an’ın tefsirinde başvurulan en önemli ilk kaynak yine Kur’an’ın kendisidir. Hz. Aişe, herhangi bir âyeti açıklama amacıyla Kur’an’ın Kur’an ile tefsir metodundan faydalanmıştır.

¹⁵¹ Hüseyin Küçükcalay, *Abdullah İbn Mes’ud ve Tefsir İlmindeki Yeri*, s. 144.



Nisa sûresinin 12. âyetinde Allah Teâla, büyük günahlardan kaçınanların günahlarını örteceğini bildirmektedir. Hz. Aişe, bu âyette geçen “كَبَائِرَ”-büyük günahlar” ın neler olduğunu Mümtehine sûresinin 12. âyeti ile izah etmiştir. Kadınlar için söz konusu edilmiş büyük günahlar şunlardır: “Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnatta bulunmamak ve uygun olanı işlemekte Hz. Peygamber’e (s.a.s) karşı gelmemektir.¹⁵²

2.3.1.2. Sünnet ile Tefsir

Hz. Peygamber (s.a.s) gerektiğinde açıklama yaparak Kur’an’ın daha iyi anlaşılmasını sağlıyordu. Bazen de o, hayatın içinde karşılaştığı bir durumu, bu duruma uygun düşen bir âyet vasıtasıyla yorumluyordu.¹⁵³ Bir kısım rivâyetlerde, bazı konularda Resulullah’a (s.a.s) ilk defa soru soran kimsenin Hz. Aişe olduğu ve bunu Hz. Peygamber’in (s.a.s) bizzat kendisinin ifade ettiği belirtilmiştir. Hz. Aişe’nin Resulullah’a (s.a.s) sorduğu sorular ve Hz. Peygamber’in bu sorulara verdiği cevaplar bazı âyetlerin daha iyi anlaşılmasını netice vermiştir.

Hz. Aişe, Hac sûresinin 78. âyetinde geçen “الضيق” lafzının ne anlama geldiğini Resulullah’a (s.a.s) sormuş, ondan “الضيق” lafzının sıkıntı, darlık anlamında olduğu cevabını almıştır.¹⁵⁴

Ümeyye b. Abdullah, Hz. Aişe’ye “Ne sizin kuruntularınızla, ne de Kitap Ehlinin kuruntularıyla değil. Kim kötülük yaparsa onunla ceza görür, o Allah’tan başka bir veli ve bir yardımcı bulamaz.”¹⁵⁵ âyetiyle “Kim bir kötülük işlerse cezalandırılır.”¹⁵⁶ âyetini sormuştu. Hz. Aişe de şöyle cevap vermiştir: “Ben bunu Allah Resulu’ne (s.a.s) sorduğumdan bu yana hiç kimse bu âyeti bana sormamıştı. Allah Resulu’ne (s.a.s) bunu sordum. Dedi ki: “Ey Aişe! Bu, kulun başına gelen humma, sıkıntı ve darlık gibi musibetler hakkında Allah’ın kulu ile sözleşmesidir. Hatta mümin herhangi bir şeyi elbisesinin koluna koyar da (bulamayarak) feryat eder. Sonra onu cebinde bulur. Öyle ki mümin, günahlarından, altının demirci körüğün-

¹⁵² İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 282.

¹⁵³ Mehmet Akif Koç, *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*, s.114.

¹⁵⁴ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XVIII, 689.

¹⁵⁵ Nisa, 4/123.

¹⁵⁶ İnşikak, 84/8.

den çıktığı gibi (körükle muamele sonucunda halis altının yabancı maddelerden kurtulması gibi bütün günahlarından arınır) çıkacaktır.”¹⁵⁷

Hz. Aişe, Nebi’ye: “Allah’ın kitabında en şiddetli âyeti biliyorum” demişti. Resulullah (s.a.s): “Hangi âyet?” diye sorunca Hz. Aişe bu âyetin “ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا ” -Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görür.” âyeti olduğunu söyledi. Bunun üzerine Nebi dedi ki: “Şüphesiz müminler yaptıkları kötü işlerin cezasını dünyada görür.” Sonra onlardan hastalık, felaket, sıkıntı gibi bazılarını zikretti. “Ey Aişe! Her ameliyle cezalandırılan azaba uğrar, kıyamet gününde hesaba çekilecek hiçbir kimse yoktur ki ona azap edilmiş olmasın.” Resulullah’ın (s.a.s) bu sözü üzerine, İnşikak sûresinin 8. âyetini, kulun kendi hesabını kolay vereceği şeklinde anlamış olan Hz. Aişe, “ama Allah فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا -Onun hesabı pek kolay görülecek”¹⁵⁸ buyurmuyor mu? diye sormuştu. Resulullah (s.a.s) da “Senin dediğin arzdır.¹⁵⁹ Kim ince hesap görürse azap görür”¹⁶⁰ diyerek kulun hesabının görülmesinin Allah indinde kolay olduğunu açıkladı. Resulullah (s.a.s) bu açıklamayı yaparken parmağıyla elinin içine dürtmüş ve yeri eşeler gibi yapmıştır.”¹⁶¹

Hz. Aişe, “وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ” -And olsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi bize birer birer geldiniz...”¹⁶² âyetini okudu ve “Ya Resulullah! Kadınlar ve erkekler beraber dirilecekleri zaman birbirine bakmaz mı?” diye sordu. Resulullah (s.a.s) Abese sûresi 37. âyeti okuyarak “O, öyle bir gündür ki herkesin kendisine yetecek işi vardır.¹⁶³ Ne kadınlar erkeklere bakar ne de erkekler kadınlara bakar!”¹⁶⁴ şeklinde cevapladı.

Kur’an-ı Kerim’de Allah, “وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ” -Onlar, Allah’a döneceklerinden dolayı yapmakta oldukları işleri kalpleri titreyerek yaparlar.”¹⁶⁵ buyurmaktadır. Hz. Aişe bu âyeti okuduktan sonra kalpleri titremesi gereken kimselerin kötü iş yapanlar olduğunu düşünmüş. Dolayısıyla bu

¹⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 43; Tirmizî “Tefsir” 3; Taberî, *Camiü’l-Beyan*, VI, 117; İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, I, 571.

¹⁵⁸ İnşikak, 84/8.

¹⁵⁹ Tirmizî, “Sıfetu Kıyamet” 4.

¹⁶⁰ Buharî, “Rikak” 48, “Tefsir” 365; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 381. İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, VIII, 357; Buharî, İlim 36; Buharî, “Tefsirü’l-Kur’an” 356; Buharî, “Rikak” 472; Müslim, “Cennetu ve Sıfetu” 19; Tirmizî, “Sıfetu Kıyamet” 4.

¹⁶¹ Taberî, *Camiü’l-Beyan*, IX, 244.

¹⁶² En’am, 6/94.

¹⁶³ Abese, 80/37.

¹⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 377; Müslim, “el-Cennetu ve Sıfatu Ne’imiha” 15; İbn Mâce, “Zühd” 34; Taberî, *Camiü’l-Beyan*, XI, 544; Hâkim, *el-Müstedrek*, XX, 105.

¹⁶⁵ Mü’minûn, 23/60.

remesi gereken kimselerin kötü iş yapanlar olduğunu düşünmüş. Dolayısıyla bu âyeti, Cahiliye’de bazı kötü işleri yapmış olanların endişe taşımaları gerektiği manasından anlamıştı. Ancak âyete verdiği anlamın doğruluğundan emin olmak için Hz. Peygamber’e (s.a.s) “Ya Resulullah! Bundan maksat hırsızlık ettiği yahut zina işlediği, ya da içki içtiği halde Allah’tan korkan mı?” diye sormuştu. Hz. Peygamber (s.a.s) “Hayır, Ebu Bekir’in kızı! Bundan murat, Allah’tan korkarak namaz kılan, oruç tutan ve sadaka verendir.” şeklinde cevaplamıştı.¹⁶⁶ Başka bir rivâyette Resulullah (s.a.s) şöyle cevap vermiştir: “Hayır Sıddık’ın kızı, bunlar, oruç tutan, namaz kılan, sadaka veren insanlardır. Bunlar yaptıkları amellerin kabul olunmayacağından korkarlar. İşte hayırda yarış yapanlar bunlardır”¹⁶⁷

Hz. Aişe’nin bu âyet hakkındaki sorusunun cevabı üzerine “kalpleri Allah’tan titreyerek” âyetindeki kişilerin günahkâr olduğu halde Allah’tan korkan değil, Allah’ın farz kıldıklarını yaptığı halde amellerini yetersiz bulan ve akıbeti adına endişe duyan mümin kullar olduğu anlaşılmıştır.

Hz. Aişe, Resulullah’a (s.a.s) “وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ - Kullarım sana Beni sorarlarsa, bilsinler ki Ben, şüphesiz onlara yakınam. Benden isteyenin, dua ettiğinde duasını kabul ederim. Artık onlar da davetimi kabul edip Bana inansınlar ki doğru yolda yürüyenlerden olsunlar.”¹⁶⁸ âyetini sorunca Hz. Peygamber (s.a.s): “Ya Rab, Aişe’nin sorusuna bak.” demişti. Sonra Cibril (a.s.) indi ve Resulullah’a (s.a.s) bu âyetin açıklamasını yaptı. Resulullah (s.a.s) dedi ki: “Allah sana selam ediyor ve buyuruyor ki: ‘Benim Salih kulum sadık niyetle dua ediyor, kalbi tertemiz, ya Rabbi! diyor. Ben de ona buyur derim ve hacetini karşılarım.’”¹⁶⁹ İbn Kesir, Tefsir’inde bu haberi, senesinde geçen İbn Merdiyye’den dolayı, garip olarak değerlendirmişti.¹⁷⁰ Allah Resulu’nu (s.a.s): Lat ve Uzza’ya ibadet edilmedikçe gece ve gündüz sona ermeyecek, buyururken işitince; “Ey Allah’ın Resulu, muhakkak ki ben, Allah, ‘هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ

¹⁶⁶ Tirmizî, “Tefsirü’l-Kur’an” 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 505; İbn Mâce, “Zühd” 20; Taberî, *Camii’l-Beyan*, XIX, 47.

¹⁶⁷ Tirmizî, “Tefsirü’l-Kur’an” 24; İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, V, 480.

¹⁶⁸ Bakara, 2/186.

¹⁶⁹ Suyutî, *ed-Dürrü’l-Mensur*, I, 474; Suud b. Abdullah el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü’l-Müminin Aişe fi’t-Tefsir*, Mektebetü’t-Tevbe, Suud, 1992, s.68.

¹⁷⁰ İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, I, 508.



المُشْرِكُونَ—Müşrikler istemese de dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resulunu (s.a.s) hidâyet ve hak din ile gönderen O’dur.¹⁷¹ âyetini indirdiğinde bunun tamam olduğunu sanmışım.” dedim. Allah Resulu (s.a.s) şöyle dedi: “Bundan Allah’ın dediği mutlaka olacaktır. Sonra Allah temiz, hoş bir rüzgâr gönderecek ve kalbinde hardal tanesi ağırlığı iman olanlar vefat edecek. Ancak kendilerinde bir hayır olmayanlar kalacak. Onlar da babalarının dinlerine dönecekler.”¹⁷² İmam Taberî, “Ağızlarıyla Allah’ın nurunu söndürmek isterler. İnkârcılar ne kadar istemeseler de, Allah nurunu, dinini tamamlayacaktır.” mealindeki Saf sûresi 8. âyeti tefsir ederken Hz. Aişe’nin bu rivâyetine yer vermiştir.¹⁷³

Allah Teâla, Zilzal sûresi’nde “فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ”- Kim zerre kadar kadar iyilik yapmışsa onu görür.” buyurmuştur. İlk anda bu âyet inanmış ya da inanmamış herkesin yaptığı iyiliğin mükâfatını alacağı şeklinde anlaşılmaktadır. Mesela Abdullah b. Cüd’an, Mekke’nin iyi huylu ve iyi kalpli müşriklerindendi. İbn Cüd’an İslam’dan önce Kureyş uğrunda kan dökmekle beraber Kureyş liderlerini toplayarak barışın sağlanmasına çalışmış, Hz. Peygamber (s.a.s) de onun bu toplantısına katılmıştı. Hz. Aişe, bir gün Hz. Peygamber’e (s.a.s) şu soruyu sordu: “Ya Resulullah! İbn Cüd’an Cahiliye zamanında insanlara iyilik eder, fakirleri beslerdi. Onun bu iyilikleri kendisine bir fayda verecek mi?” Hz. Peygamber (s.a.s) şu cevabı verdi: “Hayır Aişe! O adam hiçbir zaman ‘Ya Rabbi kıyamet gününde benim günahlarımı bağışla!’ demedi.”¹⁷⁴

Hz. Peygamber’in (s.a.s) Hz. Aişe’nin sorusuna verdiği cevaptan bu âyetin hükmünün sadece müminleri kapsadığı anlaşılmaktadır.

Felak sûresindeki “غَاسِقٍ” lafzının anlamı hakkında, (karanlık olduğunda) gece anlamı verenler olduğu gibi¹⁷⁵ içinde Hz. Aişe’nin bulunduğu diğer grubun verdiği anlam; yıldız, gezegen şeklindedir.¹⁷⁶ Hz. Aişe’nin bu anlam üzerinde durması Resulullah’ın (s.a.s) bir gün kendisine Ay’ı işaret ederek “Ey Aişe! Bunun şerrinden Allah’a sığın! Çünkü Ay’ın görünmez olması: işte ğasik odur”¹⁷⁷ hadisine dayan-

¹⁷¹ Tevbe, 9/33.

¹⁷² Müslim, “Fiten ve Eşreti’s-Saa” 17.

¹⁷³ Taberî, *Camii’l-Beyan*, XXIII, 361.

¹⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, s.384; Taberî, *Camii’l-Beyan*, XXIV, 551; Suyutî, *ed-Dürri’l-Mensur*, VI, 307.

¹⁷⁵ Taberî, *Camii’l-Beyan*, XXIV, 702.

¹⁷⁶ Taberî, *Age.*, XXIV, 703.

¹⁷⁷ Hâkim, *Müstedrek*, IX, 231; Taberî, *Age.*, XXIV, 704.



maktadır.

Hiz. AiŒe, Resulullah'ın (s.a.s) Œöyle buyurduğunu rivâyet etmiŒ: “Yere en yakın semada, secdede veya kıyamda olan meleklerden bir ayak yer koyacak kadar bile boş bir yer yoktur.” Sonra da Resulullah'ın (s.a.s) bu hadisinin Saffat sûresindeki “İŒte, meleklerin: ‘Bizim her birimizin belli bir makamı ve yeri vardır. Saf saf dizilenler biziz. Allah'ı zikredip O'nu tenzih edenler biziz’¹⁷⁸ âyetinin maksadını izah ettiğini söylemiŒtir.¹⁷⁹

Resulullah (s.a.s) çok kere ‘Ey kalpleri döndürücü! Kalbimi dinin üzere sabit kıl’ diye dua ederdii. Hiz. AiŒe “Ya Resulullah, bu duayı ne kadar çok yapıyorsunuz” deyince Hiz. Peygamber (s.a.s) Œöyle buyurmuŒtu: “Hiçbir kalp yoktur ki Allah'ın parmaklarından ikisi arasında bulunmasın. Eğer O, kalbi doğrultmayı dilerse doğrultur, kaydırmayı dilerse kaydırır. Allah'ın “Rabbimiz bizi hidâyete erdirdikten sonra kalplerimizi saptırma. Katından bize rahmet ver. Œüphesiz Sen en çok bađıŒlayan-sın.”¹⁸⁰ âyetini iŒitmiyor musun?”¹⁸¹

Bakara 187. âyette “*وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ*—mescitlerde itikâfta iken kadınlarınıza yaklaŒmayın” buyrulur. MübaŒeret aslında “beŒerenin (derinin dıŒ yüzü) beŒereye dokunması” manasına gelir. MübaŒeretten lügat manasının kastedildiğini söyleyerek öpmenin ve el ile dokunmanın da nehyedildiğini söyleyenler olmuŒtur. Fakat burada mübaŒeretin cimadan kinaye olduğunu, Hiz. AiŒe'nin bize rivâyet ettiği Hiz. Peygamber'in (s.a.s) fiilî sünnetinden öğreniyoruz. Resulullah (s.a.s) mescitte itikâfta olduğu halde, baŒını mescitten dıŒarı uzatmıŒ, Hiz. AiŒe de hayızlı iken onun baŒını yıkayıp taramıŒtır. Hiz. AiŒe “Hiz. Peygamber (s.a.s) mescitte itikâfta olduğu zaman ben de adetli olarak hücremde iken, baŒını bana yaklaŒtırır, ben de yıkayıp saçlarını tarardım.”¹⁸² demiŒtir.

Hiz. AiŒe, “Allah seni insanlardan korur.” mealindeki Maide 67. âyet nazil oluncaya kadar Resulullah'ı (s.a.s) koruyan ashabından muhafızlar bulunduğunu ifade ettikten sonra bu âyetin inmesiyle Hiz. Peygamber'in (s.a.s) çadırından baŒını çıkararak muhafızlarına: “Artık gidebilirsiniz, zira Allah beni koruyacağına dair temi-

¹⁷⁸ Saffat, 37/164–166.

¹⁷⁹ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXI, 126.

¹⁸⁰ Al-i İmran, 3/7–8.

¹⁸¹ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 356.

¹⁸² Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'an Tefsiri*, I, 205.



nat verdi” dediğini rivâyet etmiştir.¹⁸³

İbn Kesir bu hadisi “ğarib” olarak tavsif eder. Sonra şöyle der: “Sahih olan, bu âyet Medenîdir ve vahyin sonuna doğru nazil olan âyetlerdendir. Allahü a’lem, Cenab-ı Hakk’ın, Resulunu (s.a.s) kendisine harp açanlardan koruması, risaletin ilk döneminde nüfuzlu amcası Ebu Talib vasıtasıyla koruması, Ensarın vasıtasıyla Medine’ye hicreti, sonra yahudilerin sihrinden ve zehirlemelerinden koruması vs. hep bu âyette bildirilen teminat cümlesindedir. Ayrıca sahih hadislerle sabit olan Gavres hadisesi¹⁸⁴ de bu cümledendir.”¹⁸⁵

2.3.1.3. Hz. Aişe ve İsrailiyât

İsrailiyât; Yahudilik, Hristiyanlık ve diğer dinlerinden İslam kültürüne, bilhassa Kur’an tefsirine girmiş olan İslam dışı bilgileri ifade etmektedir. Daha ziyade yahudi haberleri İslam’a girdiğinden, bu kavram İsrailiyât olarak bilinmektedir. İsrailiyât denilen haberler Kur’an’a uyan, uymayan ve doğruluğu şüpheli olanlar olmak üzere üç türdür.

Tevrat ve İnciller tahrife uğradıklarından, sahabî Kur’an’dan çıkarılacak herhangi bir mana için, âyetlerin, Tevrat ve İncillere tabi kılınmasını istemiyordu.

Bu sebeple sahabi, onların Kur’an’a muhalif olmayan ve inançları ile uyuşan şeyleri kabul ediyor, bunun dışındakileri terk ediyorlardı. Sahabe devrinde bu kaynağın sahası çok dar olduğundan, tefsirin diğer kaynakları yanında bu kaynak fazla bir önem taşımazdı.¹⁸⁶

Hz. Aişe, İsrailiyât ile ilgili haberlere fazla ehemmiyet veren bir sahabe değildi. İsrailiyât üzerinde titizlikle duruyor, kabul etmek şöyle dursun, uzaktan yakından onunla ilgili olan her şeyi reddediyordu. Hz. Aişe’nin İsrailiyâta yaklaşımı şu rivâyette açıkça belli olmaktadır. Bir gün, Abdullah b. Amir b. Kerz, Hz. Aişe’ye bir

¹⁸³ Tirmizî, “Tefsirü’l-Kur’an 3; Taberî, *Camii’l-Beyan* X, 469; İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, III, 152.

¹⁸⁴ Hicretin 4. veya 5. yılı Zatu’r Rika’da (Muharip Gazvesi) meydana gelen bir olaydır. Hz. Peygamber (s.a.s) tek başında bir ağaç altında uyuduğu esnada birden Gavres adında bir müşrik sessizce Peygamberimiz’in başının üzerine gelir ve kılıcını çekerek “Şimdi seni kim kurtaracak” der. Peygamberimiz “Beni Allah korur” dediğinde sanki Gavres omzundan ağır bir darbe almış gibi yere düşer ve kılıcını da yere düşürür. Bu sefer düşen kılıcı eline alan Peygamber “Şimdi seni kim kurtaracak” der. Peygamberimiz Gavres’i affeder. O da düşmanlık etmeme sözü vererek kabilesine döner. (Buharî, “Megazi”, 29; Hâkim, *el-Müstedrek*, X, 106.)

¹⁸⁵ İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, III, 154.

¹⁸⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, I, 71.

hediye vermişti. Hz. Aişe, hediyeyi Abdullah b. Amr'ın gönderdiğini sanarak reddetti. Kabul etmemesine gerekçe olarak da onun kutsal kitapları araştırdığını söyleyerek şu âyeti okumuştur: “أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ -Kendilerine okunan bir Kitab'ı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu? Bunda, inanan topluluk için rahmet ve ibret vardır.”¹⁸⁷ Daha sonra, ona hediyeyi gönderenin Abdullah b. Amir olduğu söylenince hediyeyi kabul etmişti.¹⁸⁸

2.3.2. Dirâyet Tefsiri

Rey tefsiri, yani akla dayanan tefsir, Kur'an'ı, Arap dili ve edebiyatını yakından tanıdıktan sonra, Kur'an'ın nasih ve mensuhuna vâkıf olup, esbab-ı nüzul gibi bir müfessirin muhtaç olduğu bilgileri elde ettikten sonra Kur'an'ı icihad ile tefsir etmektir.¹⁸⁹ Bu sebeple Hz. Aişe'nin kendi görüşleri ile tefsir ilmine büyük katkısı olduğunu¹⁹⁰ görüyoruz. Bazı âyetler onun yaptığı izahlarla daha iyi anlaşılabilmiştir. Hz. Aişe'nin akla dayanan tefsirinden bazı örnekler verelim:

2.3.2.1. Üzüm tanesini örnek vermesi

Hz. Aişe, elindeki üzüm salkımından bir tane alıp yanına gelen birine göstererek “bu birçok zerreden daha ağırdır” dedi ve فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ - Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür.¹⁹¹ - âyetini okudu.¹⁹² Hz. Aişe âyetteki مِثْقَالَ ذَرَّةٍ kavramını anlatmak için pratik hayat içinde çok güzel bir örnek vermişti.

2.3.2.2. Safa ve Merve arasında sa'y yapmanın mutlaka gerektiğini savunması

Haccın kurallarından biri Safâ ile Merve tepeleri arasında sa'y yapmaktır. Bununla ilgili âyet şudur: إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمْ أَنْ يَطُوفَا بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ -Şüphesiz Safâ ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları

¹⁸⁷ Ankebut, 29/51.

¹⁸⁸ el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s. 305.

¹⁸⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.230.

¹⁹⁰ Mehmet Akif Koç, *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*, s.122.

¹⁹¹ Zilzal, 97/77.

¹⁹² el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s. 463.



tavaf etmesinde kendine bir günah yoktur.”¹⁹³

Bu âyet, Medineli müslümanlar hakkında nazil olmuştur. İslamiyet'ten önce Medineli Evs ve Hazrec kabileleri Menat isimli puta dua ederlerdi. Bu put Safâ ile Merve'nin olduğu mevkiye dikilmişti. Bu nedenle Medineli müslümanlar arasında Safâ ile Merve'nin tavafı, Cahiliye işi olduğu düşünülerek iyi karşılanmıyordu.¹⁹⁴ Bir grup müslüman da Allah'ın Kâbe'yi tavaf etmeyi emretmiş olmasına rağmen Safâ ve Merve'yi zikretmemiş olması sebebiyle bunları tavaftan çekiniyordu.¹⁹⁵ Bunun üzerine yukarıdaki âyet nazil oldu.¹⁹⁶ Hz. Aişe de: “Peygamber Safâ ile Merve'nin tavafını sünnet kılmıştır. Dolayısıyla kimse bunu terk edemez”¹⁹⁷ demiştir.

Aslında Kâbe'yi tavaf emrinden sonra gelen Bakara sûresinin 158. âyetinin zâhiri manası, Safa ile Merve arasında sa'y yapmanın farz olmamasını gerektirmektedir. Bu nedenle Urve b. Zübeyr bu âyeti zahiri olarak yorumlayıp, Safa ile Merve arasında sa'y etmenin gerekmediği kanaatine varmış “O ikisi arasında sa'y etmem de olur” demiştir. Hz. Aişe de: “Ey kardeşimin oğlu! Ne kötü söyledin! Hayır, mak-sat öyle olsaydı âyette ‘فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَطُوفَ بِهِمَا - Bunları tavaf etmemenizde günah yoktur’ denirdi. Görmüyor musun? âyette: ‘إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنَ شَعَائِرِ اللَّهِ - Şüphesiz Safâ ve Merve Allah'ın koyduğu nişanlardır’ diyerek onun âyet hakkında ki bu yorumunu tashih etmiştir.¹⁹⁸ Daha sonra âyetin nuzul sebebini izah ederek Merve ve Safa'nın sa'y edilmesi gerektiği görüşünü kuvvetlendirmiştir. Hz. Aişe bu âyetin nuzul sebebini şöyle izah etmiştir: “Ensar, İslamiyet gelmeden önce Müşellel'deki azgın Menat'a tapınıyor, ona telbiye getiriyorlardı. Müslüman olduktan sonra Cahiliye işi olduğunu düşünerek Safa ile Merve arasında tavaf etmekten çekiniyorlardı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: ‘Safâ ve Merve Allah'ın şeâirindedir...’ âyetini indirdi.¹⁹⁹ Resulullah (s.a.s) Safâ ile Merve arasında tavaf etti. Biz de onunla beraber tavaf ettik. Böylece Safâ ile Merve arasında tavaf sünnet oldu. Bunu terk etmek kimseye câiz olmaz”²⁰⁰ Hz. Aişe Safa ile Merve arasında tavaf etmeyi “sünnet

¹⁹³ Bakara, 2/158.

¹⁹⁴ Buharî, “Hacc” 79.

¹⁹⁵ Tirmizî, “Tefsirü'l-Kur'an” 3; Taberî, *Camiü'l-Beyan*, III, 236; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 204.

¹⁹⁶ Buharî, “Tefsirü'l-Kur'an” 23; Ebu Davud, “Menâsik” 56.

¹⁹⁷ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 204; Nesâi, “Menasik” 168.

¹⁹⁸ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, III, 236-237; Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, I, 386; Ebu Davud, “Menâsik” 55.

¹⁹⁹ Buharî, “Tefsirü'l-Kur'an” 23, “Hacc” 79; Tirmizî, “Tefsirü'l-Kur'an” 3; Müslim, “Hacc” 260; Ebu Davud, “Menâsik”; Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, I, 384.

²⁰⁰ Nesâi, “Menâsikü'l-Hac” 168.



oldu” kelimesiyle, Cahiliye devrinde yapılan ve yapılmasının tasvibi anlamında Kur’an’da zikredilen bu fiili, Hz. Peygamber’in (s.a.s) dini bir görev niteliğinde yapmış olduğunu, bu davranışın uyulması gereken bir kural, müslümanların terk edemeyeceği bağlayıcı bir hareket tarzı anlamında kullanmıştır.²⁰¹

Hz. Aişe böylece tefsir usûlünün büyük bir düğümünü çözmüş, önemli bir esasını açığa kavuşturmuştur. Çünkü Kur’an tefsiri yapılırken Arapçanın, Araplar arasında konuşulduğu ve anlaşıldığı şeklinin göz önüne alınması, Onların sözcüklere yükledikleri anlamlara göre Kur’an’ın tefsir edilmesi gerekir.²⁰²

Nitekim bu âyetin farklı şekillerde anlaşılması Safa ile Merve arasında sa’y etmenin hükmü hakkında farklı içtihatları netice vermiştir. Şöyle ki:

- 1- Bu sa’yi terk eden aynen kaza etmelidir, zira menâsikten birini terk etmiştir.
- 2- Terk eden fidye verirse yeterlidir, kaza etmek için oraya dönmesi gerekmez.
- 3- Bu sa’y nafilendir, terk edene bir şey gerekmez.

Hz. Aişe, İmam Mâlik ve İmam Şâfi birinci görüştedirler. Ebu Hanife ve İmam Yusuf fidye görüşündedirler, yani kurban kesmesi gerektiğini söylerler. Taberî ise şöyle demektedir: “Bize göre o iki yeri tavaf farzdır, ister unutarak ister kasten terk edene, dönüp kaza etmek gerekir.”

2.3.2.3. Duada “acele edip ümitsizliğe düşme”nin ne anlama geldiğini beyan etmesi

“Kullarım beni sana soracak olurlarsa, muhakkak ki Ben (onlara) pek yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm. Öyleyse onlar da Benim çağırma cevap versinler ve bana iman etsinler. Umulur ki irşad olurlar.”²⁰³

Hz. Aişe, bu âyet hakkında: “Hangi mümin kul, Allah’a dua ederse, acele edip ümitsizliğe düşmediği takdirde, duası ya dünyada çabucak karşılır ya da ahirete saklanır” deyince Urve b. Zübeyr: “Ey annem! Acele edip ümitsizliğe düşmek nasıl olur?” diye sordu. Hz. Aişe de “-İstedim verilmedi, dua ettim kabul olmadı- demektir” şeklinde Urve’nin sorusunu izah etmiştir. Said b. Müseyyeb de Hz. Aişe’nin i-

²⁰¹ Mediha Aynacı, *Hz. Aişe’nin İctihadında Takip Ettiği Usûl*, s.65.

²⁰² Süleyman Nedvî, *Hazreti Aişe*, s.195.

²⁰³ Bakara, 2/186.



zahının aynısını söylemiştir.²⁰⁴

2.3.2.4. Teşrik günlerinde oruç tutma izni hakkında görüşü

“Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın. Eğer kuşatılırsanız artık size kolay gelen kurban(ı gönderin). Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Kim sizden hasta ise veya başından şikâyeti varsa, onun ya oruç ya sadaka veya kurban olarak fidye (vermesi gerekir). Güvenliğe kavuşursanız, hacca kadar umre ile yararlanmak isteyene kolayına gelen bir kurbanı (1 kesmek gerekir). Bulamayana da hacda üç gün, döndüğünüzde yedi (gün) olmak üzere, tamtamına on (gün) oruç vardır. Bu, ailesi Mescid-i Haram’da olmayanlar içindir. Allah’tan korkun ve bilin ki Allah, muhakkak cezası pek çetin olandır.”²⁰⁵

Kişi bayramdan önce oruç tutmaz veya kısmen tutarsa teşrik günlerinde bu orucu tutması caiz midir? Bu konuda âlimler arasında iki farklı görüş vardır. Hz. Aişe’den nakledilen hadise göre teşrik günlerinde oruç tutmak ancak kurban bulamamışlara caizdir.²⁰⁶

2.3.2.5. “İnsanların akın ettiği yerden akın edin” âyetini izahı

“Sonra insanların - ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ” (topluca) akın ettiği yerden siz de akın edin ve Allah’tan bağışlanma dileyin. Şüphesiz Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”²⁰⁷

Bu âyet, Kureyş kabilesi hakkındadır. Çünkü onlar kendilerini diğer insanlardan imtiyazlı sayarak Arafat yerine, Beytullah’ın sakinleri olduklarını vurgulamak için “Biz Harem ehliyiz” diyerek Müzdelife’de vakfe yaparlardı.²⁰⁸

Bu âyeti Hz. Aişe şu şekilde izah etmişti: “Kureyşliler ve onların dinine tabi olanlar Hac sırasında Arafat’a çıkmayıp Müzdelife’de kalıyorlar ve kendilerine “Muhafazakârlar” anlamına gelen “Hums” ismini veriyorlardı. Halbuki diğer Araplar Arafat’a gidip orada vakfe yapıyorlardı. İslam dini gelince Allah, Peygamberine, Arafat’a gidip orada vakfe yapmasını sonra da oradan akıp gelmesini emretti. İşte

²⁰⁴ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 225.

²⁰⁵ Bakara, 2/196.

²⁰⁶ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 241; Buharî, “Savm” 67.

²⁰⁷ Bakara, 2/199.

²⁰⁸ Taberî, *Camii'l-Beyan*, IV, 184.



bu âyet bu hususa işaret ediyor.”²⁰⁹

2.3.2.6. Lağv yemini izahı

“وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصَلِّحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ” - Allah sizi yanlışlıkla veya yanlış olarak ettiğiniz yeminlerden dolayı mesul tutmaz. Fakat kalbinizle kazandıklarınızdan mesul tutar. Allah gafurdur, halimdir.”²¹⁰ âyetindeki بِاللَّعْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ lafzının ne anlama geldiği Hz. Aişe’ye sorulduğunda “O, kalbin kastetmediği, dil alışkanlığı olarak söylenen, la vallahi, bela vallahi sözleridir”²¹¹ dedi.

Hz. Aişe, bu âyette geçen lağv yemininin kişinin sözünde sıkça kullandığı, “vallahi evet”, “billahi hayır” anlamındaki yemin ifadeleri olduğunu söylemiştir.²¹² Ona göre lağv yemin, bir konuda tartışan bir topluluğun, münakaşa esnasında kalpleri ittifak etmeksizin hayır vallahi, evet vallahi lafızlarını kullanmasıdır.²¹³ Lağv yemin, bir kimsenin bir şeye sadece doğru olduğunu kabul ederek yemin edip sonra da o şeyin kişinin yemininin dışında olması yani bildiği gibi olmadığını anlamasıdır.²¹⁴ Hz. Aişe, “Lağv; şaka ve latifede olur. Bunun için kefâret yoktur. Kefâret, kişinin kalbinde yapmak için niyetini kesinleştirip sonra da yapmadığı şeyde vardır.”²¹⁵ demiş ve yemin kefâretinin kasta bağlı olduğuna vurgu yapmıştır. Nitekim kendisine “eğer falanca kişi ile konuşursam bütün kölelerimi azat etmeye ve tüm malımı Kâbe’nin örtüsüne kullanmaya yemin ettim” diyerek danışan bir adama Hz. Aişe, “böyle yapma” diyerek “Allah adına ettiğiniz yeminleri iyilik yapmaya, günahattan sakınmaya ve insanlar arasını düzeltmeye mani kılmayın. Allah her şeyi hakkıyla bilir.”²¹⁶ mealindeki âyeti okumuş ve “Sizler iyilik yaparsanız Allah vaa-dinden dönmez.” diyerek²¹⁷ yemini için kefâret vermesinin yeterli olduğunu söylemiştir.²¹⁸

²⁰⁹ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IV, 185; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 251; Buharî, “Tefsirü'l-Kur'an” 35; Müslim, “Hacc” 21; Tirmizî, “Hacc” 53; Ebu Dâvud, “Menâsik” 58; Nesâî “Hac” 202.

²¹⁰ Bakara, 2/224.

²¹¹ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IV, 428-429.

²¹² Buharî “Tefsirü'l-Kur'an” 113, “Eyman” 14; Ebu Davud, “Eyman” 7.

²¹³ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IV, 429; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 266; el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s. 95.

²¹⁴ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 607; Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, I, 645.

²¹⁵ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IV, 443; Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, I, 644.

²¹⁶ Bakara, 2/224.

²¹⁷ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IV, 423.

²¹⁸ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, I, 642.

2.3.2.7. Yemin kefâreti konusunda izahı

”لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كَسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

-Allah size rasgele yeminlerinizden dolayı değil, bile bile ettiğiniz yeminlerden ötürü hesap sorar. Yeminin kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on düşkünün yedirmek yahut giydirmek ya da bir köle azad etmektir. Bulamayan üç gün oruç tutmalıdır; yeminlerinizin kefâreti budur. Yemin ettiğinizde yeminlerinizi tutun. Şükredesiniz diye Allah size böylece âyetlerini açıklıyor.”²¹⁹

Âyette “فَكَفَّارَتُهُ” -yeminin kefâreti- buyrulmaktadır. Burada zikredilen bu yeminden, lağv yeminin mi yoksa kasıtlı yapılan yeminin mi kastedildiği hususunda iki görüş vardır.

Hz. Aişe, Hasan-ı Basrî, Şa’bi, Ebu Mâlik, İbrahim en-Nehaî, Yahya b. Said, Ali b. Ebi Talha ve Süddî’ye göre burada zikredilen “فَكَفَّارَتُهُ” den maksat, kasıtlı olarak yapılan yemindir. Bunun bozulması halinde âyette zikredilen kefâretler yerine getirilecektir. Bunlara göre lağv yemin’den maksat, kişinin, bir şeyin doğru olduğunu sanarak yemin etmesidir. Halbuki o şey zannettiği gibi doğru değildir. Kişi böyle bir yeminden dolayı sorumlu olmaz. Onu bozmasından dolayı kefâret gerekmez. Kasıtlı olarak yapılan yeminden maksat ise kişinin bildiği bir şey üzerine kasıtlı olarak yemin etmesidir. İşte bu yeminleri bozması halinde onun, âyette zikredilen kefâretleri yerine getirmesi gerekir. Ayrıca kasıtlı olarak yaptığı bu yemin bir günah işlemek için ise, onu bozması ve kefâret ödemesi gerekir. Yemini sürdürürken ²²⁰Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve Dehhak’tan nakledilen diğer bir görüşe göre “فَكَفَّارَتُهُ” ifadesi lağv yemindir. Bunların izahına göre lağv yeminden maksat caiz olmayan bir hususun yapılmasına dair edilen yemindir. Kasıtlı olarak yapılan yeminden maksat ise caiz olmayan bir şeyin yapılmasına dair edilen ve bozulmayan yeminlerdir.²²¹

Taberî, bu görüşlerden Hz. Aişe’nin içinde bulunduğu ilk görüşün tercihe şâ-

²¹⁹ Maide, 5/89.

²²⁰ Taberî, *Camii’l-Beyan*, X, 526–528.

²²¹ Taberî, *Age.*, X, 528–529.



yân olduğunu belirtmiştir. Bu durumda âyetin manası şu şekilde olmaktadır: “Ey insanlar, Allah sizleri boş sözlerinizden ve kendisine karşı gelmeyi kastetmeyen, günah işlemeyi hedef almayan yeminlerinizden dolayı hesaba çekmez. Fakat o sizi, günah işlemeyi kastederek yaptığımız ve kendinize gerekli kıldığımız yeminlerinizden dolayı hesaba çekecektir. Hesaba çekileceğiniz bu yeminlerin icab ettiği günahları sizden silecek ve affettirecek vasıta, sizlerin, zikredilen kefâretleri yerine getirmenizdir.”²²²

2.3.2.8. Hayızlı kadına yaklaşma sınırı hakkında izahı

Mesruk, Hz. Aişe’ye bir konuda soru sormak istediğini ancak utandığını ifade edince Hz. Aişe: “Ben senin annenim, sen de benim oğlumsun” diyerek onun rahat bir şekilde soru sormasını sağladı. Mesruk: “Eşi hayızlıyken kocası için ne vardır?” diye sordu. Hz. Aişe: “Ferc dışında her şey” dedi. Başka rivâyetinde ise Resulullah’ın (s.a.s) bu konudaki uygulamalarını ifade ederek “Üzerinde örtü varsa bunda beis yoktur” demişti.²²³

Hz. Aişe’nin bu izahı “âdet zamanında kadınlarınızdan çekilin ve temizleninceye kadar onlarla cinsi münasebette bulunmayın”²²⁴ âyetindeki nehyin sınırını belirlemiştir.

2.3.2.9. Kadınların periyotlarını anlatan “kurû” kelimesini izahı

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ يَأْتِيَنَّكُمْ وَأَبْعُوهُنَّ أَهْلَهُنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا كُنَّ - Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ‘ay hali ve temizlenme’ süresi beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa Allah’ın rahimlerinde yarattığını saklamaları onlara helal olmaz. Kocaları, bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almada (başkalarından) daha çok hak sahibidirler...²²⁵

²²² Taberî, Age. , X, 530–531.

²²³ Taberî, *Camii’l-Beyan*, IV, 378–379; İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, I, 266.

²²⁴ Bakara, 2/222.



rından) daha çok hak sahibidirler... »²²⁵

Âyetteki “*كُرُوْءٍ - kurû*” kelimesinden ne kast olunduğu konusunda iki görüş vardır. Biri “*kurû*” kelimesinden maksadın ‘temizlik’ olduğudur. Bu görüş sahipleri boşanmış kadının üçüncü hayızdan kan gördüğü devrede başka biriyle evlenebileceğini savunur. İmam Mâlik bu görüştedir. İkinci görüşe göre ise “*kurû*” kelimesinden maksat “hayız” dır. Ebu Hanife’nin de içinde bulunduğu bu görüş sahipleri, kadının üçüncü hayızdan temizlenmedikçe iddetinin sona ermeyeceğini savunur.

Hz. Aişe bu âyette geçen, *كُرُوْءٍ* kelimesini, ‘temizlik dönemi’²²⁶ ‘hayızlı iken olmayan temizlik dönemi’²²⁷ olarak açıklamıştır.

Ebu Bekir b. Abdurrahman’ın kızı Hafsa üçüncü hayızdan kan gördüğü devreye girdiğinde başka bir kocaya gitmişti. Ancak bu konuda bazıları Allah kitabında ‘üç adet süresi’ buyuruyor diyerek münakaşa ettiler. Hz. Aişe ise: “ ‘*akra*’nın ne olduğunu biliyor musunuz? Onunla kastedilen ‘temizlik’ günleridir.” diyerek “*kurû*” kelimesi hakkındaki tartışmada kendi yorumunu ortaya koydu.²²⁸ Ebu Bekir İbn Abdurrahman, karşılaştığı bütün fakihlerin Hz. Aişe’nin bu görüşünü paylaştığını söylüyordu.²²⁹

2.3.2.10. Kazanılan şeylerin ne olduğunu beyan etmesi

Hz. Aişe, “*أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ* -Ey İnananlar! Kazandıklarımızın temizlerinden ve size yerden çıkardıklarımızdan infak edin.”²³⁰ âyetini okudu ve “evlatlarınız sizin kazandıklarınızın en temizlerindedir. Böylece onlar ve malları sizindir”²³¹ açıklamasını yaptı.

Hz. Aişe, Tebbet sûresindeki “*مَا أَعْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ*” -Malı ve kazancı ona

²²⁵ Bakara, 2/228.

²²⁶ Taberî, *Camii'l-Beyan*, IV, 506.

²²⁷ Taberî, *Age.*, IV, 507.

²²⁸ Taberî, *Age.*, IV, 228; Malik b. Enes, *Muvatta*, “Talâk” 34.

²²⁹ İbn Kesir, *Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 607; Malik b. Enes, *Muvatta*, “Talâk” 34.

²³⁰ Bakara, 2/267.

²³¹ el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s. 116.



fayda vermedi”²³² âyetinde geçen “وَمَا كَسَبَ –kazandığı”ndan maksat çocuğudur” demiştir. İbn Abbas, Mücahid, Ata, Hasan, İbn Sirin ve başkaları tarafından bu ifade bu anlamda rivâyet edilmiştir.²³³

2.3.2.11. Borçluların şâhitliği ile ilgili izahı

Bakara sûresinin 282. âyeti, borçluların borçları şâhit tutarak yazması gerektiğinden bahseder. Hz. Aişe'nin şu sözü bu âyeti açıklayıcı mahiyettedir: “Çocuğun babasına, babanın çocuğuna, kadının kocasına, kocanın karısına, kölenin efendisine, efendinin kölesine, ortağın ortağına, borçlunun borçlusuna şahâdeti caiz değildir.”²³⁴ Böylece borçlar ve borçların yazılması konusunda objektif olma hassasiyetine dikkat çekmiştir.

2.3.2.12. Kulun içinden geçenlerden hesap görmesinin izahı

Müfessirler bu âyetin mensuh olup olmadığı hususunda çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Abdullah b. Abbas, İkrime ve Şa'bi'ye göre bu âyet-i kerime mensuh değildir. Ebu Hureyre, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Abdullah b. Mes'ud ve Hz. Aişe'den nakledilen bir görüşe göre ise bu âyet, bundan sonraki âyette gelen ... وَوَلَا نُحْمَلُنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ²³⁵-kaldıramayacağımız yükü yükleme- âyetiyle nesh olmuştur.²³⁶

Hz. Aişe'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyet mensuh değildir. Ancak bu âyet, şâhitlerle ilgili daha önce geçen 282. âyetle değil bütün insanlarla ilgilidir. Allah, bu âyet ile kullarını, yaptıkları gizli ve aşikâr bütün amellerden hesaba çekeceğini ve onların işledikleri veya işlemek istedikleri gizli ve açık bütün amellerden dolayı kendilerini cezalandıracağını beyan etmiştir. Ancak onların işleme arzusu taşıdıkları gizli amellerin cezasını, onlara dünyada üzüntü ve sıkıntıya sokan felâketler ve âfetler şeklinde verir. Bu hususu Hz. Aişe şöyle ifade etmiştir: “Kim, bir kötülük işlemeyi arzu eder de onu fiilen yapmayacak olursa Allah ona, arzu ettiği kötülük kadar sıkıntı ve üzüntü gönderir. Bu sıkıntı ve üzüntüler onun bu kötülü-

²³² Tebbet, 111/2.

²³³ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VIII, 515.

²³⁴ el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s. 126.

²³⁵ Bakara, 2/286.

²³⁶ Taberî, *Camii'l-Beyan*, VI, 112.

karşılığında affeder. Bir mü'min hasta olduğu, bir musibete uğradığı, hatta kendi cebine bir şey koyduğu, onu unuttuğu ve bunu büyük bir telaş ile onu aradığı zaman bile ona mağfiret ve rahmet kapısı açılır. Altın, ateşten nasıl hâlis çıkarsa mü'min de dünyadan o kadar pak ve saf çıkar.”²⁴⁴

2.3.2.13. İlimde derin olanların müteşâbih âyetlere yaklaşımını izahı

”هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

eğrilik olan kimseler, fitne çıkarmak, kendilerine göre yorumlamak için müteşâbih âyetlerin çeşitli anlamlı olanlarına uyarlar. Oysa onların yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar: ‘Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır’ derler. Bunu ancak akıl sahipleri düşünür-”²⁴⁵

Bu âyetteki “-derinleşmiş olanlar” ın Allah lafzına atıf olup olmadığı hakkında ihtilaf olmuş, sonuç olarak âyete iki ayrı yorum getirilmiştir. İbn Abbas, Mücahid gibi âlimler bu kelimenin Allah lafzına atıf olabileceğini göz önüne alarak “Onun tevilini ise Allah ve ilimde derinleşmiş olanlar bilir” anlamı vermişlerdir. Hz. Aişe'nin içinde bulunduğu diğer görüş ise bu kelimeyi atıf kabul etmemiş ayrı bir cümlenin müptedası kabul ederek “onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, ‘ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır’ derler.” anlamı vermişlerdir.²⁴⁶ İkinci anlam daha kuvvetli olup “- ilimde derinleşmiş olan kimseler” kısmını Hz. Aişe'nin izah ettiği gibi “tevilini bilmediği halde müteşâbih ve muhkem âyetlere iman eden kişiler”²⁴⁷ şeklinde yorumlamak daha uygundur. İhtimal Hz. Aişe'nin bu yaklaşımında, Hz. Peygamber'den (s.a.s) rivâyet ettiği şu hadis de etkili olmuştur: “Hz. Peygamber (s.a.s), bu âyeti (Al-i İmran, 3/7) okuduktan sonra ‘Kur'an'ın müteşâbih âyetlerine tâbi olanları gördüğünüz vakit bilin ki onlar Allah'ın âyette haber verdiği kimselerdir, onlardan sakının.’ buyurmuştur.”²⁴⁸

Suyutî, bu âyetleri Ebu Müleyke'nin Hz. Aişe'ye okuyarak ona sorması üzeri-

²⁴⁴ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IX, 245–246.

²⁴⁵ Al-i İmran, 3/7.

²⁴⁶ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, VI, 201.

²⁴⁷ Taberî, *Age.*, VI, 202.

²⁴⁸ Buharî, “Tefsir” 58; Müslim, “İlm” 1.



ne Hz. Aişe'nin bu açıklamayı yaptığını kaydetmiştir.²⁴⁹

2.3.2.14. Al-i İmran, 3/172. âyette Hz. Ebu Bekir ve Hz. Zübeyr'in kastedildiğini söylemesi

Uhud savaşında Peygamber Efendimiz yaralandıktan sonra müşrikler uzaklaşınca, Peygamberimiz düşmanın tekrar geri dönebileceğini düşünerek “Bunların izini kim kaybedecek?” demişti. Hz. Ebu Bekir ve Zübeyr b. Avvam'ın da içinde bulunduğu yetmiş kişi kadar bir grup, Resulullah'ın (s.a.s) bu çağrısına uydular ve Hamra'ul Esed'e kadar yürüdüler. Bunları gören müşriklerin kalbine Allah bir korku salmış ve müşrikler mağlup olarak kaçıp gitmişler ve müslümanlar da emniyet içinde geri döndüler²⁵⁰

Hz. Aişe bu olay hakkında Abdullah b. Zübeyr'e şu açıklamada bulunmuştu: “Ey kardeşimin oğlu! Vallahi senin baban ve deden yani Ebu Bekir ve Zübeyr, Allah'ın hakkında ‘الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ’²⁵¹ Yaralandıktan sonra yine Allah'ın ve Resulu'nun (s.a.s) davetine uyanların mükâfatını Allah elbette zâyi etmez. Onlardan iyilik edip de vazifelerini hakkıyla yerine getiren ve kötülükten sakınanlar için pek büyük bir mükâfat vardır.”²⁵² dediği kimselerdendir.”

2.3.2.15. Yetimler hakkındaki âyetleri yorumu

2.3.2.15.1. Nisa, 4/ 2–3–4: Velilerin yetimlerle evlenme şartlarını izahı

”وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَنِّي وَثَلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا”-Eğer (kendileriyle evlendiğiniz) yetimlerin haklarına riâyet edememekten korkarsanız beğendiğiniz kadın-

²⁴⁹ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, II, 151.

²⁵⁰ el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s.146.

²⁵¹ Al-i İmrân, 3/172.

²⁵² Taberî, *Camîü'l-Beyan*, VII, 402; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 460.



yönelmelidir. Nisa sûresinin başındaki üçüncü âyette kastedilen mana budur. Bazen de yetim veya çirkin olduğu için onunla evlenmek istemeyebilir. Bu durumda Allah, yetim kızın malına ortak olacak diye başka biriyle evlenmesinden men edilmesini yasaklamıştır.

2.3.2.15.2. Nisa, 4/127:

“Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor. Sizin onlar için bir hak olarak yazılmış mehirlerini, miraslarını ve sair haklarını vermediğiniz veya başkasıyla evlendirmeyip kendi nikâhınız altına almak istediğiniz yetim kızlar hakkındaki ve mallarını yiyip mirastan mahrum bıraktığınız hukukunu savunmaktan aciz çocuklar hakkındaki hükümler ile yetimlere adâletle muamele etmeniz, Allah’ın kitabından size okunan âyetlerde bildirildi. Hayır olarak ne işlerseniz şüphesiz Allah onu hakkıyla bilir.”²⁵⁸

Hz. Aişe, bunun manası hakkında sorulan soruya şu cevabı vermişti: “Kur’an’da bundan önce bu mesele hakkında ne varsa aynı hüküm bunda da geçerlidir. Bu hüküm güzel olmadıkları için velileri tarafından alınmayan ve mallarına göz konulduğu için başkalarıyla da evlenemeyenler hakkındadır. Bu, yanında yetim olan kişidir. O, kızın velisi, varisi olup hurma bahçesine varıncaya kadar onun malına ortak olmuştur. O kişi onu nikâhlamayı arzulamaz. Ancak kızın kendisine ortak olduğu malında, ortak olacağı endişesiyle başka biriyle evlendirmekten de hoşlanmaz. İşte bu âyet bunlar hakkında nazil olmuştur.”

İbn Ebu Hatim der ki Urve b. Zübeyr’in rivâyetine göre Hz. Aişe şöyle söylemiştir: “Bu âyetten sonra insanlar Allah Resulu’nden (s.a.s) onlar hakkında fetva istediler de Allah, Nisa 127.âyeti indirdi. Allah’ın, ‘Kitapta size okunan âyetler var.’ buyurarak zikrettiği, birinci âyet olan, ‘إِنْ حَفْتُمْ أَلَّا تُفْسَطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ حَفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا’-Eğer velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz; şâyet, aralarında adâletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz ile yetinmelisiniz.

²⁵⁸ Nisa, 4/127.



Doğru yoldan sapmamanız için en uygunu budur.’²⁵⁹ âyetidir.”

Kitapta zikredilenlerden hangi hükümlerin kastedildiği hususunda müfessirler ihtilaf etmiştir.²⁶⁰

Hz. Aişe, Said b. Cübeyr, Şu’be, İbrahim en-Nehaî, Süddî, Mücâhid, Katâde ve Abdullah b. Abbas’a göre, kitapta zikredilen hükümlerden maksat bu sûrenin baş tarafında geçen²⁶¹ ve miras hükümlerini açıklayan on birinci ve on ikinci âyetteki hükümlerdir.²⁶² Cahiliye döneminde, çocukları ve kadınları, mirasçı saymadıklarından, Allah, bu âyette kadınların ve çocukların da bu sûrenin on birinci ve on ikinci âyetlerinde zikredildiği gibi mirasçı olacaklarını beyan etmiştir.²⁶³

Hz. Aişe bu konuda şöyle bir açıklama yapmıştır: “Bu âyet şu gibi erkeklerin durumunu açıklamaktadır. O erkeğin yanında velisi ve mirasçı olduğu yetim bir kız bulunur. O kız ona, bir hurmanın salkımında bile ortaktır. Bu erkek onunla evlenmek istemez. Onu, malında kendisine ortak olur korkusuyla başka bir erkekle de evlendirmez. Böylece onun evlenmesine engel olur. İşte bu âyet bu gibi erkekler hakkında nazil olmuştur.

Said b. Cübeyr’den nakledilen diğer bir görüşe göre, kitapta zikredilen hükümden maksat, bu sûrenin son âyetindeki kardeşlerin miras payı zikredilen hükümlerdir.²⁶⁴

Yine Hz. Aişe’den nakledilen diğer bir görüşe göre, kitapta zikredilen hükümden maksat, bu sûrenin üçüncü âyetinde zikredilen ve mehirleri verilmeden yetimlerle evlenmeyi yasaklayan âyetin hükmüdür. Zira Cahiliye döneminde kişiler, velâyeti altında bulunan, malında kendisine ortak olan ve güzelliği de yerinde olan yetimlerle evleniyor, onlara mehir vermiyorlardı. Bu sûrenin dördüncü âyeti indi, yetimlere karşı adâletli davranamayanlara, diğer kadınlarla evlenmeyi emretti. İşte bu âyette o hüküm zikredilmektedir.²⁶⁵

Muhammed b. Musa’ya göre ise kitapta zikredilen hükümlerden maksat, Resulullah’tan (s.a.s) sormadıkları ve kocasıyla geçinemeyeceğinden korkan kadının

²⁵⁹ Nisa, 4/3.

²⁶⁰ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IX, 253.

²⁶¹ Taberî, *Age.*, IX, 253.

²⁶² Taberî, *Age.*, IX, 254–157.

²⁶³ Taberî, *Age.*, IX, 256.

²⁶⁴ Taberî, *Age.*, IX, 258.

²⁶⁵ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IX, 258.



hükmüdür. Bu hüküm de bu âyetten sonra gelen âyette zikredilmektedir.²⁶⁶

Taberî, bu görüşlerden Hz. Aişe'nin de içinde bulunduğu ilk görüşü tercih etmiştir. “Kitapta size okunan şeylerden maksat, bu sûrenin baş tarafında ve en sonunda zikredilen ve miras hükümlerini beyan eden âyetlerdir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: “Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva soruyorlar. De ki: “Kadınlar hakkında size fetvayı Allah verir ve Kur'an'da size okunan miras âyetlerindeki hükümler yönünden Allah'ın kendileri için mirastan pay takdir etmesine rağmen sizlerin kendilerine mirastan pay vermediğiniz ve kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlara ait olan fetvayı da Allah verir. Yine erginlik çağına gelmedikleri için kendilerine mirastan pay verilmeyerek zayıf düşürülen çocuklara ait ve sizin, yetimlere karşı adâletli davranmanız hakkındaki fetvayı da Allah verir.”

Âyet-i kerimede geçen “مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ” - Evlenmek istediğiniz” kısmının anlamı hakkında ihtilaf vardır.²⁶⁷ Bu ifade, Hasan-ı Basri ve Hz. Aişe tarafından “kendileriyle evlenmek istemezsiniz” şeklinde izah edilmiştir. Onlara göre âyetin bu bölümü, güzel olmadığından veya malı az olduğundan kendisiyle evlenilmek istenilmeyen yetim kızları beyan etmekte ve bunlara mirastan paylarının verilmesi, kendileriyle evlenmek isteyenlere engel olunması istenmektedir.²⁶⁸

Abide es-Selmâni ve Abdullah b. Abbas'a göre ise bu ifadeden maksat, “kendileriyle evlenmek istediğiniz kadınlar” dır. Bunlara göre Allah, âyetin bu bölümünde velâyeti altında yetim kızlar bulunan velilere, güzel gördükleri ve zengin buldukları yetimlerle zorla evlenmelerini yasaklamış ve çirkin olan yetimlerin evlenmelerine engel olarak mallarını almayı arzu eden velilerden bu çeşit davranışlarını men etmiştir.²⁶⁹

Taberî, birinci görüşü tercih etmiştir. Çünkü âyet, evlenmelerine engel olunarak mallarına el konulan yetim kızlara bu şekilde davranılmamasını emretmektedir. Yoksa kendisiyle evlenilmesi halinde veliye böyle bir şeyin yasaklamasını gerektiren herhangi bir durum yoktur.²⁷⁰

Görüldüğü gibi âyette genel olarak yetimler hakkında adâletli davranılması,

²⁶⁶ Taberî, Age. , IX, 260.

²⁶⁷ Taberî, Age. , IX, 262.

²⁶⁸ Taberî, Age. , IX, 262–263.

²⁶⁹ Taberî, Age. , IX, 263–264.

²⁷⁰ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IX, 264.

özellikle yetim kız çocuklarına mirastan paylarının mutlaka verilmesi emredilmiştir.

2.3.2.15.3. Nisa, 4/6:Velinin, yetimin malında tasarrufunu izahı

”وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبُرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا -Yetimleri, evlenme çağına gelene kadar deneyin; onlarda olgunlaşma görürseniz mallarını kendilerine verin; büyüyecekler de geri alacaklar diye onları israf ederek ve tez elden yemeyin. Zengin olan, iffetli olmağa çalışsın, yoksul olan uygun bir şekilde yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, yanlarında şahit bulundurun. Hesap sormak için Allah yeter.”²⁷¹

Hz. Aişe, yukarıdaki âyetin yetim malı hakkında indiğini söylemiştir. Âyetteki بِالْمَعْرُوفِ kelimesini “yetimin velisi, fakir olduğu zaman, işlerine iyilikle bakıp yerine getirmesi karşılığında yetimin malından (hizmet ücreti ve zaruri olan ihtiyacı kadar) yer.”²⁷² şeklinde izah ederek meseleye daha fazla açıklık getirmiştir.²⁷³ Böylece yetim mallarını muhafaza ve idare eden ihtiyaç sahibi velilerin bu mallardan usûlüne göre almalarının günah olmadığı anlaşılmıştır.

Ayrıca Hz. Aişe, yetimleri kardeş sayarak aralarına katmalarını söyleyen Bakara 220. âyetine binaen velinin yetimin malını tek başına yemesini, çirkin bulduğunu ifade etmiş, yemeğini, içeceğini onun yemeğine ve içeceğine katması gerektiğini söylemiştir.²⁷⁴

2.3.2.16. “نِحْلَةٌ-nihle” kelimesini izahı

”وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا -Kadınlara mehirlerini cömertçe verin, eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışarlarsa onu afiyetle yiyin.”²⁷⁵

Mehir; kadınlara nikah akdi sırasında verilen mala denilmektedir. Hz. Aişe, نِحْلَةٌ (mehir) için “hisse, pay, farz”dır dedi. İbn Zeyd, نِحْلَةٌ kelimesinin Arapça’da vacip anlamına geldiğini, bir kimsenin bir kadını, ancak vacip olan mehiri vererek

²⁷¹ Nisa, 4/6.

²⁷² Buharî, “Tefsirü'l-Kur'an” 79.

²⁷³ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, VII, 593; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 216.

²⁷⁴ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IV, 355; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 264; el-Fenisân, *Merviyyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s. 86.

²⁷⁵ Nisa, 4/4.

nikâhlanması gerektiğini söyledi.²⁷⁶ Hz. Aişe “*nihle*” kelimesini âyette geçen “وَأْتُوا - verin” emrinden hareketle âyetin zahirinden anlaşılan mananın, verilen emrin yerine getirilmesi gerektiği yani mehri vermenin dini bir görev ve yapılması gerekli bir fariza anlamında olduğunu ifade etmek amacıyla “*vacibetun*” olarak açıklamıştır.²⁷⁷ Hz. Aişe’nin “*nihle*” kelimesini bu şekilde açıklamasının nedeni Nisa sûresinin 3. âyetinin iniş sebebi hakkında verdiği bilgi ile daha anlamlı hale gelmektedir. Bu âyet mallarını gözeten velilerinin yetim kızların başkaları ile evlenmelerine mani olmaları, onlarla evlenmek istemeleri, fakat mehirlerini tam olarak vermekten kaçınmaları üzerine nazil olmuştur.²⁷⁸ Bir sonraki âyette gelen “وَأْتُوا” emri ise böyle bir haksızlığa sebep olunmaması ve mehirlerin mutlaka verilmesi anlamını ihtiva etmektedir.²⁷⁹

2.3.2.17. Nisa 75. âyette geçen şehrin neresi olduğunu izahı

وَمَا لَكُمْ لَأ تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ الَّذِينَ رَبَّنَا أَخْرَجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا - Size ne oluyor da: ‘Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar, katından bize bir sahip çıkan gönder, katından bize bir yardımcı lütfet’ diyen zavallı çocuklar, erkekler ve kadınlar uğrunda ve Allah yolunda savaşıyorsunuz?’²⁸⁰

Hz. Aişe, yukarıdaki âyette bulunan *هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ*’in (bu zalim şehir) “Mekke” olduğunu ifade etmiştir.²⁸¹

2.3.2.18. Nisa 123. âyet hakkında izahı

Ebu Mihleb, *لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَى بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ* Ebu Mihleb, *لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَى بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ* Allah’ın vaadi ne sizin kendi kuruntularınıza ne de kitap ehlininkuruntularına tabidir. Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görür ve kendisini kurtaracak Allah’tan başka bir dost da bulamaz, yardımcı da.²⁸² âyetinin anlamını öğrenmek için Hz. Aişe’nin yanına gitmişti. Hz. Aişe: “Bu, dünyada size isabet

²⁷⁶ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 213.

²⁷⁷ el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s. 154.

²⁷⁸ Buharî, “Vesaya” 21.

²⁷⁹ Mediha Aynacı, *Hz. Aişe'nin İctihadında Takip Ettiği Usûl*, s. 40.

²⁸⁰ Nisa, 4/75.

²⁸¹ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, II, 593.

²⁸² Nisa, 4/123.



eden (sizin başınıza gelen) şeylerdir” şeklinde cevap vermiştir.²⁸³

Müfessirler yukarıdaki âyette geçen “مَنْ” (kim) ifadesinden, hangi insanların ve “سُوْءًا” (kötülük) kelimesiyle ne gibi bir kötülüğün kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Kimine göre, âyette zikredilen “مَنْ” ifadesinden maksat, yahudi, hıristiyan, ateşperest ve Arap müşrikleri gibi kâfirlerdir.²⁸⁴ “سُوْءًا” den maksat ise kâfirlerin yaptıkları kötülüklerdir. Bu görüşte olanlara göre Allah, mümin olduğu halde günah işleyenlerin günahlarını bağışlayabileceğini vaat etmiş, kâfirlerin ise, herhangi bir günah işlemeleri halinde bağışlanmayacaklarını ve mutlaka cezasını göreceklarını bu âyetle bildirmiştir. Kimine göre “مَنْ” ifadesinden maksat, müşrikler, “سُوْءًا” ifadesinden maksat ise, Allah’a ortak koşmaktır.²⁸⁵

Hz. Aişe'nin içinde bulunduğu görüşe göre buradaki “مَنْ” ifadesinden maksat, mümin olsun kâfir olsun her günah işleyendir. “سُوْءًا” den maksat ise büyük küçük her türlü günahdır. Bu izaha göre her günah işleyen, işlediği günahın cezasını mutlaka görür. Bazılarının cezasını dünyada bazılarının da ahirette görecektir. Hz. Aişe de bu âyette zikredilen her kötülüğün cezasının verileceği hükmün, dünyada gerçekleşeceğini, kulun, dünyada başına gelen musibetlerin, kötülüklerinin bir cezası olduğunu söylemiştir.²⁸⁶

Taberî, bu görüşleri sıraladıktan sonra tercihini Hz. Aişe'nin görüşünden yana kullanmıştır. Zira âyet genel bir ifade kullanmıştır. Bu ifadeyi, âyet ve hadisten herhangi bir delil bulunmaksızın özel bir manada yorumlamak isabetli değildir.²⁸⁷

2.3.2.19. Yolculuk ve ikamet namazını izahı

Hz. Aişe, yolculuk ve ikamette namazın ikişer rekât olarak farz kılındığını daha sonra “فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ - namazı kısaltmanızda size bir vebal yoktur.”²⁸⁸ âyetiyle yolculuk namazının önceki gibi kaldığını, ikamet halinde kılınan namazın arttırıldığını söylemiştir. Yani Hz. Aişe'ye göre bu âyetten maksat, korku namazında olduğu gibi namazın keyfiyet bakımından kısaltılmasıdır.²⁸⁹ İbn Abbas

²⁸³ Taberî, *Camii'l-Beyan*, IX, 236–237; Hâkim, *el-Müstedrek*, VII, 334.

²⁸⁴ Taberî, *Camii'l-Beyan*, IX, 244.

²⁸⁵ Taberî, *Age.*, IX, 239.

²⁸⁶ Taberî, *Age.*, IX, 243.

²⁸⁷ Taberî, *Age.*, IX, 244.

²⁸⁸ Nisa, 4/101.

²⁸⁹ Buharî, “Salat” 1; Ebu Davud, “Salat” 270; Nesai, “Salat” 3.

da Hz. Aişe ile, yolculuk namazının iki rekât olup kısaltılmamış olduğu konusunda hemfikirdir.²⁹⁰

Hz. Aişe'nin bu rivâyeti, İslam'da hükümlerdeki tadrîcilik konusunu daha iyi tahlil edip değerlendirmeye imkân sağlaması açısından da ayrıca ele alınabilir.

2.3.2.20. İnâsen(إِنَاثًا) kelimesini izahı

“-Onlar, O'nu bırakıp da (bir takım) bir takım dişilere taparlar. Onlar, o her türlü hayırla ilişkisi kesilmiş şeytandan başkasına tapmazlar.”²⁹¹

Âyette geçen إِنَاثًا kelimesine cinnî putlar, ölüler, içinde ruh olmayan kuru ağaç, taş gibi ölü her şey vb. anlamlar verilmişse de, Hz. Aişe bu kelimeye dişi putlar olarak anlam vermiştir. Ebu Seleme İbn Abdurrahman, Urve b. Zübeyr, Mücahid, Ebu Mâlik, Süddî ve Mukatil İbn Hayyan da Hz. Aişe'nin görüşünün benzerini söylemişlerdir. Genel olarak müşriklerin taptıkları putlara ve meleklerle bakış açısı Hz. Aişe'nin verdiği anlamın daha isabetli olduğunu gösterir. Zira müşrikler, melekleri Allah'ın kızları olarak düşünürdü. Kendilerini Allah'a yaklaştırmaları için taptıklarını iddia ettikleri putlarını Allah'ın kızları şeklinde tasvir ederek süslerlerdi. Sonra da melekleri kastederek “Bunlar ibadet ettiğimiz Allah'ın kızlarına benziyor.” derlerdi.²⁹²

2.3.2.21. Nisa 128. âyetteki “sulh” u izahı

“وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ”-Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, aralarında sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Al-

²⁹⁰ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 559.

²⁹¹ Nisa, 4/ 117.

²⁹² İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 414.



lah yaptıklarınızdan haberdardır.”²⁹³

Bu âyet, kocası yanına pek gelip gitmeyen, hanımlık vazifelerini ifa edemeyen, kocasını kendisine ait genel kurallardan soyutlayan bir kadının, eşiyle anlaşarak geçinmesinin, boşanmaktan daha hayırlı olduğunu ifade etmektedir.

Hiz. Aişe, bu âyeti şöyle yorumlamıştır: “Bir kadın bir erkeğin yanında (nikâhı altında) olur da kocası kendisine fazlaca yaklaşmaz, çocuğu olmaz ve kadınla sohbeti yoktur. Bu durumda kadın, “beni boşama, benim durumum hakkında sen serbestsin” der. Veya bir adamın, biri yaşlanmış veya çirkin olmak üzere iki karısı bulunursa yaşlı veya çirkin olanına fazlaca gitmez. Kadın da, “beni boşama, benim durumum hakkında sen serbestsin” der.²⁹⁴ Eğer bir kadın, yaşlılık veya çirkinlik gibi sebeplerle kocasının kendisini kötü görerek kendisiyle geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, karı-kocadan her birinin, nikâh akdini devam ettirmek için bir kısım haklarından vaz geçerek uzlaşmalarında veya başka bir yolla anlaşmalarında bir sakınca yoktur. Sulh daha hayırlıdır. Yani, anlaşarak evliliği devam ettirmek, boşanmak ve ayrılmaktan daha hayırlıdır.²⁹⁵

2.3.2.22. Nisa, 4/ 3. âyette geçen “الدَّم – kan” lafzını izahı

Hiz. Aişe, “Ölü eti, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilen, çeşitli şekillerde ölmüş hayvanlar ve fal oklarını haram kılan” âyette²⁹⁶ geçen “الدَّم – kan” lafzı ile sadece akıcı kanın kastedildiğini söylemiştir.²⁹⁷

2.3.2.23. “السَّائِحُونَ” lafzını izahı

”السَّائِحُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّكَعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ
-Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülükten

²⁹³ Nisa, 4/128.

²⁹⁴ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IX, 272; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 576.

²⁹⁵ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, IX, 268.

²⁹⁶ Mâide, 5/3.

²⁹⁷ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 8.



sakındıranlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar, sen müminleri müjdele.”²⁹⁸

Burada “السَّائِحُونَ” -seyahat edenler- ile kast olunan oruç tutanlardır. Çünkü oruç; yemek, içmek ve cima gibi lezzetleri terk etmektir. Oruç tutanlar da seyahat edenler gibi Allah yolunda vücutlarını esirgemedikleri için onlara “seyahat edenler” denilmiştir. Hz. Aişe: “Bu ümmetin seyahati oruçtur.” demiştir.²⁹⁹ Burada seyahat edenlerden maksadın oruç tutanlar olduğu Mücahid, Said İbn Cübeyr, Ata, Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Dahhak İbn Müzahim, Süfyan İbn Uveyne ve başkalarınca da söylenmiştir.³⁰⁰

2.3.2.24. Başörtüsünü farz kılan âyet hakkında izahı

“Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, if-fetlerini korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesna, açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar...”³⁰¹

Hiz. Aişe, bu âyet indiğinde, önce, hicret eden kadınların, peştamallarını yırtarak başörtüsü edindiklerini ifade etmiş³⁰² ve şunları söylemiştir: “Allah ilk muhacir kadınlara rahmet etsin. Allah “وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ” -Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar.” âyetini indirdiğine onlar, dışa giyilen elbiselerinin en sık dokulu olanlarını ortalarından yardılar ve bunlarla başlarını örttüler.”³⁰³ Burada geçen “جُيُوبِهِنَّ” ifadesinden maksat, boyun ve göğüslerdir.

Hiz. Aişe: “Şüphesiz Kureyş kadınlarının üstünlüğü vardır. Allah'a yemin ederim ki ben, Allah'ın kitabını tasdikte ve indirilenlere imanda Ensar kadınlarından daha üstününü ve daha güçlüsünü görmedim. Nur sûresinde “وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ” âyeti nazil olduğunda kocaları evlerine dönüp Allah'ın kendilerine kadınlar hakkında indirmiş olduğunu onlara okudular. Herkes bu âyeti karısına, kızına, kız kardeşine ve akrabasına okudu. Onlardan her biri, nakışlı, resimli elbiselerine yöneldi ve bunlarla başlarından aşağı örtündü. Böylece Allah'ın kitabından indirmiş olduğuna iman etmiş ve onu doğrulamış olsunlar. Sabahleyin namazda Allah Resulu'nun (s.a.s) arkasında baştan aşağı örtülü olarak durdular. Sanki başları üze-

²⁹⁸ Tevbe, 9/112.

²⁹⁹ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XII, 506.

³⁰⁰ Taberî, *Age.*, XII, 502–506.

³⁰¹ Nur, 24/31.

³⁰² Buharî, “Tefsirü'l-Kur'an” 12.

³⁰³ Tâberi, *Camiü'l-Beyan*, XIX, 159; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, 46.

rinde kargalar vardı.³⁰⁴

2.3.2.25. Maide sûresi hakkında izahı

Tabiinden Cübeyr anlatıyor: Hacca gittiğimde Hz. Aişe'nin yanına da uğradım. Bana dedi ki: “Ya Cübeyr! Mâide sûresini okuyor musun? “Evet” deyince o da: “O, son nazil olan sûredir. Onda gördüğünüz helalleri helal kabul edin, haramları da haram kabul edin.” buyurdular. Hadisin başka varyantlarında şu ek de vardır: “Ben ona Resulullah'ın (s.a.s) ahlakını sordum” O da: “Onun ahlakı Kur'an'dır” dedi.³⁰⁵ Hz. Aişe bu sözüyle, Resulullah'ın (s.a.s) ahlakının Kur'an ile özdeşleştiğini ifade etmiş, onun hareketlerinin Kur'an kaynaklı olduğuna dikkat çekerek Kur'an'ı bilmenin ve Resulullah'ı (s.a.s) anlamaktan geçtiğini ifade etmiştir

2.3.2.26. “Tubba” kelimesi hakkında izahı

“أَهْمُ خَيْرٌ أَمْ قَوْمٌ تَبِعَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ”-Bunlar mı daha

üstün yoksa Tubba milleti ve onlardan öncekiler mi? Onları yok etmişizdir, çünkü onlar suçlu idiler.”³⁰⁶

Âyette bahsedilen bu kavmin, Yemen'de yaşayan “Sebe” kavmi olduğu ve kendilerine “Himyeriler” de dendiği rivâyet edilmektedir.

“Tubba” ise Himyer krallarına verilen bir isimdir. Âyette zikredilen “Tubba”nın kişiliği ve iktidarı hakkında çeşitli kıssalar zikredilmiştir. Ancak Hz. Aişe'nin bu şahsın salih bir kimse olduğunu söylediği rivâyet edilmektedir. Hz. Aişe: “Tubba'ya sövmeyin, zira o, salih bir kişidir.”³⁰⁷ Görmez misin? Allah, kavmini zemmetti, onu değil”³⁰⁸ demiştir.

2.3.2.27. “قَابَ قَوْسَيْنِ”lafzı hakkında izahı

“فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى”-Araları iki yay aralığı kadar veya daha da yakın oldu.”³⁰⁹

³⁰⁴ İbn Kesir, Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim, VI, 46; Ebu Dâvud, “Libas” 34.

³⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IX, 380; İbn Kesir, Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim, II, 3.

³⁰⁶ Duhan, 44/37.

³⁰⁷ Taberî, Camiü'l-Beyan, XXII, 40.

³⁰⁸ Hâkim, el-Müstedrek, VIII, 353.

³⁰⁹ Necm, 53/9.



Bu âyette birbirine iyice yaklaştıkları ifade edilenlerden maksat, Abdullah b. Mesud ve Hz. Aişe'ye göre Cebrail ile Hz. Muhammed'dir.³¹⁰

2.3.2.28. İsra, 17/110. âyetin dua ve teşehhüd hakkında nazil olduğunu söylemesi

“De ki: ‘İster Allah deyin, ister Rahman deyin, hangisini dersiniz deyin, en güzel isimler O’nundur.’ Namaz kılarken sesini yükseltme, gizli de okuma, ikisi ortasında bir yol tut.”³¹¹

Hiz. Aişe bu âyetin dua ve teşehhüd hakkında nazil olduğunu rivâyet etmiştir.³¹² İbn Abbas da bu âyetin dua hakkında nazil olduğunu nakleder. Mücahid, Said; İbn Cübeyr, Ebu İyaz, Mekhul, Urve İbn Zübeyr de böyle demiştir.³¹³

2.3.2.29. Ahzap, 33/11. âyetin Hendek gününe işaret ettiğini izahı

“هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زَلْزَالًا شَدِيدًا - İşte orada, inananlar denenmiş ve çok şiddetli sarsıntıya uğratılmışlardı.”³¹⁴

Hiz. Aişe, Hendek gününü anlattıktan sonra Ahzap sûresi 11. âyeti okuyarak o günün Hendek günü olduğunu söylemişti.³¹⁵

2.3.2.30. “الْجَاهِلِيَّةُ الْأُولَى” lafzını izahı

“وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّحْنَ تَبَرُّحَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ”
Evlerinizde oturun; eski Cahiliye’de olduğu gibi açılıp saçılmayın; namazı kılın; zekatı verin; Allah’a ve Peygamberine itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Şüphesiz Allah sizden kusuru

³¹⁰ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXII, 504.

³¹¹ İsra, 17/110.

³¹² Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XVII, 587; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur’ani'l-Azim*, V, 130.

³¹³ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur’ani'l-Azim*, V, 130.

³¹⁴ Ahzap, 33/11.

³¹⁵ Buharî, “Megazî” 28; Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XX, 217.



giderip sizi tertemiz yapmak ister.”³¹⁶

Hiz. Aişe, bu âyeti okudu ve dedi ki, “الْجَاهِلِيَّةُ الْأُولَى”, Hiz. İbrahim’in (a.s) doğduğu zamandır.³¹⁷

2.3.2.31. Ahzap, 33/37. âyeti hakkında yorumu

“Allah’ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye: ‘Eşini bırakma, Allah’tan sakın’ diyor, Allahın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun; oysa Allah’tan çekinmen daha uygundu. Sonunda Zeyd, eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik ki evlatlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlarla evlenmek konusunda müminlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin. Allah’ın buyruğu yerine gelecektir.”³¹⁸

Hiz. Aişe, bu âyet hakkında dedi ki: “Eğer Resulullah kendisine inen vahiyden bir şey gizleyecek olsaydı elbette bu âyeti gizlerdi.”³¹⁹ Böylece Hiz. Aişe, Kur’an’ın ancak Allah’tan indirilmiş vahiy olduğuna delil getirmiş oluyordu.

2.3.2.32. Ahzap, 33/56. âyet hakkında izahı

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا”-Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamberi överler: Ey inananlar! Siz de onu övün, ona salat ve selam getirin.” Hiz. Aişe, “Meclislerinizi Nebi’ye sâlat-ü selam getirerek süsleyiniz.”³²⁰ demiştir.

2.3.2.33. “الْمَحْرُومِ -mahrum” lafzını izahı

“وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ”-Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardı, onu verirdiler.”³²¹

Âyette geçen “الْمَحْرُومِ - Mahrum” lafzını müminlerin annesi Hiz. Aişe, “He-

³¹⁶ Ahzap, 33/33.

³¹⁷ Suyutî, *ed-Dürrü’l-Mensur*, VI, 602.

³¹⁸ Ahzap, 33/37.

³¹⁹ Buharî, “Menakıb” 18; Müslim, “Fedail” 20-23; Tirmizî, “Menakıb” 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 84; Taberî, *Camiü’l-Beyan*, XX, 274.

³²⁰ Suyutî, *ed-Dürrü’l-Mensur*, VI, 655; el-Hindî, *Kenzu’l-Ummal*, XII, 596.

³²¹ Zariyat, 51/19.



men hemen hiçbir kazanç elde edemeyen, kazancı son derece kıt ve dar olan kimse-
dir” diyerek tarif etmiş ve Allah’ın bu durumundan dolayı ona bu hakkı verdiğini
söylemiştir”.³²² Mahrum lafzı hakkındaki diğer açıklamalar da bu tarife benzer nite-
liktedir. İbn Abbas, Said İbn Müseyyeb, İbrahim en-Nehâi, İbn Ömer’in kölesi Nâfi
ve Ata İbn Rebah da mahrumu; kazancı kıt ve dar olan, şeklinde tarif etmişlerdir.³²³

Katâde ve Zührî mahrumu; insanlardan bir şey istemeyen, şeklinde tarif eder-
ken³²⁴ İbn Abbas ve Mücahid; kazancı kıt ve dar olan, Beyt’ül-Mâl’de payı olma-
yan, geçimini temin edeceği her hangi bir sanatı olmayan kimse olarak vasıflandır-
mıştır. İbn Cerir ise mahrumu; kazanca güç yetiremeyen veya âfet gibi herhangi bir
nedenle malı yok olmuş kimse olarak değerlendirmiştir.³²⁵

2.3.2.34. Müzzemmil sûresi hakkında izahı

”يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ (1) قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا (2) نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا (3) أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلْ
(4) عَـلَى الْقُرْآنِ تَرْتِيلًا” Ey örtünüp bürünen! Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen
biraz önce bir müddet için kalk ve ağır ağır Kuran oku.”³²⁶

Hiz. Aişe, bu ayet hakkında şunları söyledi: “Bu sûrenin baş tarafındaki âyetler
inince müslümanlar, gece namazının kendileri için farz olduğunu kabul ettiler. Öyle
ki bazıları namaz kılarken ayakta durmak için kendilerini iplerle bağlıyorlardı. Al-
lah, kullarının, kendi rızasını kazanmak için sıkıntıya girdiklerini görünce bu farzı
onlardan kaldırdı. Bu sûrenin (Allah’ın kullarının durumunu, onların bu vakitlerde
ibadete güç yetiremeyeceğini bildiğini ve iyiliklerin karşılığında daha büyük ecir ve-
receğini bildiren) son âyetini³²⁷ indirerek onlara sadece farz olan ibadetleri yapma-
larını emretti. Gece ibadetini ise nafil kıldı.”³²⁸

2.3.2.35. Müzzemmil, 73/11. âyetteki vadin gerçekleştiğini söylemesi

Hiz. Aişe, “Varlık sahibi olup da seni yalanlayanları Bana bırak; onlara az bir

³²² İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VII, 418.

³²³ İbn Kesir, *Age.*, VII, 418.

³²⁴ İbn Kesir, *Age.*, VII, 419.

³²⁵ İbn Kesir, *Age.*, VII, 419.

³²⁶ Müzzemmil, 73/ 1–4.

³²⁷ Müzzemmil, 73/ 20.

³²⁸ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXIII, 678–679.



mehil ver.” âyeti³²⁹ indikten sonra çok geçmeden Bedir savaşı olduğunu söyledi.³³⁰ Böylece âyetin daha önce haber verdiği gibi kâfirler daha dünyadayken yaptıklarının cezasını buldular.

2.3.2.36. Fil sûresinde geçen taşların ebatı hakkında izahı

“-وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ (3) تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ (4)“³³¹ Onların üzerine, sert taşlar atan sürülerle kuşlar gönderdi.”³³¹

Allah, Kâbe’yi yıkmak için gelen Ebrehe’nin ordusunun üzerine, sert taşlar atan sürülerle kuşlar göndermişti. Onların helâkını bildiren bu olay, Kur’an’da Fil sûresinde³³² anlatılmaktadır.

Hız. Aişe, fil ordusuna atılan taşların ebatının mercimekten büyük, nohuttan küçük olduğunu belirtmişti.³³³

2.3.2.37. “Kevser” kelimesini izahı

“-إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ“³³⁴ Doğrusu biz sana Kevser’i verdik.”³³⁴

Hız. Aişe’ye Kevser sûresi sorulduğunda şöyle demiştir: “Peygamberimize verilmiş bir ırmaktır. İki kıyısı içi boş incilerle doludur. Onun kabı yıldızlar adedince- dir.³³⁵ O, cennette bir nehirdir. Kim kulağını parmağıyla kapatırsa, bu nehrin şarılı- sını iştir.”³³⁶

Ebu Abide b. Abdullah, Aişe’ye Kevser’in ne olduğunu sorduğunda Hız. Aişe, Kevser’in Nebi’ye verilmiş cennetin ortasındaki bir nehir olduğunu söyledi.³³⁷

2.4. ESBAB-I NÜZUL HAKKINDA BİLGİSİ

Allah Teâla her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Bunlardan bazısını biz görebilir, bazısını da göremeyiz veya izah edemeyiz. Kur’an’ın âyetleri de bu yönden iki kıs-

³²⁹ Müzzemmil, 73/ 21.

³³⁰ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXIII, 690.

³³¹ Fil, 105/3-4.

³³² Fil, 105/1-5.

³³³ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXIV, 608.

³³⁴ Kevser, 108/1.

³³⁵ Buharî, “Tefsir” 383; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur’ani'l-Azim*, VIII, 500; Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXIV.

³³⁶ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXIV, 646.

³³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 155.



ma ayrılabilir. Birincisi, Kur'an'ın bir sebab-i nüzule bağlı olmadan indirildiğini söylediğimiz âyetlerdir. İkincisi ise bir sebebe bağlayabildiğimiz âyetlerdir. Hz. Peygamber'e (s.a.s) bir soru veya bir hadise dolayısıyla birkaç âyetin yahut bir sûrenin tamamının nazil olmasına etken olan şeye sebab-i nüzul denir.³³⁸

Tefsir ilminde sebab-i nüzulün, âyeti izah ve beyan etmesi bakımından lüzumu çok önemlidir. Bu nedenle âyetlerin nüzul sebeplerini bilmenin birçok faydası vardır.³³⁹

Tefsir sahasında sahabeyi yükselten en mühim etken âyetlerin nüzul sebeplerini bilmeleridir. Onlar Hz. Peygamber'e (s.a.s) bir âyet nazil olduğunda, nüzule sebep olan hadiseyi ve sebebini bilirlerdi. Başlangıçtaki tefsir ilmi, sebab-i nüzülü bilmekten ibaretti şeklinde bir söz, hakikatin ifadesinden başka bir şey değildir. Değişik sebeplerle ve çeşitli hadiselerle göre nazil olan âyetler ayrı ayrı hükümleri ihtiva ederlerdi. Hükümlerle sebepler arasındaki münasebeti en iyi tesis edebilmiş sahabeler daima Hz. Peygamber'in (s.a.s) yanında bulunanlardı.³⁴⁰

Hz. Aişe'nin hem Resulullah'ın (s.a.s) eşi hem de ilme olan iştiağı düşünülünce sebab-i nüzul açısından ne kadar önemli bir yer teşkil etmiş olduğu görülür. Âyetlerin bir kısmı Peygamber Efendimiz'e onun odasında iken nâzil oluyordu.³⁴¹ O, bunları bize olduğu gibi aktarmıştır. Bu rivâyetler arasında bizzat Hz. Aişe hakkında inen âyetler vardır. Hz. Aişe'nin sebab-i nüzul ile ilgili rivâyetlerini vermeden önce Hz. Aişe'nin nüzulüne bizzat sebep olduğu âyetlerden örnek verelim:

2.4.1. Nisa, 4/43. Âyetin Nüzül Sebebi

Hz. Aişe, Beni Mustalik Gazvesi'nde Hz. Peygamber'e eşlik ediyordu. Kız kardeşi Esmâ'ya ait gerdanlığı yolda düşürmüştü. Hz. Peygamber (s.a.s) bu olaydan haberdar edilince, gerdanlığın aranması için bir adam gönderildi. Sabah vakti girmişti. Askerlerin konakladığı yerde su yoktu. Namaz vakti girince herkes su yokluktan telaşa düşmüştü. Ashab, Ebu Bekir'e müracaat etti, Hz. Aişe'nin yüzünden

³³⁸ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 115.

³³⁹ bk. Abdulfettah el-Kâdi, *Esbâbü'n-Nüzul*, çev. , Salih Akdemir, Fecr Yay. , Ankara, 1995, s.13–20.

³⁴⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 116.

³⁴¹ Tirmizî, "Menakıb" 63; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, II, 142.



kafilenin hareket edemeyeceğini, dolayısıyla namazı kaçıracaklarını söylediler. Hz. Ebu Bekir kızının yanına gitti ve insanların namazına engel olduğunu ifade ederek ona kızdı. Hz. Peygamber (s.a.s) meseleden haberdar olduğundan teyemmüme ait hükümleri tebliğ etti: “وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا” Eğer hasta veya yolculukta iseniz yahut biriniz ayakyolundan gelmişseniz veya kadınlara yaklaşmışsanız ve bu durumlarda su bulamamışsanız tertemiz bir toprağa teyemmüm edin, yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah affeder ve bağışlar.”³⁴²

Bütün mücahitler Allah’ın bu rahmetine sevindiler ve bereketi böyle büyük bir kadın görmediklerini ifade ederek Hz. Aişe’ye dua ettiler.³⁴³ Üseyd b. Hudayr, Hz. Aişe’ye: “Ey Ebu Bekir’in kızı! Senin İslam’a bu ilk hizmetin değildir.” dedi.³⁴⁴ Kızını azarladığından dolayı pişman olan Hz. Ebu Bekir de: “Kızım, ben senin bu kadar mübarek olduğunu bilmiyordum. Müslümanlara kolaylığın sağlanmasına vesile oldun.” dedi.³⁴⁵

Daha sonra kolye bir devenin altında bulundu.³⁴⁶ Usayd b. Hudayr’ın ifade ettiği gibi Allah, olumsuz gibi görünen bu işi, Hz. Aişe’nin sebebiyle bütün müslümanlar hakkında hayırlı kıldı.³⁴⁷

2.4.2. Nur Sûresinin Nüzul Sebebi

Nur sûresinin sebebi nüzülü Hz. Aişe’ye atılan iftiradır. İfk hadisesi başlığı altında bu olayı giriş kısmında ayrıntılı olarak ele almıştık. Nur sûresinin özellikle 11. ve 12. âyetleri ve sonrasında 27. âyete kadar konu hep ifk hadisesi üzerinedir. Allah, bu âyette müminlere, Hz. Aişe hakkındaki iftiraya ihtimal vermeleri yüzünden sitem etmekte ve onları böyle davranışlardan sakınmaya davet etmektedir. Hz. Aişe, müminlerden biri hatta onların annesi olduğu halde, onun, böyle bir şey yaptığını dü-

³⁴² Nisa, 4/43.

³⁴³ Taberî, *Camii’l-Beyan*, VIII, 401.

³⁴⁴ Taberî ve İbn Kesir bu ifadeyi “İbn Hudayr’ın bu sözünü “Ey Ebu Bekir ailesi! Bu sizin ilk bereketiniz değildir” şeklinde vermiştir. (Taberî, *Camii’l-Beyan*, VIII, 401; İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, III, 59.)

³⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 141.

³⁴⁶ Buhârî, “Teyemmüm” 1.

³⁴⁷ Taberî, *Camii’l-Beyan*, VIII, 404–405; İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, I, 518.

şünmek, müminlere yakışmayan bir davranıştır.³⁴⁸

Nur sûresinin 23. âyetinde bulunan *الْمُحْصَنَاتِ الْعَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ* dan maksat bazı müfessirlere göre Hz. Aişe'dir. Ancak âyetin beyan ettiği sıfatları taşıyan herkes için bu hüküm geçerlidir. Böyle kadınlara zina isnat edip de sonra tevbe etmeyenler, dünya ve ahirette lanete uğratılmış olurlar.³⁴⁹ Âlimler bu âyette zikredilenlerden sonra Hz. Aişe'ye söven, ona iftira edenin kâfir olduğunda icma etmişlerdir.³⁵⁰ Hz. Aişe, bu sûrenin 19. âyetinde *إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ* şeklinde geçen tehditle, iftiranın başını çeken Abdullah b. Übey b. Selül'ün kastedildiğini söylemiştir.³⁵¹

Nur sûresi'nin 22. âyetinin Hz. Ebu Bekir hakkında nazil olduğu rivâyet edilmiş olsa da bu âyetin inişinin temel sebebi Hz. Aişe hakkındaki ifk hadisesiydi.

Hz. Aişe'ye atılan iftiraya, Hz. Ebu Bekir'in fakir olduğu için yardımda bulunduğu teyzesi oğlu Mistah da bilmeyerek katılmıştı. Bu sebeple Hz. Ebu Bekir, Mistah'a artık yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. İşte bunun üzerine akrabalara, düşkünlere, Allah yolunda hicret edenlere yardım yapmamak üzerine yemin edilmemesini bildiren Nur sûresi'nin 22 âyeti nazil oldu. Hz. Ebu Bekir âyetin sonundaki: “Allah'ın sizi affetmesini sevmez misiniz?” ifadesini duyunca: “Evet, Allah'ın beni affetmesini severim” dedi ve Mistah b. Üsase'ye yardımına devam etti.³⁵²

Nisa sûresinin 88. âyeti olan *فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ* -münafıklar hakkında iki fırka olmanız niye” mealindeki âyetin kimler hakkında indiği hususunda ihtilaf edilmiştir.³⁵³ Taberî bu âyetin müslüman olduktan sonra İslam'dan irtidat eden Mekke ehlinde bir grup hakkında indiği görüşünün daha isabetli olduğunu söylemiş olsa da bu âyetin Hz. Aişe'ye iftira atan Übey b. Selül hakkında indiğini söyleyen bir görüş de mevcuttur.³⁵⁴

2.4.3. Tahrim, 66/1–2. Âyetlerin Nuzül Sebebi

³⁴⁸ Taberî, *Camîü'l-Beyan*, XIX, 128.

³⁴⁹ Taberî, *Camîü'l-Beyan*, XIX, 140.

³⁵⁰ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, 32.

³⁵¹ Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, IX, 234.

³⁵² Buhârî, “el-Megazi” 34; Buhârî, “Tefsirü'l-Kur'an” 6; Müslim, “Tevbe” 56.

³⁵³ Taberî, *Camîü'l-Beyan*, VIII, 8.

³⁵⁴ Taberî, *Age.*, VIII, 13.



Tahrim sûresinin 1. ve 2. âyetleri Hz. Peygamber'in (s.a.s) kendine helal olan bir şeyi haram kılması nedeniyle inmiştir. Hicretin dokuzuncu yılında meydana bu hadise "Tahrim hadisesi" olarak bilinir. Âyette zikredilen ve Resulullah'ın (s.a.s) kendisine haram kıldığı beyan edilen şey hakkında ihtilaf edilmiştir. Bir kısım âlimler kendine haram kıldığı şeyin bal şerbeti, bazıları ise cariyesi Mariye el-Kıptiye olduğunu söylemektedir.³⁵⁵ Resulullah'ın (s.a.s) beraber olduğu bir cariyesi vardı. Hz. Aişe ve Hafsa bu durumu kıskanınca bu meselenin üzerine gitmişler, Resulullah (s.a.s) da sonunda bu cariyesine yaklaşmayı kendine haram kılmıştı. Bunun üzerine Allah bu âyeti indirdi.³⁵⁶

Hanımları arasında adâleti gözetmeyi en iyi şekilde temsil eden Hz. Peygamber (s.a.s), ikinci namazını kıldıktan sonra bütün hanımlarını ziyaret eder onlarla bir müddet oturur, sohbet ederdi. Ancak bir defasında Hz. Hafsa'nın yanında biraz fazla kalmıştı. Bu durumu kıskanan Aişe validemiz, bu fazla kalışın nedenini araştırdı. Neticede Hz. Hafsa'nın akrabalarından birinin bir miktar bal gönderdiğini, balı ve tatlıyı seven Hz. Peygamber'in (s.a.s) de bunu yemek için Hz. Hafsa'nın yanında kaldığını öğrendi. Bu durumdan hoşnut olmayan Aişe validemiz, Hz. Safiyye ve Hz. Sevede'ye, Peygamber yanlarına gelince sanki onun ağzından kötü bir koku hissetmiş gibi yapmalarını ve ona "Ya Resulullah (s.a.s) meğafir mi yedin?" diye sormalarını tembihledi. Ondan Hafsa'nın kendisine bal şerbeti içirdiği cevabını alınca da "Arılar onun balını urfut ağacından almışlar" diye karşılık vermelerini istedi. Hz. Peygamber'in (s.a.s) ağız kokusu hususundaki hassasiyetini çok iyi bilen Hz. Aişe, Peygamber'in diğer hanımlarıyla bu küçük planı uyguladı. Neticede Hz. Peygamber (s.a.s) bir daha bal yememe kararı almış ve kendine balı haram kılmıştı ki hemen akabinde Tahrim sûresi 1 ve 2. âyetler nazil oldu. Şunu bildiriyordu:

"Eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine yasak ediyorsun? Allah bağışlayandır, acıyandır. Allah şüphesiz size, yeminlerinizi keffaretle geri almanızı meşru kılmıştır. Allah sizin dostunuzdur. O, bilendir, Hakim'dir."

Bu sıralarda Hz. Peygamber (s.a.s), Hz. Hafsa'ya bir söz söylemiş, o da bu sözü Hz. Aişe'ye taşımıştı. Kur'an-ı Kerim Tahrim sûresi 3.ve 4. âyetlerde bundan

³⁵⁵ Taberî, Age. , XVIII, 475.

³⁵⁶ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VIII, 158.



bahsederek der ki: “Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. O, bunu Peygamberin diğer bir eşine haber verince, Allah da Peygambere durumu bildirmiş, o da bir kısmını yüzüne vurmuş bir kısmını yüzüne vurmaktan geri durmuştu. Eşine, gizlice söylediği şeyi başkasına nakletmiş olduğunu bildirince, eşi: “Bunu sana kim haber verdi?” demiş, o da: “Bana, her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah haber verdi” demişti. Ey Peygamber eşleri! Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz, kaymış olan kalpleriniz düzelmiş olur. Eğer eşinizin aleyhinde yardımlaşarak bir şey yapmağa kalkarsanız, bilin ki Allah onun dostu, bundan başka Cebrail, iyi müminler ve melekler de yardımcısıdır.- ³⁵⁷

İbn Abbas, Hz. Ömer’e “... وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ...-...eğer birbirinize arka çıkarsanız...” âyetinde zikredilen iki kadının Resulullah’ın (s.a.s) hangi eşlerinin kastedilmiş olduğunu sorduğunda Hz. Ömer, o ikisinin Hz. Aişe ve Hz. Hafsa olduğunu söylemiştir.³⁵⁸

2.4.4. Ahzap, 33/51. Âyetin Nuzül Sebebi

Hz. Aişe, Havle b. Hakim’in, Resûlullah’a kendisi gelip evlenme teklif edenlerden biri olduğunu söylemiştir. İhtimal kıskançlık sebebiyle bu durumu kınamış “Kadın kısmı bir erkeğe evlenme teklifi yapmaktan sıkılmaz mı?” demişti. “Onlardan kimi dilersen geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi istersen (nezdine almakta) da sana güçlük yoktur...” meâlindeki âyet nazil olduğunda Hz. Aişe kendini tutamayarak, “Ey Allah’ın Resûlü, görüyorum ki, Rabbin seni memnun kılmada gecikmiyor” demişti.³⁵⁹

2.4.5. Ahzap, 33/28–29. Âyetlerin Nuzül Sebebi

Allah Resulu’nun (s.a.s) eşlerinin, mütevazı bir şekilde yaşamayı ilke edinen Resulullah’a (s.a.s) kendilerine daha iyi standartlarda bir hayat temin etmesi talepleri üzerine müminlerin annelerine ya Peygamber eşi olarak bu şartlara razı olmak ya da boşanarak istedikleri gibi yaşamak seçenekleri arasında tercih yapma hakkı getirilmişti. Hicretin dokuzuncu yılında meydana gelen bu hadise “İlâ ve Tahyir” hadisesi olarak bilinir.

³⁵⁷ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXIII, 483; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur’ani'l-Azim*, VIII, 158.

³⁵⁸ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXIII, 485.

³⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 122; Buharî, “Nikâh” 29; Nesâî, “Nikâh” 1.



O zaman Arabistan'ın en uzak yerleri müslümanlara itaat ediyordu. Dolayısıyla Medine'ye gelen mal ve ganimet son derece boldu. Zira Medine'ye her taraftan eşya gönderiliyordu. Buna rağmen Hz. Peygamber (s.a.s), evindeki mütevazı hayatı zerre kadar değiştirmede.

Hayber'in fethinden sonra Peygamber hanımlarına buğday ile hurma tahsis edilmişti. Fakat fakirlere dağıtıldığı ve misafirlere ikram edildiği için bu gelir yetmiyordu. Bazı günler Hz. Peygamber'in (s.a.s) bütün ailesi aç kalıyordu. Hz. Peygamber'in (s.a.s) hanımları arasında emir ve reislerin kızları da vardı. Bunlar babalarının evlerinde rahat içinde yaşamışlardı. Medine'de herkesin rahatlık içinde yaşadığını görünce kendileri için de bu şekilde standartlar istediler. Hz. Peygamber (s.a.s), Hz. Aişe'nin odasının yanındaki küçük odaya çekilerek burada kalmaya başladı ve bir ay hanımlarından ayrı kalmaya yemin etti. Hz. Ebu Bekir, Aişe'ye "ne istersen benden iste, Resulullah'a (s.a.s) sıkıntı verme" diyerek tavsiyede bulunmuştu. Benzer şekilde aynı tavsiyeyi Hz. Ömer de Hafsa'ya yapmıştı. Münafıklar bundan istifade ederek Hz. Peygamber'in (s.a.s) bütün hanımlarını boşadığı haberini yaydılar. Hz. Ömer Resulullah'ın (s.a.s) odasına izin alarak girdi ve hanımlarını boşayıp boşamadığını sordu. Resulullah'tan (s.a.s) "hayır boşamadım" cevabını alınca sevinerek bunu müslümanlara bildirdi. Yirmi dokuz gün süren bir ayrılıktan sonra önce Hz. Aişe'yi ziyaret etti.³⁶⁰

Bu hadiseyi Hz. Aişe şöyle anlatmıştır: "Resulullah'a (s.a.s), hanımlarına, kendisiyle beraber kalıp kalmamakta serbest olduklarını tebliğ etme emri gelince, Resulullah (s.a.s) benden başladı ve şöyle dedi: 'Ben sana bir şey söyleyeceğim. Baban ve annenle istişare etmeden önce acele olarak cevap vermen gerekmez.' "Resulullah (s.a.s), babamın ve annemin, benim kendisinden ayrılmamı istemeyeceklerini çok iyi biliyordu. Resulullah (s.a.s) devamla: 'Allah şöyle buyurdu' diyerek Ahzap 28–29.âyetleri okudu. Bunun üzerine dedim ki: "Ben, hangi hususta babam ve annemle istişare edeyim? Ben, Allah'ı, Resulu'nu (s.a.s) ve ahiret yurdunu istiyorum." Sonra Resulullah'ın (s.a.s) diğer hanımları da aynen benim gibi yaptılar.³⁶¹

³⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 179–180; Heysemî, *Mecmaüz'-Zevaid*, V, 10.

³⁶¹ Müslim, "Talak" 4; Tirmizî, "Tefsirü'l-Kur'an" 34; Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XX, 252; Tirmizî, "Tefsirü'l-Kur'an" 7.

2.4.6. Nisa, 4/128. Âyetin Nuzül Sebebi

Nisa Suresi 4/128. âyette geçen barışmaktan maksat, müfessirlere göre şudur: Kadın, kocasının kendisine pek rağbet etmediğini görürse, nafaka, giysi, ev, gün ayırma gibi haklarının bir kısmından vazgeçer, böylece kocası ile beraberliklerini devam ettirebilir. Nitekim Sevde b. Zem'a, yaşlanmış bir hanımdı. Allah Resulu'nun (s.a.s) kendisinden ayrılmasından korkmuş ve yerini kaybetmek istememişti. Allah Resulu'nun (s.a.s) Hz. Aişe'ye olan sevgisini ve onun yanındaki derecesini anlayarak Hz. Peygamber (s.a.s) ile olan gününü Aişe'ye vermişti. Hz. Peygamber (s.a.s) de bunu kabul buyurmuş ve Sevde'nin gününü Hz. Aişe'ye tahsis etmişti.

Aişe bu âyetin nuzul sebebini Urve'ye şöyle anlatmıştı: “Ey kız kardeşimin oğlu, Allah Resulu (s.a.s) yanımızda kalma hususunda hiçbirimizi diğerlerinden üstün tutmazdı. Bizi dolaşmadığı günler azdır. Gününü kendisine tahsis ettiği hanımında gecelemeden önce hanımlarından her birini dokunmaksızın ziyaret ederdi. Sevde b. Zem'a yaşlanıp Allah Resulu'nun (s.a.s) kendisinden ayrılacağından korktuğunda: “Ey Allah'ın Resulu, benim günüm Aişe'nindir. Aişe devamla şöyle dedi: “İşte bu konuda Allah, bu ve benzeri olaylar üzerine ‘ وَإِنَّ امْرَأَةً خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ أَنْكِحْتُمُ الرِّجَالَ فَضَلْتُمْ لَا تَنْكِحُوا النَّسَبَ إِذَا كَانَ بَيْنَهُمَا فِئْرَانٌ يَكْفِيكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ حَيْثُ يَتَخَدَّعُونَ ’”³⁶² Eğer kadın, kocasının serkeşliğinden veya aldırışsızlığından endişe ederse, aralarında anlaşmaya çalışmalarında kendilerine bir engel yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler kıskançlığa meyyaldir. Eğer iyi davranır ve haksızlıktan sakınırsanız bilin ki, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır.³⁶² âyetini indirdi.”³⁶³

Önceden belirtmiş olduğumuz gibi Kuran'ın nuzul sürecinin büyük bölümüne şahit olan Hz. Aişe'nin sebeb-i nuzul ile ilgili rivâyetleri sadece kendi hakkında inen âyetlerle sınırlı değildir. Aşağıda vereceğimiz gibi Hz. Aişe'nin, âyetlerin ulaşmak istedikleri gayeyi anlamaya, ihtiva ettikleri sırları ve amaçları kavramamıza yardımcı olan daha birçok rivâyeti mevcuttur.

2.4.7. Nisa, 4/3–5. Âyetlerin Nuzül Sebebi

³⁶² Nisa, 4/128.

³⁶³ Ebu Dâvud, “Nikâh” 39; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 575.



Urve b. Zübeyr'in Nisa sûresi 4.âyeti hakkındaki sorusuna cevap olarak Hz. Aişe şu izahı yaptı: “Bir adamın yanında yetim bir kız vardı. Onunla nikâhlandı. Yetim kızın bir hurmalığı vardı. Yetim kıza kendinden bir şey (mehir) vermemiştir. Bunun üzerine ‘Yetimlere mallarını verin. Temizi murdara değişmeyin, onların mallarıyla kendi mallarınızı karıştırmayın, çünkü bu büyük bir suçtur. Eğer, velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz; şâyet aralarında adâletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapmamanız için en uygunu budur. Kadınlara mehirlerini cömertçe verin, eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışlarsa onu afiyetle yiyin. Allah'ın sizi koruyucu kılmış olduğu mallarınızı, beyinsizlere vermeyin, kendilerini bunların geliriyle rızıklandırıp giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.’³⁶⁴ âyetleri nazil oldu. Kız hem hurmalıkta hem de onun malında ortaklı.³⁶⁵

2.4.8. Bakara, 2/ 229–230. Âyetlerin Nuzül Sebebi

Hz. Aişe Bakara 229 ve 230. âyetlerle ilgili şu açıklamayı yapmıştı: “Önceleri boşamanın bir vakti yoktu. Bir adam karısını boşar, sonra iddeti bitmeden geri dönerdi. Böylece kadın ne boşanmış ne de evli olmuş olurdu. Hatta erkek kadını yüz defa veya daha çok boşayabilirdi. Ensardan bir adam ile karısı arasında, insanların arasında olan bazı şeyler olmuş ve o kişi: ‘Vallahi, seni terk edeceğim, ne evli olacaksın ne de kocan olacak’ dedi sonra onu boşadı iddetinin bitmesi yaklaşınca ona geri döndü. Bunu defalarca yaptı. Kadın durumu Hz. Aişe'ye anlattı. Hz. Aişe olanları Hz. Peygamber'e (s.a.s) anlattı. Bunun üzerine Allah Azze ve Celle bu konuda: ‘(229) Boşanma iki defadır. Ya iyilikle tutma ya da iyilik yaparak bırakmadır. İkisi Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkmadıkça kadınlara verdiklerinizden (mehirden) bir şey almanız size helal değildir. Eğer Allah'ın yasalarını ikisi koruyamayacaklar diye korkarsanız, o zaman kadının fidye vermesinde (mehrinden vazgeçerse) ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın yasalarıdır, onları bozmayın. Allah'ın yasalarını bozanlar ancak zalimlerdir. (230) Bundan sonra kadını boşarsa, ka-

³⁶⁴ Nisa, 4/2–4.

³⁶⁵ Buharî, “Tefsir” 78; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 460.

dın başka birisiyle evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz. Eğer ikinci koca da onu boşarsa, Allah'ın yasalarını koruyacaklarını sanırlarsa eski karı-kocanın birbirlerine dönmelerine bir engel yoktur. Bunlar, bilen kimseler için Allah'ın açıkladığı yasalardır.³⁶⁶ âyetlerini indirdi.³⁶⁷ Böylece başka bir koca ile nikâhlanıncaya kadar üçten sonraki ric'at kalkmış oldu.³⁶⁸

Erkekler eşlerini istedikleri kadar boşardı. (Yüz defa veya daha çok kez boşardı) Karısı iddet içindeyken tekrar karısına dönerdi. Bir adam karısına, ne onu boşayacağını ne de onunla evli kalacağını söyledi. Karısı nasıl yapacaksın deyince “seni boşayacağım, iddetin bitmeden de döneceğim” dedi. Kadın bunu Hz. Aişe'ye haber verince Aişe, bu hadiseyi Nebi'ye bildirdi. Peygamber vahiy gelene kadar sessiz kaldı. Bakara sûresi'nin 229. âyeti indi. Hz. Aişe, dedi ki; “boşanmış ya da boşanmamış olanlar (ric'at sayıları için) bu yeni talaka yöneldiler.”³⁶⁹

“Kadınlar hakkında senden fetva isterler, de ki: ‘Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor: ‘Bu fetva, kendilerine yazılan şeyi vermeyip kendileriyle evlenmeyi arzuladığımız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitap'ta size okunandır.’ Ne iyilik yaparsanız Allah onu şüphesiz bilir.”³⁷⁰ âyeti hakkında Hz. Aişe şöyle demiştir: “Bu, yanında yetim olan kişidir. O, kızın velisi, varisi olup hurmaya varıncaya kadar onun malına ortak olmuştur. O kişi onu nikâhlamayı arzulamaz. Ancak kızın kendisine ortak olduğu malında, ortak olacağı endişesiyle başka biriyle evlendirmekten de hoşlanmaz. İşte bu âyet bunlar hakkında nazil olmuştur.”³⁷¹

Hz. Aişe, şöyle söylemiştir: “Bu âyetten sonra insanlar Allah Resulu'nden (s.a.s) onlar hakkında fetva istediler de Allah, Nisa 127.âyeti indirdi. Allah'ın, ‘ وَمَا يُنْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ -Kitapta size okunan âyetler var’ buyurarak zikrettiği, ilk âyet olan ‘Eğer velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz; şâyet, aralarında adâletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapma-

³⁶⁶ Bakara, 2/229–230.

³⁶⁷ Tirmizî, “Talak ve'l-lian” 15.

³⁶⁸ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I,279;Suyutî, *ed-Dürri'l-Mensur*, I, 663.

³⁶⁹ Tirmizî, “Talak ve'l-lian” 16.

³⁷⁰ Nisa, 4/127.

³⁷¹ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 424.



manız için en uygunu budur.³⁷² âyetidir.³⁷³

2.4.9. Bakara, 2/199. Âyetin Nuzül Sebebi

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ³⁷⁴

Kureyşliler kendilerini Beyt'in sakinleri olarak görerek, ayrıcalıklı kabul eder, bu nedenle Arafat'a çıkmazlardı.³⁷⁵ Bunun üzerine Allah Bakara 199. âyetle onlara diğerleriyle beraber Arafat'ta vakfe yapmalarını emretti.³⁷⁶ Bu durumu Hz. Aişe şöyle açıklamıştır: “Kureyş ve onların dininde olanlar Müzdelife'de vakfe yapardı. Bunu “hums” diye isimlendirirlerdi. Diğer Araplar (Mekke'de oturmayanlar) ise Arafat'ta vakfe yaparlardı. İslam gelince Allah, nebisine Arafat'a gelmesini ve orada vakfe yapmasını emretti. Allah'ın Bakara 199. âyetteki sözü bunun hakkındadır.³⁷⁷

2.4.10. Ahkaf, 46/17. Âyetinin Muhatabı Hakkındaki Tartışmaya Cevabı

Hakkında âyet inen kimsenin adının bilinmesi ve böylece başkası ile karıştırılmaması için âyette müphem olanın belirtilmesi açısından nuzul sebebi önemlidir. Çünkü başkası ile karıştırılacak olursa, suçsuz olan itham olunabilir. Suçlu ise af edilebilir. Nitekim Hz. Aişe'nin bu tarz bir durumla ilgili açıklaması masum bir sahabinin aklanmasında etkili olmuştu. Bir gün Mervan b. el-Hakem hutbe verirken Yezid b. Muâviye'ye babasından sonra biat edilmesini söylemişti. Abdurrahman b. Ebi Bekir ise bunun ancak Heraklıüs ve Kayser'in yolu olan krallık olduğunu,³⁷⁸ Allah'ın Muâviye'nin ehlinde kimseyi halife tayin etmediğini³⁷⁹ söyleyerek Muâviye'ye karşı çıkmıştı. Bu sözlerden hoşnut olmayan Muâviye ona, “sen Allah'ın hakkında - Annesine babasına: “Of ikinizden; benden önce nice nesiller gelip geçmişken beni tekrar diriltilememle mi tehdit ediyorsunuz?” diyen kimseye, anne babası Allah'a sığınarak: “Sana yazıklar olsun! İnan; doğrusu Allah'ın sözü gerçek-

³⁷² Nisa, 4/3.

³⁷³ Tâberî, *Camîü'l-Beyan*, IX, 259; İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 423-424.

³⁷⁴ Bakara, 2/199.

³⁷⁵ Tirmizî, “Hacc” 53.

³⁷⁶ Taberî, *Camîü'l-Beyan*, IV, 184.

³⁷⁷ Buhârî, “Tefsîrü'l-Kur'an” 37; Ebu Dâvud, “Menâsik” 57.

³⁷⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VIII, 96.

³⁷⁹ Heysemî, *Mecmaü'z-Zevaid*, V, 241.



tir” dedikleri halde: “Bu Kuran, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir” diye cevap verenler-³⁸⁰ dediği kişinin demişti. Bunu üzerine Ebu Bekir b. Abdurrahman bu durumu Hz. Aişe’ye ilettili. Hz. Aişe ise “Allah’a yemin ederim ki, Ebu Bekir’in ailesi hakkında benim suçsuz olduğumu gösteren âyetler dışında hiçbir âyet nazil olmamıştır” diyerek ³⁸¹ Mervan’ın iddiasının boş ve asılsız olduğunu belirtti. Bu iftira karşısında sinirlenen Hz. Aişe, âyetin hakkında nazil olduğu kişinin ismini bildiği halde belirtmemiş sadece bu âyetin Abdurrahman b. Ebi Bekir hakkında nazil olmadığını söylemekle yetinmiştir. ³⁸²

İbn Kesir, bu âyetin böyle söyleyen herkes hakkında umumi olduğu görüşündedir. Sonradan İslâma giren Ebu Bekir b. Abdurrahman’ın iyi bir müslüman olduğunu, zamanının seçkin kimselerinden olduğunu vurgulamış ve bu âyetin onun hakkında indiğini söyleyen kişinin sözünün zayıf olduğunu belirtmiştir. ³⁸³

2.4.11. Abese Sûresinin Nuzül Sebebi

Hz. Aişe, Abese sûresinin Ümmü Mektum hakkında indiğini söylemiştir. Ümmü Mektum Resulullah’a (s.a.s) gelerek ondan kendisini irşad etmesini istemişti. Resulullah’ın (s.a.s) yanında müşriklerin ileri gelenlerinden bazı kişiler vardı. Resulullah (s.a.s) onu umursamayarak ondan yüz çevirmiş ve diğerlerini karşılamıştı. İşte Abese sûresinin birinci âyeti bu olay hakkında indi. ³⁸⁴

2.4.12. Sûre ve Âyetlerin Mekkî veya Medenî Olduğunu Bildirmesi

Sûre veya âyetlerin Mekkî mi yoksa Medenî mi olduklarını bilmenin, Kur’an âyetlerini yorumlamada önemli bir yeri vardır.

Meşhur olan görüşe göre hicretten evvel nazil olan vahiyler Mekkî, sonrakiler ise Medenî olarak isimlendirilmiştir. Herhangi bir sûrenin Mekkî ya da Medenî olduğunu bilmenin çeşitli faydaları vardır:

- İki veya daha fazla âyetin, bir konuda ittifak etmeyip, birbirine muhalif gi-

³⁸⁰ Ahkaf, 46/17.

³⁸¹ Buharî, “Tefsirü’l-Kur’an” 284;

³⁸² İbn Asakir, *Tarih-ü Dimeşk*, XXXV, 35.

³⁸³ İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim*, VII, 283.

³⁸⁴ Tirmizî, “Tefsirü’l-Kur’an” 72; Taberî, *Camiü’l-Beyan*, XXIV, 217.



bi görümleri halinde, nâsihi mensuhtan ayırt etmekte ortaya çıkacak problemi çözmek.

- Genel olarak teşri' tarihi bilinmiş olması ve bunun hikmetinin anlaşılması ve tedrici tekâmülün ortaya çıkması.
- Kur'an'ın tağyir ve tahriften salim olarak bizlere ulaşmasını temin etmesi. Böylece âyetlerin ve sûrelerin aleyhinde konuşanlara susturucu cevabın verilebilmesini sağlar.³⁸⁵

Hz. Aişe, A'la,³⁸⁶ İnşirah,³⁸⁷ Kadir,³⁸⁸ Beyyine³⁸⁹, Fecr,³⁹⁰ Tekvir,³⁹¹ Kevser³⁹² sûrelerinin Mekke'de indiğini rivâyet etmiştir.

2.4.13. Sûre ve Âyetleri, Ay ve Gün Olarak Belirtmesi

2.4.13.1. Bakara, 2/185:

Hz. Peygamber'in (s.a.s) en yakın eşi ve zamanının çoğunu yanında geçirmesi hasebiyle, âyetlerin ay, gün olarak ne zaman indiğini de belirtmiştir ki, bu da çok önemli bir ayrıntıdır. Onun rivâyetine göre ilk sayfalar Ramazanın ilk gününde, Tevrat, Ramazan ayının altısında, İncil, Ramazanın on ikisinde, Zebur, Ramazanın on sekizinde inmiştir. Kur'an ise Ramazanın yirmi dördünde nazil olmuştur.”³⁹³

2.4.13.2. Alak, 96/1:

Hz. Aişe: “Kur'an'da ilk inen sûre Alak idi.” demiştir.³⁹⁴

2.4.14. Müzzemmil Sûresinin Nasıl Nazil Olduğunu İzahı

Said b. Hişam, Hz. Aişe'ye Resulullah'ın (s.a.s) namazını sorunca Hz. Aişe: “Müzzemmil sûresini okumuyor musun? dedi. Said b. Hişam, “tabi ki evet” dedi. Sonra Hz. Aişe şu açıklamayı yaptı: “Muhakkak Allah, gece namazını bu sûrenin başında farz kıldı. Resulullah (s.a.s) ve ashabı ayakları şişinceye kadar gece namazı

³⁸⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 60.

³⁸⁶ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, VIII, 479.

³⁸⁷ Suyutî, *Age.*, VIII, 447.

³⁸⁸ Suyutî, *Age.*, VIII, 467.

³⁸⁹ Suyutî, *Age.*, VIII, 468.

³⁹⁰ Suyutî, *Age.*, VIII, 497.

³⁹¹ Suyutî, *Age.*, VIII, 425.

³⁹² Suyutî, *Age.*, VIII, 490.

³⁹³ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, I, 456; el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s.60.

³⁹⁴ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XXIV, 521.



kıldı. Allah onun (Müzzemmil) sonunu gökte on iki ay boyunca tuttu. Sonra bu sûrenin sonunda Allah et-Tahfif (hafifletme)i indirdi. Böylece gece namazı farz kılınmasının ardından nafîle oldu.³⁹⁵

Bilindiği gibi Kur'an, Kadir gecesinde dünya semasına toptan inmiştir. Sonra da oradan Cibril (a.s) vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.s) yirmi üç sene zarfında ihtiyaca binaen parça parça inmiştir. Birinciye inzâl, ikinciye tenzil denir. Hz. Aişe'nin, Said b. Hişam'a yaptığı gece namazı hususundaki açıklaması bu farka işaret etmektedir.

2.5. NESH İLE İLGİLİ ÂYETLER HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

Araplar arasında yaygın olan ve İslamın ilk dönemlerinde mevcut olan evlat edinme müessesesi, daha sonra nazil olan Ahzap suresinin 4. ve 5. ayetleri ile kaldırılmıştır. İlk dönemlerde evlat edinilen kişi, aynı zamanda mirasçı olma hakkını da elde ediyordu. Evlatlık edinmenin hükmü kaldırılınca mirasçı olma hükmü de kaldırılmış oluyordu. Hz. Aişe evlat edinmenin ve buna bağlı olarak mirasçı olmanın da neshedildiğini şu şekilde haber vermektedir. “Allah, Nisa suresinin 11. ayetinde ki *يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ* hükmü³⁹⁶ ile evlat edinmeyi neshetmiştir. Evlatlığın mirasçı olmasını da *ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ* ayetiyle³⁹⁷ neshetmiştir.³⁹⁸

Kur'an'da ilk etapta yer alan bazı hükümlerin daha sonra neshedildiğine dair bilgi verdiği bir başka konu ise Ramazan orucunun kazası ile ilgili rivayetinde yer almaktadır. Hz. Aişe bu konunun Kur'an'da yer alan hükmünü açıklarken ilk etapta *متتابعات* şeklinde nazil olan ayetin *متتابعات* kısmının daha sonra neshedildiğini belirtmektedir.³⁹⁹

Hz. Aişe'nin neshedildiğine dair bilgi verdiği diğer bir konu, süt emzirme ile oluşacak haramlığın, en az kaç emme ile gerçekleşeceği hakkındadır. Nisa 27. ayeti kastederek “Kur'an'da inen, bilinen on emzirme idi. Hemen ardından beş bilinen emzirme ile bu durum nesh edilmiştir. Resulullah (s.a.s) vefat ettiğinde onlar Kur'an'da okuduklarımız arasındaydı.”⁴⁰⁰ demiştir.

³⁹⁵ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, VIII, 312; Nesai, “Kıyamü'l-leyl ve't-tetevvu'un-nehar” 2.

³⁹⁶ Nisa, 4/11.

³⁹⁷ Ahzap, 33/5.

³⁹⁸ Mediha Aynacı, *Hz. Aişe'nin İctihadında Takip Ettiği Usûl*, s.70.

³⁹⁹ Mediha Aynacı, s.69.

⁴⁰⁰ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, II, 471.



Hiz. Aişe bu konu ile alakalı olarak gelen ilk vahyin, haramlığı on emme ile sabit kıldığını belirtmiştir. Buna göre daha az emme ile haramlık sabit olamamaktadır. Bu hükümde yer alan on emmeden beş'inin Resulullah'ın (s.a.s) vefatına yakın gelen bir ayetle Kur'an'da nesh edildiğini, diğer beş'inin okunduğunu belirterek bu ayetle, haramlığın oluşması için beş emmenin kâfi geleceğini bildirmiştir.⁴⁰¹

Bilindiği gibi Bakara 183. ayet Resulullah'ın ümmet üzerine farz kıldığı Aşure orucunun farzietini neshetmiştir.⁴⁰² Hiz. Aişe'nin aşure orucu hakkındaki rivayeti bu neshin ne zaman yapıldığı hususuna ışık tutmuştur: "Cahiliye döneminde Kureyş Aşure orucu tutardı. Resulullah da tutardı. Medine'ye gelişinde de tuttu ve tutulmasını emretti. Ramazan orucunu farz kılan emir inince Aşureyi terk etti. Böylece dileyen Aşurede oruç tuttu, dileyen tutmadı."⁴⁰³ Hiz. Aişe'nin hadisine ve "tuttu ve tutulmasını emretti" sözüne bakılırsa, Aşure orucuna yapılan nesih Medine'de olmuştur.⁴⁰⁴

2.6. MUSHAFI

Ashaptan bazıları, Hiz. Peygamber'den (s.a.s) duydukları tefsir kabilinden bir kısım izahatı kendi nüshalarında tespit etmişlerdi. Bu kabilden olarak, başta İbn Mesud, Übey b. Kab, İbn Abbas gibi önemli âlimlerin kendilerine mahsus özel Mushaf'ları olduğu gibi Hiz. Aişe'nin de kendine ait küçük ayrıntıları içeren bir Mushaf'ı vardı.

Mesela ileride ayrıntılı olarak değineceğimiz Bakara sûresinin 238. âyetinde geçen وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى ifadesinden maksadın ikinci namazı olduğunu Hiz. Aişe kendi mushafının bir kenarına yazmıştı.⁴⁰⁵ Yine Abdullah b. Abbas "لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ" -Rabbinizden rızık istemenizde size bir günah yoktur" âyetinin sonuna فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ cümlesini ilave etmişti.⁴⁰⁷

Sahabenin bu tarz ilavelerinin Kur'an'dan olduğu söylenemez. Çünkü icma ile kabul edilen Kur'an nüshasında bu ziyadelik mevcut değildir. Şu halde bu kelime-

⁴⁰¹ el-Fenisân, *Merviyyâtü 'Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s. 157.

⁴⁰² Ebu Muhammed Mekki b. Ebi Talip el-Kaysî, çev. , Musa Kazım Yılmaz, *Kur'an'da Nâsîh ve Mensuh Var mıdır?* , Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1998, s. 94.

⁴⁰³ Buharî, "Savm" 68; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, s.267, 306.

⁴⁰⁴ el-Kaysî, *Kur'an'da Nâsîh ve Mensuh Var mıdır?*, s.94.

⁴⁰⁵ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, V, 168-173.

⁴⁰⁶ Bakara, 2/ 198.

⁴⁰⁷ Ebu Dâvud, "Menâsik" 6; Tâberî, *Camiü'l-Beyan*, IV, 166; İbn Kesir *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 550.



ler, sahabe tarafından tefsir ve izah kabilinden ilave edilmiştir.⁴⁰⁸

Bu meseleye Goldziher de temas ederek bu ziyadeleri yapan kişilerin nassı izah etme amacı taşıdıklarını ifade etmiştir. Ancak bu konudaki görüşüne “yoksa bu ziyadeleri yapan kişiler nassın tahsisini mi yapmak istemişlerdir” gibi haksız şüphe hissettiren ifadeler kullanmaktan da geri durmamıştır. Konuyu ele almadaki bu çelişkili yaklaşımı dikkat çekicidir.⁴⁰⁹ Goldziher’in ima etmeye çalıştığı gibi bu ziyadelerle asla bir nassın tashihi kastedilmiş değildir. Bu ziyadelerin şerh ve izah gayelerine matuf olduğu açıktır. Kur’an-ı Kerim mütevatir bir yolla bize kadar geldiğine göre bu çeşit ziyadelerin Kur’an’dan olabileceği hiçbir sûrette düşünülemez.

Kur’an-ı Kerim’de “ حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى وَالصَّلَاةِ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ”⁴¹⁰ -Namazlara ve salat-ı vustaya devam edin” buyrulmaktadır. Âyette geçen “Salat-ı vusta”dan maksat, bazı rivâyetlere göre “öğle namazı”, bazılarına göre ise “sabah namazı”dır. Hz. Aişe’ye göre bundan maksat ikinci namazıdır.⁴¹¹ Hz. Aişe bundan o kadar emindi ki bunu kendi Mushafının bir kenarına dahi yazmıştı. Bu yorumun doğruluğu Hz. Ali, İbn Abbas, Ebu Hureyre, İbn Ömer, Abdullah b. Mesud tarafından da teyit edilmiştir.⁴¹² Bu konuda birçok izah daha vardır.

Urve b. Hişam’ın rivâyetine göre söz konusu âyet Hz. Aişe’nin Mushaf’ında العصر والصلاة الوسطى والصلاة الشكلinde yazılıydı.⁴¹³ Ebu Yunus’un rivâyetine göre –ki Hz. Aişe’nin kölesidir- Hz. Aişe kendisine bir Mushaf yazmasını emreder ve söz konusu âyetin, الصلاة الوسطى bölümüne gelince kendisini haberdar etmesini söyler. O da, bahsedilen bölüme gelince, Aişe ona, âyetin devamını Resulullah’tan (s.a.s) yukarıdaki şekilde işittiğini söyleyerek âyeti o şekilde yazmasını emreder. Bunun üzerine âyet öyle yazılır.⁴¹⁴ İbn Kesir bu âyetin Hasan el-Basri’den gelen başka bir tarikle Resulullah’ın (s.a.s) âyeti bu şekilde okuduğunu kaydetmiştir.⁴¹⁵

Ümmü Hamide b. Abdurrahman, Hz. Aişe’ye “salat-ı vüsta” yı sorunca Hz. Aişe bunu Resulullah (s.a.s) döneminde yukarıda belirtilen şekilde okuduklarını be-

⁴⁰⁸ Hüseyin Küçükkalay, *Abdullah İbn Mes’ud ve Tefsir İlmindeki Yeri*, s.40.

⁴⁰⁹ Hüseyin Küçükkalay, *Age.*, s. 41–42.

⁴¹⁰ Bakara, 2/ 238.

⁴¹¹ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, V, 175–177; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur’ani'l-Azim*, II, 414; Suyutî, *ed-Dürü'l-Mensur*, I, 178.

⁴¹² Taberî, *Camiü'l-Beyan*, V, 168–173.

⁴¹³ Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Kitâbu'l-Mesâif*, Mısır, 1936, s. 84; Abdurrezzak, *Musannef*, I, 578; Taberî, *Camiü'l-Beyan*, V, 175.

⁴¹⁴ Ebu Davud, “Salat” 5; Tirmizî, “Tefsirü'l-Kur’an” 2; Nesai, “Salat” 14; Tâberi, *Camiü'l-Beyan*, V, 173.

⁴¹⁵ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur’ani'l-Azim*, I, 300.

lirtti. Anlaşılan o ki, bu okuma tarzı, Ahruf-u seb'a⁴¹⁶ ile ilgilidir.⁴¹⁷

Aişe'nin Mushafında Nisa 117. âyet, *إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِ إِلَّا أَوْثَانًا* şeklinde mevcuttu.⁴¹⁸

Hamide, Hz. Aişe'nin kendilerine miras bıraktığı eşyalar arasında yer alan Hz. Aişe'nin Mushaf'ında Ahzab sûresi 56. âyetin ' *إِنَّ اللَّهَ وَالَّذِينَ يَصْلُونَ الصَّفُوفَ الْأُولَى*'⁴¹⁹ şeklinde yazılı olduğunu ifade etmiştir.⁴²⁰

Yasin sûresinin 72. âyetindeki *رَكُوبُهُمْ* kelimesi Hz. Aişe'nin Mushaf'ında *رَكِبُوهُمْ* şeklindeydi.⁴²¹

Bir gün Iraklı bir adam Hz. Aişe'nin yanına gelerek Mushaf'ını kendisine göstermesini istemişti. Niçin bunu istediğini soran Hz. Aişe'ye, Kur'an'ın sırasız okunduğunu söyleyerek maksadının Kur'an'ı sıralamak olduğunu belirtmişti. Bunun üzerine Hz. Aişe şöyle söyledi: "İstedığın sûreyi önce okumaktan ne çıkar? Bakara sûresi, Kur'an-ı Kerim'den ilk nazil olan uzun sûrelerden biridir. Cennet ve cehennemden bahseder. İnsanlar İslamiyeti kabul ettikten sonra helal ve harama yönelik âyetler nazil oldu. İlk nazil olan âyet 'İçki içmeyiniz!' deseydi, herkes, 'İçkiyi asla terk etmeyiz!' derdi. Yahut ilk gönderilen âyet "Zina etmeyiniz!" olsaydı, herkes, "Zinayı asla bırakmayız." derdi. Ben Mekke'de oynayan bir kız iken Hz. Muhammed "Onların vadeleri kıyamettir, kıyamet ne dehşetli ve ne acıdır." âyeti nazil olmuştu. Bakara ve Nisa sûreleri ise ben onun yanında iken nazil oldu." Sonra da Mushaf'ını çıkarmış ve meraklıya sûrenin âyetlerini sıralamıştı.⁴²²

⁴¹⁶ Hz. Peygamber'in (s.a.s) "Şüphesiz bu Kur'an 'Ahruf-u seba' (yedi harf) üzere nazil olmuştur. Si-ze kolay gelenini okuyun" şeklindeki mütevatir derecesindeki hadisinde yedi harften tam olarak ne kastedildiği belli olmadığı için bu hususta çeşitli görüşler beyan edilmiştir. Bir görüşe göre yedi lehçe ve arap lügatı, bir görüşe göre yedi kıraat, zayıf olan başka bir görüşe ise Kur'an'ın, emir, nehiy vad, vaid, kısas, mücadele ve emsal gibi manaları kastedilmiştir. Aynı şeyler olduğu söylenerek Yedi harf ve kıraat birbirine karıştırılmış olsa da ikisi ayrı ayrı şeylerdir. İlim ehlinin çoğu ise yedi harften maksadın, yakın manada olan muhtelif lafızlar olduğunu söylemiştir. Bu mesele dikkatle incelendiğinde gerçekte yedi harfin manada değil lafızlardaki değişiklikler olduğu anlaşılır. Yedi Harf, başlangıçta kitabetin yok denecek kadar az olduğu dönemde Kur'an'ın kolay okunması açısından ârızı bir ruhsat olmuş bugün ise ilmî bir mesele olmaktan başka bir kıymeti kalmamıştır. bk. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 96–102.

⁴¹⁷ es-Sicistânî, *Kitâbu'l-Mesâif*, s. 84.

⁴¹⁸ Taberî, *Camiü'l-Kur'an*, IX, 210; Ebu Abdullah İbn Haleveyh, *Muhtasar fi Şevaazi'l-Kur'an min Kitabi'l-Bedi*, Alemü'l-Kütüp, Beyrut, s. 35.

⁴¹⁹ Ahzab, 33/ 56.

⁴²⁰ es-Sicistânî, *Kitâbu'l-Mesâif*, s. 85.

⁴²¹ Suyutî, *ed-Dürri'l-Mensur*, VIII, 73; İbn Haleveyh, *Muhtasar fi Şevaazi'l-Kur'an*, s. 126–127.

⁴²² Buharî, "Fedailü'l Kuran" 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 539.

Hız. Aişe'nin kendine ait bir Mushaf'ı olduğuna işaret eden bu hadiste, büyük ihtimalle bu Mushaf, İmam Mushafın kabulünden sonra sahabilerin kendi özel mushaflarının terk ve yakılmasına müsaade ettiği Mushaflardan⁴²³ olmayıp, Hız. Osman'ın Mushafın bir kopyasına dayanan bazı âyetlerin daha iyi anlaşılması için kenarına not düşmüş olduğu kendi şahsı için tertip etmiş olduğu bir Mushaftır.

Sûrelerin tertibinin tevkifi mi yoksa icthadî mi olduğu konusunda ihtilaf vardır. Bazıları mevcut tertibin Hız. Peygamber (s.a.s) tarafından yapıldığını yani tevkifi olduğunu ileri sürerken bazıları bu tertibin sahabenin icthadı ile meydana geldiğini söylemektedir. Her iki görüşü uzlaştırıcı mahiyette bu tertibin kısmen Hız. Peygamber (s.a.s) tarafından kısmen de sahabenin icthadı ile meydana geldiğini söyleyen bir görüş de mevcuttur.⁴²⁴ İhtilaf edilen bu görüşler içinde en isabetli olanı sûrelerin tevkifi olduğu görüşüdür.⁴²⁵

Ayrıca bu rivâyette Hız. Aişe'nin Kur'an'daki tedricilik ilkesine işaret ettiğini ve Kur'an'ın daha çok anlamı üzerinde durulmasına dikkat çektiğini görüyoruz.

Hız. Aişe'nin gerçekte Kur'an hakkında önemli bilgisi olmadığına dair ciddi şüpheli bir yaklaşım sergileyen Arthur Jeffery, bu rivâyet hakkında iki ihtimal olabileceği görüşündedir. Ona göre bu Mushaf ya Hız. Aişe'nin kendisi için yaptırdığı Hız. Osman ve komitesince yanlışlıkla atlanılan küçük belirli ayrıntıları eklettiği standart Hız. Osman metninin bir kopyasına dayanan bir Mushaf ya da daha sonra Hız. Aişe'ye atfedilmiş eski bir metindir.⁴²⁶ Ancak mevcut rivâyetler Hız. Aişe'nin kendine ait özel bir Mushaf'ı olduğuna işaret etmektedir.

2.7. KIRAAT BİLGİSİ VE SAHABELERİN KUR'AN OKUYUŞ ŞEKİLERİNE İTİRAZI

2.7.1. İbn Abbas'ın, kıraatine itirazı

İbn Abbas'ın Yüce Allah'ın “ حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ ” Öyle ki Peygamberler (kavimleri- nin inanmalarından) ümitsizliğe düşüp yalanlandıkları sandıkları bir sırada yardı-

⁴²³ es-Sicistânî, *Kitâbu'l-Mesâif*, s.20.

⁴²⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.58.

⁴²⁵ bk. Ahmet Bedir, *Kur'an ve Tefsir İlimleri*, s. 19–21.

⁴²⁶ Arthur Jeffery, *Materials for the History of the Text of the Qur'an, the Old Codices*, s.231.

mımız onlara gelmiştir ve böylece, istediğimizi kurtarırız. Mücrimler guruhundan ise azabımız geri çevrilecek değildir.”⁴²⁷ âyetini şeddesiz okumuş oradan da “ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْمُ الْبِئْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزَلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ -Sizden önce gelenlerin durumu sizin başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannettiniz? Peygamber ve onunla beraber müminler: ‘Allah’ın yardımını ne zaman?’ diyecek kadar darlığa uğramışlar ve sarsılmışlardı; iyi bilin ki Allah’ın yardımını şüphesiz yakındır.”⁴²⁸ âyetine geçmiş ve onu da okumuştur. Bunun ardından Urve b. Zübeyr ile karşılaştım ve ona bunu hatırlattım. Bunun üzerine o dedi ki: “Hz. Aişe şöyle dedi: ‘Bundan Allah’a sığınırım. Vallahi, Allah, Resulu’ne her ne vaat etmişse, ölmeden önce o şeyin, mutlaka gerçekleşeceğini bilir. Fakat Resullere o kadar çok belalar isabet etti ki, beraberinde bulunan kimselerin kendilerini yalanlamalarından korktular.’ Bu sebeple Hz. Aişe bu âyeti şeddeli olarak كَذَّبُوا şeklinde okuyordu.”⁴²⁹ Suyuti de ed-Dürrü’l-Mensur’unda Hz. Aişe’nin bu kelimeyi (muhafeffe) şeddeli olarak okuduğu rivâyetine yer vermiştir.⁴³⁰

Yukarıdaki rivâyete göre Hz. Aişe’nin âyet hakkındaki görüşü şöyledir: “Onlar peygamberlerin kendilerine tabi olan adamlarıdır, bu kimseler Rablerine inanmış, peygamberlerini de tasdik etmişlerdir. Ancak mâruz kaldıkları belâ uzamış, Allah’tan onlara gelecek yardım da gecikmiştir. O kadar ki, kavimlerinden kendilerini tekzip edenler sebebiyle peygamberler ümidlerini kestikleri ve artık etbâlarının kendilerini tekzip ettiği zannına düştükleri bir anda Allah’ın yardımını onlara ulaşmıştır.” Hz. Aişe’ye göre âyet-i kerimde bu durumdaki peygamberler ve onların etbaları kastedilmektedir.

Hz. Aişe’nin kıraatindeki bu ince mananın dikkate alınmadığı meallerde bu âyete “Ne zamanki elçiler umutlarını kestiler ve kendilerinin yalancı çıkarıldıklarını sandılar...” anlamı verilmiştir.⁴³¹ Elmalılı Hamdi Yazır ve Suat Yıldırım ise, bu âyetin mealini verirken “ümitsizliğe düşüp” kısmından önce “kavimlerinin inanmalarından” parantezine yer vererek bu ince manaya dikkat çekmişlerdir. “Öyle ki Pey-

⁴²⁷ Yusuf, 12/110.

⁴²⁸ Bakara, 2/214.

⁴²⁹ Buharî, “Tefsirü’l-Kur’an” 40.

⁴³⁰ Suyutî, *ed-Dürrü’l-Mensur*, IV, 596.

⁴³¹ Süleyman Ateş, Yaşar Nuri Öztürk, Eşref Edip, Gültekin Onan, Abdülbaki Gölpınarlı, DİB Meali, Diyanet Vakfı Meali.

gamberler (kavimlerinin inanmalarından) ümitsizliğe düşüp yalanlandıkları sandıkları bir sırada yardımımız onlara gelmiştir ve böylece, istediğimizi kurtarıyoruz. Mücrimler guruhundan ise azabımız geri çevrilecek değildir.”

2.7.2. Nisa, 4/162:

”لَكِنَّ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا“⁴³²

Âyette geçen ”وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ“ - namaz kılanlar- kelimesinin merfu mu, mansup mu veya mecrur mu olduğu hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Eban b. Osman b. Affan ve Hz. Aişe'den nakledilen bir görüşe göre bu kelime aslında merfudur. Fakat hattatlar yanlışlıkla bunu ”وَالْمُقِيمِي“ şeklinde yazmışlardır. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: “Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlara, sana ve senden önce indirilenlere iman edenlere, namazlarını dosdoğru kılanlara, zekâtlarını verenlere ve Allah’a ve ahiret gününe iman edenlere, işte onlara yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.”

Hişam b. Urve'den onun da babasından rivâyet ettiği bu hadis şöyledir: “Aişe'den الرَّكَّاتُونَ وَالصَّائِبُونَ âyeti ile وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ ve إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِغُونَ âyetlerinde hata olup olmadığını sordum. Dedi ki: “Ey kardeşimin oğlu! Bu kâtiplerin işidir. Kur'an'ı yazdıkları esnada hata etmişlerdir.”⁴³³ Bu rivâyetin zayıf olduğunu söyleyenler olsa da rivâyeti farklı yorumlar getirerek ele alanlar da olmuştur. Buna göre Urve, Hz. Aişe'ye hatda (yazıda) mevcut olan, ziyade ve eksik harfleri değil, Allah'ın Hz. Peygamber'e (s.a.s) izin verdiği lügatlar üzerine muhtelif kıraat vecihlerini sormuştur. Yani resm-i hattı kastetmeksizin, mecazen kıraatlerdeki vecihleri kastetmiştir. Bir kısım ise Hz. Aişe'nin bu sözünü, “yedi harf” ten birisini seçerek, nassı onun üzerinde toplamakla hata ettiler, yazdıkları ise hata değildir” şeklinde anlamışlardır.⁴³⁴ Yoksa Mushaf'ın yazısında hata bulunduğu gibi bir fikre asla iltifat edilemez.⁴³⁵

2.7.3. Müminun, 23/60:

⁴³² Nisa, 4/162.

⁴³³ es-Sicistânî, *Kitabu'l-Mesâif*, s.33–34.

⁴³⁴ İsmail Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Nüzulü ve Kıraati*, MÜİF Yay. , İstanbul, 1995, s.220.

⁴³⁵ İsmail Karaçam, *Age*, s.221.



Mevla beni Cumeyh, Ubeyd İbn Umeyr ile beraber, Hz. Aişe'nin yanına girdi. Hz. Aişe: "Merhaba Ebu Asım, bizi ziyaret etmekten veya misafir olmaktan seni alıkoyan nedir?" dedi. O; "Seni usandırmaktan korkarım" dedi. Hz. Aişe: "Bunu yapacak değilsin, deyince Umeyr, "Allah'ın kitabından bir âyet sormaya geldim. Allah Resulu (s.a.s), o âyeti nasıl okuyordu?" diye sordu. Hz. Aişe, "hangi âyet?" diye sorunca o, "الَّذِينَ يَأْتُونَ مَا آتَوْا،- vermeleri gerekenleri verenler" şeklinde mi yoksa "الَّذِينَ يَأْتُونَ مَا آتَوْا -yaptıklarını yapanlar" şeklinde mi? dedi. Hz. Aişe: "Sana sevimli olan hangisidir?" diye sordu, ben, nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki onlardan birisi olanالَّذِينَ يَأْتُونَ مَا آتَوْا bana bütün dünyadan (veya dünyadan ve onun içindekilerden) daha sevimlidir, dedim. Bunun üzerine Hz. Aişe "Allah Resulu'nun bu şekilde okuduğuna, bu şekilde nazil olduğuna şahadet ederim. Fakat lehçeler değişik değişikdir." dedi.⁴³⁶ Sanki Aişe, 'kalpleri Allah'tan titrer halde hayırdan yaptıklarını yapanlar' anlamı veriyordu.⁴³⁷ ed-Dürrü'l-Mensur'da Hz. Aişe'nin "Bu âyet benim okuduğum gibi olursa bana *humri'n-ne'im*'den (çok değerli bir deve çeşidi) daha sevimli olur" kaydı yer almaktadır.⁴³⁸

İbn Kesir'e göre hadisin isnadında bulunan Müslim el- Mekkî ismindeki râvi zayıftır. Kurâ-i Seb'a'nın cumhuru ve başkalarının kiraati olan "vermeleri gerekenleri verenler" anlamındaki birinci kiraatin anlamı daha kuvvetlidir. Zira Allah he-men arkasından: "İşte onlar, hayırlarda yarışırlar ve o uğurda öne geçerler" buyurarak, onları öne geçenlerden kılmıştır. Şâyet anlam diğer okuyuşa göre olsaydı, onların önüne geçenler olmayıp orta yolu tutanlar veya bu hususta kusurlu olanlar olmaları mümkündür" diyerek Hz. Aişe'nin bu rivâyetini muteber görmediğini ifade etmiştir.⁴³⁹

Hatip, Tarih'inde Hz. Aişe'nin şu rivâyetini verir: "Resulullah (s.a.s) bunu أنثي şeklinde okudu"⁴⁴⁰

Ahzap, 33/5:

İbn Merduye Hz. Aişe'den rivâyet ediyor: "Nebi zamanında Ahzap sûresi yüz âyet olarak okunurdu. Osman Mushafı yazılınca (âyet sayısı) şimdiki gibi belirlen-

⁴³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 388; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, V, 481.

⁴³⁷ Taberî, *Camü'l-Kur'an*, XIX, 46.

⁴³⁸ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, VI, 106.

⁴³⁹ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, V, 481.

⁴⁴⁰ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, II, 687.

di.⁴⁴¹

Bakara 184. âyet şu şekildedir:

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامٍ مَسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ⁴⁴²

Hiz. Aişe, bu âyette geçen “يُطِيقُونَهُ” kelimesini “يُطَوَّقُونَهُ” şeklinde okuyordu.⁴⁴³

Maide sûresi 111. âyette geçen هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ in kıraati hususunda ihtilaf edilmiştir. Sahabe ve tabiinden bir grup bu ifadeyi هَلْ تَسْتَطِيعُ رَبُّكَ şeklinde okumuşlardır. Bu kıraate göre âyetin bu bölümünün manası: “Sen Rabbinden dileyebilir misin?” demektir. Hiz. Aişe, bu soruyu soran Havarilerin kesinlikle Allah’ın gökten sofraya indirebileceğinden şüphe etmediklerini, aslında onların “Ey İsa, sen Rabbinden bunu dileyebilir misin? demek istemiş olduklarını ifade etmiştir.⁴⁴⁴ Havariler, Allah’ın kudretinden şüphe etmiyorlardı. Onlar bu ifadeleriyle, Hiz. İsa’nın, Allah Teâla’dan yemek indirmesini isteyip istemeyeceğini öğrenmek istiyorlardı.⁴⁴⁵ Kıraati ise bu ifadeyi هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ şeklinde okumuşlardır. Bu kıraate göre anlam: “Rabbinin gökten bir sofraya indirmeye gücü yeter mi?” şeklinde olmaktadır.⁴⁴⁶ Taberî bu okuyuşun daha isabetli olduğu görüşündedir.⁴⁴⁷

Vakıa 88. âyetin kıraatinde ihtilaf vardır. Hasanü’l-Basri “فَرُوحٌ” şeklinde okudu.⁴⁴⁸

Hiz. Aişe de Resulullah’ın (s.a.s) bunu “فَرُوحٌ” diye okuduğunu söyler.⁴⁴⁹ Resulullah (s.a.s) re harfini ref ile okurdu.⁴⁵⁰

Enbiya 98. âyette geçen حَطَبٌ جَهَنَّمَ kelimesi hususunda benzer anlamlar ifade edilmiştir. Bazıları manasını, cehennemin yakıtı, cehennemin ağacı⁴⁵¹ olarak verirken bazıları cehenneme atılan şeyler⁴⁵² olarak vermiştir. Bazıları ise cehennem odu-

⁴⁴¹ Suyutî, Age. , VI, 560.

⁴⁴² Bakara, 2/184.

⁴⁴³ Taberî, *Camîü’l-Kur’an*, III, 430; Suyutî, *ed-Dürrü’l-Mensur*, I, 432.

⁴⁴⁴ Taberî, *Camîü’l-Kur’an*, XI, 219.

⁴⁴⁵ Taberî, Age. , XI, 218–219.

⁴⁴⁶ Taberî, Age. , XI, 219.

⁴⁴⁷ Taberî, Age. , XI, 220.

⁴⁴⁸ Taberî, Age. , XXIII, 159.

⁴⁴⁹ Tirmizî, “Kıraatü an Resulullah” 6; Hâkim, *el-Müstedrek*, VII, 115.

⁴⁵⁰ Suyutî, *ed-Dürrü’l-Mensur*, VIII, 36.

⁴⁵¹ Taberî, *Camîü’l-Kur’an*, XVIII, 535.

⁴⁵² Taberî, Age. , XVIII, 536.



nu olarak anlam vermişlerdir ki Hz. Aişe bu grubun içindedir. Hz. Aişe'nin kıraatinde kelime zaten odun anlamında olmak üzere **حَطْبٌ جَهَنَّمَ** şeklindedir.⁴⁵³

Nur 14-15. âyette Hz. Aişe'ye atılan iftira için “إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ”-onu dilinize dolamıştınız.” buyrulur. Mücahid ve Said İbn Cübeyr bu ayeti, **تَلَقَّوْنَهُ** şeklinde okuyarak “birbirinize naklediyordunuz” yani birisinin: “Filandan bunu işittim, filanca böyle söyledi, bir takım kimseler şöyle şöyle anlattı.” demesi olarak açıklamışlardır. Diğerleri de âyette **تَلَقَّوْنَهُ** kelimesini **تَلَقُّوْنَهُ** şeklinde okumuşlardır.⁴⁵⁴ Haleveyh bu harfin on kıraatle okunduğunu söylemiş⁴⁵⁵ ve Hz. Aişe'nin bunu **تَلَقُّوْنَهُ** şeklinde okuduğunu eklemiştir.⁴⁵⁶ Buhârî'nin Sahih'inde nakledildiğine göre Hz. Aişe böyle okurdu⁴⁵⁷ ve bu kelime, **وَلَقَّ** kökünden gelmektedir. Yani sahibinin üzerinde devam ettiği yalandır. Araplar bir kimse yürümeye devam ettiği zaman **وَلَقَّ فُلَانٌ فِي السَّيْرِ** derler. Ancak birinci kıraat en meşhur olandır ve cumhur bu kıraat üzeredir. Fakat ikinci kıraat de müminlerin annesi Hz. Aişe'den rivâyet edilmiştir. İbn Ebu Hatim, İbn Ebu Müleyke'den rivâyet ediyor: “Aişe burayı **إِذْ تَلَقَّوْنَهُ** şeklinde okur ve bu ancak, sözü yalan söylemedir. Fiilin kökü olan **وَلَقَّ** kelimesi yalan anlamındadır” dermiş. İbn Ebu Müleyke, Hz. Aişe'yi kastederek: “O, bunu başkalarından daha iyi bilir.” demiştir.⁴⁵⁸

2.8. HZ. AİŞE'NİN BAZI DURUMLARI KUR'AN'A ARZI

Medine'de fetva mercii ashâbın ileri gelenlerinden Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebu Hureyre ve Hz. Aişe idi. Hz. Aişe kendisine sorulan sorunun cevabını ilk olarak Kur'an'da arardı. Onda bulamazsa bildiği hadislerde arardı, orada da bulamazsa kıyasa müracaat ederdi.⁴⁵⁹ Hz. Aişe din konusunda hüküm vermede temel kaynak olarak Kur'an'ı alıyor. Kur'an'a açıklık getirmek için de Hz. Peygamber'in (s.a.s) söz ve fiillerinden yararlanıyordu. Kur'an'ın ifadesinden açıkça anlaşılan hususlarda ise başka hiçbir şeye değer vermiyordu.⁴⁶⁰ Hz. Aişe muhataplarını

⁴⁵³ Taberî, Age. , XVIII, 535.

⁴⁵⁴ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, 28.

⁴⁵⁵ İbn Haleveyh, *Muhtasar fi Şevaazi'l-Kur'an*, s. 102.

⁴⁵⁶ İbn Haleveyh, Age. , s.100

⁴⁵⁷ Buhârî, “Megazi” 32.

⁴⁵⁸ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, 28; Buhârî, “Megazi” 32.

⁴⁵⁹ İsmail Mutlu, *Hz. Aişe*, s.114.

⁴⁶⁰ Yaşar Nuri Öztürk, *Asr-ı Saadetin Büyük Kadınları*, s. 65.



ikna etmek ve doğruluğuna şahit getirmek gayesiyle, içtihatlarıyla karşılaştığı olay ya da soruya muvafık âyeti zikrederek akıl ile vahiy arasındaki dengeyi muhafaza etmeye çalışmıştır.

Karşılaştığı meselelerin çözümünde Kuran'ı kıstas olarak kullandığı misallerden bir kısmını burada zikredeceğiz.

2.8.1. İbn Abbas'ın Allah'ın Görülmesi Hakkındaki Rivâyetini Kur'an'a Arzı

Rüyetullah konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Gözler onu her ne kadar ahirette görecekse de dünyada O'na erişemez. Gözlerin O'nu ahirette göreceğine dair Allah Resulu'nden (s.a.s) birçok kanallardan mütevatir rivâyetler gelmiştir ve bunlar sahih hadis kitaplarında, müsnedlerde ve sünenlerde mevcuttur.⁴⁶¹

İbn Abbas, Allah'ı görmenin mümkün olduğuna inanıyor ve Necm sûresindeki âyetleri (10-14) delil getiriyordu.

İbn Abbas: "Muhammed Rabbini gördü." demişti. İkrime, 'gözler onu görmez. O gözleri görür.' buyurmuyor mu?" diye itiraz edince İbn Abbas cevaben: "Yazıklar olsun sana! Bu O'nun kendi nuruyla tecelli ettiği zaman böyledir. Gerçekten o, (Hz. Muhammed) Rabbini iki defa görmüştür." dedi.⁴⁶² Oysa Hz. Aişe bu âyetlerden muradın Allah değil, Cebrail olduğunu ifade etmiştir. Nitekim söz konusu âyetler bir arada okunduğunda bu mana hemen anlaşılır. Hz. Aişe, İbn Abbas'ın bu rivâyetine "Her kim Muhammed'in, Rabbini gördüğünü iddia ederse, büyük bir laf etmiş olur ama o, Cebrail'i kendi sûreti ve yaratılışında ufuğu kaplamış olarak gördü."⁴⁶³ diyerek karşı çıkmış ve sonra bu görüşünü ispatlamak için Kur'an'dan bazı âyetleri delil getirmiştir.

Mesruk, Ka'b ile İbn Abbas'ın aralarında "Allah, rüyetini ve konuşmasını Muhammed ve Musa arasında bölüştürdü. Musa ile iki kez konuştu ve Muhammed, O'nu iki kez gördü" şeklinde konuşmalarına şahit olmuş ve Hz. Aişe'ye gidip Peygamberimiz'in Rabbini görüp görmediğini sormuştu. Bu sorusu üzerine Hz. Aişe, Mesruk'a: "Öyle bir söz söyledin ki saçlarım diken diken oldu." demişti. Mesruk, "yavaş ol" diyerek bu iddiayı destekler gibi görünen 'And olsun ki Rabbinin âyetle-

⁴⁶¹ bk. Buhâri "Tefsir" 2; Buhâri "Rikak" 52; Ebu Davud, "es-Sünne" 19; Tirmizî, "el-Cennet" 16.

⁴⁶² Tirmizî, "Tefsirü'l-Kur'an" 53.

⁴⁶³ Buhârî, "Bedi'ul-halk" 6.



rinden en büyüklerini gördü.’⁴⁶⁴ âyetini ona okumuştı. Hz. Aişe “Nereden böyle bir anlam çıkardın? Muhakkak o, Cibril’dir.” diyerek bu iddiayı önce sünnete arzetmiş ve şöyle demişti: “Bu ümmet içerisinde bunu Resulullah’a (s.a.s) ilk soran ben oldum ve o şöyle buyurdu: ‘O, ancak Cebrail idi, bu iki kerenin dışında onu yaratıldığı sûrette görmedim. Onu, semadan inerken bütün büyüklüğü ile yerle gök arasını kaplamış olarak gördüm.” Hz. Aişe devamla “Kim Muhammed’in, Rabbini gördüğünü haber verirse yahut onun emredilenden bir şey gizlediğini yahut Allah’ın dediğini bildiğini söylerse büyük iftira atmış olur. Fakat o, Cibril’i kendi sûretinde iki defa gördü. Bir kez Sidretü’l Münteha’da, bir kez de Ciyad’da. Onun altı yüz kanadı vardı ve ufku kaplıyordu.”⁴⁶⁵ Daha sonra Hz. Aişe devamla: “Sen Allah’ın şöyle buyurduğunu duymadın mı? ‘Gözler O’nu görmez, O gözleri görür. O latif ve her şeyden haberdardır.’⁴⁶⁶ Yine sen Allah’ın şöyle buyurduğunu işitmedin mi? ‘Allah, bir insanla (karşılıklı) konuşmaz. Ancak vahiyyle yahut perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder. O, yücedir, hakimdir.’⁴⁶⁷ âyetlerini okuyarak bu iddiaya karşı Kur’an’dan deliller getirmiştir.⁴⁶⁸ Taberî, bu rivâyete Neml sûresi tefsirinde kısa olarak yer vermiştir.⁴⁶⁹

Abdullah b. Şakik’den gelen rivâyet, Hz. Aişe’nin bu iddiaya itirazını destekler mahiyettedir. Abdullah b. Şakîk, Ebu Zerr’e; “Resulullah’ı görebilseydim ona Rabbini görüp görmediğini sorardım.” deyince Ebu Zerr, bu soruyu daha önce Resulullah’a sorduğunu ve Allah Resulu’nun (s.a.s) “Ben onu bir nur olarak gördüm.” cevabını verdiğini rivâyet etmişti.⁴⁷⁰ Bu rivâyet de Hz. Peygamber’in (s.a.s) Yüce Allah’ı görmediğini açıkça ifade etmektedir. Eğer, O’nu gördüğünü belirtmek isteseydi, ya “Evet” veya “O’nu gördüm” gibi ifadeler kullanırdı. Bu hadisle kastedilen ise; O’nu kuşatan şeyin nur olduğudur ve bu nur O’nun görülmesine engel olmaktadır.

İbn Cevzi bu hadisin tevilini şöyle yapmaktadır: “Herhalde Ebûzer, bu sorunu Resulullah’a (s.a.s) İsrâ hadisesinden önce sormuş, Allah Resulu (s.a.s) ona

⁴⁶⁴ Necm, 53/18.

⁴⁶⁵ Tirmizî, “Tefsirü’l-Kur’an” 53.

⁴⁶⁶ En’am, 6/103.

⁴⁶⁷ Şura, 42/51.

⁴⁶⁸ Müslim, “İman” 77.

⁴⁶⁹ Taberî, *Camîü’l-Kur’an*, XIX, 486.

⁴⁷⁰ Tirmizî, “Tefsirü’l-Kur’an” 53.



böyle cevap vermiştir. Şâyet miraçtan sonra sormuş olsaydı Resulullah (s.a.s) ona olumlu cevap verirdi.” Ancak İbn Kesir’e göre İbn Cevzi’nin bu açıklaması gerçekten zayıftır. İbn Huzeyme ise Kitabı’t-Tevhid’inde Allah Resulu’nun (s.a.s) Hz. Aişe’ye anlayabileceği şekilde hitab etmiş olduğunu veya Hz. Aişe’nin görüşünün hatalı olduğunu belirtmiştir. İbn Kesir, Müminlerin Annesi Hz. Aişe’nin, bu konuyu Resulullah’a (s.a.s) miraçtan sonra sorduğunu fakat Resulullah’ın (s.a.s) ona Rabbinin gördüğünü söylemediğini, aksini düşünenlerin hata ettiğini savunur.⁴⁷¹

Sonuçta “Gözler Onu görmez, o gözleri görür” âyeti umum bildirmiş, sonra “وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ” -o gün yüzler vardır ki ıslıl ıslıl parlak. Rabbinin bakar.”⁴⁷² âyeti ile tahsis edilmiştir. Şu halde idraki yasaklayan birinci âyet dünyaya mahsustur.⁴⁷³ Bu durum Hz. Peygamber (s.a.s) için de geçerlidir.

2.8.2. Ebu Hureyre’nin “Uğursuzluk üç şeydedir.” Rivâyetini Kur’an’a Arzı

Kütüb-ü sitte içerisinde yer alan bazı hadislerde, kadında, attı ve evde uğursuzluk bulunduğundan söz edilmektedir. Bu konudaki rivâyetler metin açısından iki kısma ayrılmakta, bunlardan bir kısmı, “atta, kadında ve evde uğursuzluk olduğundan” söz ederken, önemli bir kısmı da uğursuzluk kavramını reddetmekte, bunun bir Cahiliye inancı ya da şirk olduğunu bildirmektedir.⁴⁷⁴

Kadında, evde, attı veya hayvanda uğursuzluk olduğunu söyleyen rivâyetlerin tamamı “An” lafzıyla nakledilmiş mu’an’an nakillerdir. Bu tür rivâyetlerin isnatlarında kopukluk ihtimalinin söz konusu olduğu, ravinin hocasından bizzat işitmeyebileceği açık bir husustur. Bu isnatlar yoluyla nakledilen bu metinlerin, daha uzun bir rivâyetin bir parçası oldukları izlenimi vermesi, tek başına nakledildiklerinde İslam’ın inanç esaslarına ve insan fıtratına aykırı düşerek bir problem oluşturmaları, bunlardaki zabt kusuruna, ravinin hocasından bunları sema metoduyla almadığına işaret etmektedir.⁴⁷⁵ Uğursuzluk inancı, İslam’ın tevhid esaslarına aykırı düşmekte ve şirk niteliği taşımaktadır. Cahiliye dönemine, Ehl-i Kitap’a ait olan uğursuzluk

⁴⁷¹ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur’ani'l-Azim*, VII, 453.

⁴⁷² Kıyamet, 75/22–23.

⁴⁷³ Ebu Muhammed Mekki b. Ebi Talip el-Kaysî, *Kur’an’da Nâsîh ve Mensuh Var mıdır?*, s.61.

⁴⁷⁴ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan Yay. , İstanbul, 2000, s.103.

⁴⁷⁵ Ali Osman Ateş, *Age.* , s.112.



inancını meşru göstermeye çalışan bu tür rivâyetlerin Hz. Peygamber'e (s.a.s) ait olması, İslam'la bağdaşması mümkün değildir. Bunlar şu veya bu sebeple eksik zapt edilerek, İslam inancıyla çatışma konumuna girmiş problemlili rivâyetlerdir. Üstelik bazı hadislerde, “Uğur, kadında, atta ve evdedir”⁴⁷⁶ denilmektedir.⁴⁷⁷ Bu hadislerin senedini sahih kabul edenler, zahir olarak İslamla bağdaşmayan bu hadis metinleri üzerinde bazı yorumlara gitmişlerdir. Atta, kadında ve evde uğursuzluk olduğunu kabul edenler, “Evin uğursuzluğu, onun darlığı, komşularının kötülük ve eziyetidir. Kadının uğursuzluğu çocuk dünyaya getirememesi, dilinin kötülüğü ve şüpheden dolayı saldırganlığıdır. Atın uğursuzluğu, üzerinde gaza yapılamaması, koşmayıp hırçınlık göstermesi, fiyatının pahalılığıdır.” şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.⁴⁷⁸

İslam'ın ruhuna vâkıf olan Hz. Aişe'ye de Ebu Hureyre'nin böyle bir rivâyeti sorulmuştu.

Hz. Aişe'ye, Ebu Hureyre'nin Resulullah'ın (s.a.s), “Uğursuzluk üç şeydedir; Evde, kadında ve atta” buyurduğunu naklettiği bildirildi. Bunun üzerine Hz. Aişe: “Ebu Hureyre ezberleyemedi, çünkü o, Resulullah (s.a.s), “Allah yahudileri kahretsin. Onlar, ‘Şüphesiz uğursuzluk üç şeydedir: evde, kadında ve atta’ derken içeriye girdi, hadisin sonunu duydu, baş tarafını işitmedi’ demiştir.”⁴⁷⁹ Hz. Aişe'nin sözlerinden anlaşıldığına göre, Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in (s.a.s) “Allah, yahudileri kahretsin! Onlar şöyle derler” sözünü bitirip, bundan sonraki kısma başlarken girmiş ve o sırada duyduğu kısmı ezberleyerek nakletmiştir.

Benî Amir'den iki adam, Hz. Aişe'ye gelerek, Ebu Hureyre'nin Hz. Peygamber'den (s.a.s), “Uğursuzluk, evde, kadında ve attadır” şeklinde hadis naklettiğini haber verdiler. Buna pek hiddetlenen Hz. Aişe; “Kur'an'ı Ebu Kasım'a indiren Allah'a yemin ederim ki, Resulullah (s.a.s) asla böyle bir şey söylemedi. Fakat o, “Cahiliye devri insanları, kadında, atta ve evde uğursuzluğun bulunduğu inanırlardı” buyurdu, demiş ve bundan sonra “Ne yerde ne de nefislerinizde bir musibet meydana gelmez ki, bu bizim onu yaratmamızdan önce bir kitapta yazılmış olmasın. Şüp-

⁴⁷⁶ Tirmizî, “Edeb” 58; İbn Mâce, “Nikâh” 55.

⁴⁷⁷ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, s.130–131.

⁴⁷⁸ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, s.135.

⁴⁷⁹ Süleyman b. Davud b. el-Carudi'l-Fârisi'l-Basrî Ebi Davud et-Tayâlisî, *Müsned, Daru'l-Marife, Beyrut, bty.*, s.215.



hesiz ki olayları meydana gelmesinden önce takdir, Allah'a göre kolaydır.”⁴⁸⁰ âyetini okumuş⁴⁸¹ ve bu gibi Cahiliye döneminden kalma inançları bertaraf etmek için Kuran'ı delil olarak kullanmıştır.

Hz. Aişe'nin bu rivâyeti, Hz. Peygamber'in (s.a.s) uğursuzluğu genel olarak yasaklamasına, ondan hoşlanmamasına ve bunu terk etmesine uygunluğu sebebiyle, inşallah doğrudur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) bir başka hadisinde şöyle buyurmuştur: “Cennete yetmiş bin kişi hesaba çekilmeksizin girecektir. Onlar, dağlama yaptırmayan, efsun yaptırmayan, uğursuzluğa inanmayan ve Rablerine tevekkül edenlerdir.”⁴⁸²

2.8.3. Ebu Hureyre'nin “Veled-i zina” ve “Ölü, dirinin ağlamasıyla azap görür” Rivâyetini Kur'an'a Arzı

Hz. Aişe'nin veled-i zina konusundaki rivâyetler hakkındaki değerlendirmeleri, Kur'an'ı kıstas olarak kullandığı bir başka meseledir. Ebu Hüreyre'nin rivâyet ettiği hadise göre gayri meşru evlilikten doğan çocuk, anne ve babasının yaptığı fiil sebebiyle sorumlu olmaktadır. Fakat Hz. Aişe bu konuda aynı kanaatte değildir. Kendisine bu konu sorulduğunda ⁴⁸³لَا تَزْرُ وَازِرَةً وَزَرَ أُخْرَى âyetini delil göstererek “Ebeveyninin yaptığı hatadan dolayı onun bir günahı yoktur.” demiş ve nasslarda yer almayan bir şeyin günah olarak değerlendirilemeyeceğini, hiçbir kimsenin başkasının günahı sebebiyle sorumlu tutulamayacağını belirtmiştir.

Ebu Hureyre'nin, Resulullah'ın (s.a.s): “Allah yolunda bir kırbaç bağışlamam, benim için bir veled-i zina azat etmekten daha sevimlidir.” “Veled-i zina, üç kişinin en şerlisidir.” “Ölü, dirinin ağlaması sebebiyle azap görür.” buyurduğunu nakletmekte olduğunu haber alınca Hz. Aişe şöyle dedi: “Allah, Ebu Hureyre'ye rahmet eylesin, hem yanlış işitmiş, hem de yanlış nakletmiştir.” diyerek onun rivâyetlerini sırayla ele alarak meseleyi izah etmiştir.

Ebu Hureyre'nin “Allah yolunda bir kırbaç bağışlamam, benim için bir veled-i zina azat etmekten daha sevimlidir.” rivâyetine şu şekilde açıklık getirmiştir: ‘Fakat o, sarp yokuşu geçemedi. Sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin? O, bir

⁴⁸⁰ Hadid, 57/22.

⁴⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 240.

⁴⁸² Buhâri, “Tıb” 17; Müslim, “İman” 371; Tirmizî, “Kıyamet” 16.

⁴⁸³ Necm, 53/38; En'am, 6/164; İsra, 17/15; Fatır, 35/18; Zümer, 38/7.



boynu çözmek (köle azat etmek) tir.⁴⁸⁴ âyeti inince Hz. Peygamber'e (s.a.s) şöyle denildi: 'Ey Allah'ın Resulu! Bizim azat edebileceğimiz kölelerimiz yok. Bizden birinin sadece, kendisine hizmet eden, işlerine koşturan siyah cariyeleri var. Eğer onlara emretsek de, zina etseler ve çocuk doğursalar; biz de onları azat etsek, ne dersiniz?' diye sorulunca Resulullah (s.a.s) 'Allah yolunda bir kırbaç bağışlamam, benim için bir veled-i zina azat etmekten daha sevimsidir.' buyurdu.⁴⁸⁵

Daha sonra Onun "Veled-i zina, üç kişinin en şerlisidir." rivâyetinin de bu şekilde olmadığını, aslında Resulullah'a (s.a.s) eziyet eden bir adam için Resulullah'ın (s.a.s), 'beni filana karşı kim mazur görecek?' demiş olduğunu ve sahabinin, 'ey Allah'ın Resulu! O üstelik bir de veled-i zinadır.' şeklinde cevap vermeleri üzerine Resulullah'ın (s.a.s) da, 'O, üç kişinin en şerlisidir.' buyurduğunu dile getirerek hadisin sebab-i vürûdunu belirttikten sonra Yüce Allah'ın, "لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ" - Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez."⁴⁸⁶ buyurduğunu ifade etmiştir.

Hz. Aişe son olarak da Ebu Hureyre'nin "Ölü, dirinin ağlaması sebebiyle azap görür." rivâyetinin böyle olmadığını izah etmiştir: "Resulullah (s.a.s), ölmüş bir yahudinin evine uğradığında ailesi ona ağlıyordu. Bunun üzerine o: 'Onlar ona ağlıyor, o ise azap görüyor.' buyurdu. Halbuki Yüce Allah: "Allah, kimseye gücünün üstünde bir şey yüklemez."⁴⁸⁷ buyurmaktadır."⁴⁸⁸

Böylece Hz. Aişe, Ebu Hureyre'nin rivâyette bulunduğu hadislerin sebab-i vürûdunu izah ederek yanlış anlaşılmalara izin vermemiş ve Kur'an'daki âyetleri delil getirerek meseleyi açıklığa kavuşturmuştur.

2.8.4. Hz. Ömer'in "Ailesinin ağlamasıyla ölü kimsenin azap çekeceği"

Rivâyetini Kur'an'a Arzı

Hadislerin yanlış anlaşılmasını önlemek bakımından hadislerin sebab-i vürûdunu bilmek çok önemlidir. Çünkü bir sözün manası, ne zaman, kime, niçin ve hangi makamda söylendiğinin bilinmesiyle ölçülür. Sadece hadisi bilmek her zaman

⁴⁸⁴ Beled, 90/11-13.

⁴⁸⁵ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, VIII, 524.

⁴⁸⁶ Necm, 53/38; En'am, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 38/7.

⁴⁸⁷ Bakara, 2/286.

⁴⁸⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 215.



hüküm çıkarmaya kâfi gelmez.⁴⁸⁹

Ömer (suikasta uğrayıp) yaralanınca, Suheyb, “vah kardeşim, vah arkadaşım!” diye ağlamaya başlamış, bunun üzerine Ömer: “Ey Suheyb! Resulullah (s.a.s), ölü kimse, ailesinin kendisine bazı ağlayışı sebebiyle azap çeker, buyurduğu halde, sen bana ağlıyor musun?” demişti. İbn Abbas, Hz. Ömer vefat edince bunu Hz. Aişe’ye hatırlattığında Hz. Aişe, Hz. Ömer’e rahmet dilemiş. Resulullah’ın (s.a.s) böyle bir söz söylemediğini, hadisin aslının ‘Allah, ailesinin ağlaması sebebiyle kâfirin azabını artırır.’ olduğunu dile getirmiştir. Öte yandan “Vallahi siz bu hadisi bana yalancılardan veya yalanlananlardan rivâyet etmiyorsunuz, ama kulak hata eder.”⁴⁹⁰ diyerek rivâyet edenleri tekzipten kaçınmıştır. Daha sonra bu hususta size Kur’an yetmiyor mu? diyerek “...لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى...-Hiçbir günahkar başkasının günah yükünü yüklenmez.”⁴⁹¹ âyetini okumuştur. Hz. Aişe’nin bu itirazına ve düzeltmelerine karşı İbn Ömer’in hiç bir şey söylemediği rivâyet edilir.⁴⁹²

Bir ölü ancak kendi yaptıklarının cezasını çeker. Hâlbuki ağlamak ölü kimse- nin değil, başkasının amelidir. Bu amelin bir cezası varsa onu yapan çeker. Yoksa ölü kimse mesul olmaz. Onun için Hz. Aişe bu rivâyet karşısında “Bir şeyin vebalini başkasına yüklemeyiniz.” mealindeki âyeti okumuştur.

2.8.5. İbn Ömer’in “Ölülerin işiteceğine” Dair Rivâyetini Kur’an’a Arzı

Hz. Aişe’nin Kur’an’ı delil olarak getirdiği bir başka konu da “ölülerin işiteceğine” dair rivâyettir.

İbn Ömer, Bedir’de ölen kâfirlerin kabirleri üzerinde Hz. Peygamber’den (s.a.s) “Allah’ın size va’d ettiklerinin gerçek olduğunu gördünüz mü?” dedikten sonra “Onlar şimdi benim dediklerimi işitiyorlar.” hadisini rivayet etmişti. Bu rivâyet Hz. Aişe’ye aktarıldığı zaman Hz. Aişe: “Resulullah (s.a.s) öyle değil, şöyle söylemişti: “Şüphesiz onlar şimdi benim dediklerimin doğru olduğunu biliyorlar.”

Hz. Aişe, Abdullah b. Ömer’in bu rivâyetine Rum sûresinin 52. âyetini delil getirerek Hz. Peygamber’in (s.a.s), “söylediklerimin gerçek olduğunu şimdi biliyor-

⁴⁸⁹ İsmail Mutlu, *Hz. Aişe*, s.106.

⁴⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 156.

⁴⁹¹ Necm, 53/38; En’am, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 38/7.

⁴⁹² Buharî, “Cenaiz” 33; Müslim, “Cenâiz” 9.



lar” anlamında bunu söylediğini ifade etmiştir.⁴⁹³ Ancak İbn Kesir, ulema indinde sahih olan rivâyetin İbn Ömer’in rivâyeti olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁴

Hiz. Aişe'nin bu rivâyete itirazı konusunda, İbn Ömer gibi olayın geçtiği yerde bulunanların orada bulunmayan Hiz. Aişe'ye göre Hiz. Peygamber'in (s.a.s) lafzını daha iyi bellemiş olabileceği kabilinden bir yorum getirilmiştir. Bu görüşe delil olarak da bulunan sahabilerin 'Ey Allah'ın Resulu! Kokmuş kokuşmuş bir cesed topluluğuna mı sesleniyorsunuz?' demeleri üzerine Resulullah'ın (s.a.s), 'Siz benim dediklerimi onlardan daha iyi işitemezsiniz.' şeklindeki cevabını kullanmışlardır." Bu durumda ölülerin bu durumu bilmeleri caiz olunca, işitmeleri de caizdir. Bu ruhun cesede dönmesiyle veya soru esnasında kısmen dönmesiyle (normal) kulaklarıyla işitmek sûretiyle gerçekleşir. Bu, Ehl-i Sünnet'in görüşüdür. Yahut sorunun ruha yöneltildiğini söyleyenlere göre ise bu ruh, kısmen veya tamamen cesede dönmeksin kalp veya ruh kulağıyla gerçekleşir. Hiz. Aişe'nin rivâyetinde "Sen kabirdekilere işittirebilecek değilsin!"⁴⁹⁵ diyerek delil getirdiği âyetin, tıpkı -Sağıra sen mi duyuracaksın, âmâyaya sen mi yol göstereceksin?-⁴⁹⁶ âyetindeki gibi bir mana taşıdığı söylenmiştir. Yani hidâyet eden, kalp kulaklarına öğüdü duyuran, onları buna muvaffak kılan Allah'tır, sen değilsin. Burada Allah kâfirleri ölümlere ve sağırlara benzetmek sûretiyle onları ölü ve sağır diye nitelendirmiştir. Ama dilediği zaman hakikati onlara duyuracak olan Allah'tır, (Peygamber ya da başka bir kimse değildir.) Dolayısıyla bu görüşe göre âyetin Hiz. Aişe'nin görüşüyle iki cihetle ilgisi yoktur:

1. Bu âyet, sadece kâfirlerin imana daveti hakkında inmiştir.

2. Bu âyet, onlara duyuranın Hiz. Peygamber (s.a.s) olduğunu nefyetmiştir. Ve Allah doğru söylemiştir. Onlara dilerse, sadece kendisi duyurabilir.⁴⁹⁷

2.8.6. Mut'a Nikâhı Hakkındaki Tartışmaları Kur'an'a Arzı

Mut'a nikahı⁴⁹⁸, Hiz. Aişe'den gelen bir açıklamaya göre Cahiliye devrinde

⁴⁹³ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, 324.

⁴⁹⁴ İbn Kesir, *Age.*, VI, 325.

⁴⁹⁵ Fâtır, 35/22.

⁴⁹⁶ Zuhuf, 43/40.

⁴⁹⁷ Hiz. Aişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler, çev. Bünyamin Erul, Kitâbiyât, Ankara 2002, s.84-85. (Bedruddîn ez-Zerkeşi, *el-İcâbe li İrâdi Ma'stedrekethu 'Aişe ala's-Sahabe*)

⁴⁹⁸ Mut'a nikahı bir erkeğin bir kadını aralarında kararlaştırdıkları bir zamana kadar ve belli bir para karşılığında eş olarak aldığı geçici bir evlilik şeklidir. Bu nikahta, normal nikahta mevcut olan çocuk edinme, ünsiyet, veraset gibi diğer gayeler yoktur. Tek maksat temettü (istifade) olduğu için



tatbik edilen dört çeşit nikahtan biridir.⁴⁹⁹ Peygamber Efendimiz döneminde bir-kaç kere zaruret dolayısıyla ruhsat verilmiştir. Mut'a nikahına verilen bu izinler İslam'da teşri nihai şeklini almadan öncedir.⁵⁰⁰ Bu konu hakkındaki rivâyetlerin değerlendirilmesi sonucunda mut'a nikahının İslam âlimleri arasında Veda haccı sırasında Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kesin olarak yasaklandığı kanaati hâkimdir.⁵⁰¹

Mut'a nikâhının Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kesin olarak yasaklandığını duymamış, bu konudaki ruhsatın devam ettiğini zanneden ashab ve tabiinden bazıları mut'a nikâhının caiz olduğu hususunda fetva vermeye devam edince,⁵⁰² Sahabeler arasında mut'a nikâhı hakkında tartışmalar olmuştur. Mut'a nikâhı hakkında Hz. Aişe'ye soru sorulduğunda, yapılan bu tartışmalara son vermek amacıyla ve meseleyi hiç kimsenin itiraz edemeyeceği tek kaynak olan Kur'an'a götürmüştür.

Hz. Aişe'ye mut'a nikâhı sorulunca, “Sizinle benim aramda Allah'ın Kitap'ı esastır,” demiş ve “ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْتَابِهِمْ حَافِظُونَ (5) إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ (6) Onlar ki iffetlerini korurlar, ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerinden dolayı) kınanmış değillerdir, artık her kim Allah'ın kendisine verdiği eş veya cariyeden öteye (başkalarına) giderse haddi aşmış olur.”⁵⁰³ âyetini okuyarak karşılık vermiştir.⁵⁰⁴

Dikkat edilirse, âyette müminlere cinsî tatminde iki meşru yol gösterilmekte, bunlar dışında kalan bütün yollar gayr-i meşru ilan edilmektedir:

1-Dinin meşru kıldığı nikah yoluyla edinilen eşler.

2- Sağ elin sahip oldukları diye ifade edilen cariyelerdir. Mut'a yoluyla nikâhlanan kadın ne zevcedir, ne de cariyedir. Dolayısıyla mut'a nikâhı Hz. Peygamber'in

“mut'a” denmiştir. Önceden belirlenen sürenin dolması ile talak olmadan sona eren mut'a nikâhında, veraset, nafaka, iddet gibi normal nikahla hâsıl olan durumlar yoktur. Burada sadece, belirlenen müddet içinde kadının nefsinden yapılacak istifadeye mukabil ödenecek para mevcuttur. b.k.z. , İbrahim Canan, *Mut'a Nikahı Meselesinin İç Yüzü* (Farklı Açılardan Kadın ve Aile, ed. , Zühdü Mercan, Işık Yay. , İzmir, 2005, s.155.)

⁴⁹⁹ Buharî, “Nikah” 36.

⁵⁰⁰ Osman Şimşek, *Acı Bir Tecrübe: Mut'a ve Gerçekler* (Farklı Açılardan Kadın ve Aile), ed. , Zühdü Mercan, Işık Yay. , İzmir, 2005, s.194.

⁵⁰¹ Osman Şimşek, *Acı Bir Tecrübe: Mut'a ve Gerçekler*, s. 195.

⁵⁰² İbrahim Canan, *Mut'a Nikahı Meselesinin İç Yüzü* (Farklı Açılardan Kadın ve Aile), s. 167.

⁵⁰³ Mü'minun, 23/5-6.

⁵⁰⁴ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 305.



(s.a.s) yasakladığı andan kıyamete kadar haramdır.⁵⁰⁵

Hz. Aişe'nin verdiği cevabı ve kullandığı üslubu incelediğimizde, Hz. Aişe'nin Resulullah'ın (s.a.s) bu konuda daha önce ruhsat kabilinden verdiği cevazın değişmez kural niteliğinde kabul edilmemesi kanaatini taşıdığını, nasların ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) uygulamalarının değerlendirilmesinde asıl kıstas olarak Kur'an'ı kullandığını görmekteyiz.

2.8.7. Zeyd b. Erkam'ın "İyne Tarzı"⁵⁰⁶ Satışını Kur'an'a Arzı

Resulullah'ın (s.a.s) eşi Hz. Aişe'ye, Zeyd İbn Erkam'ın Ümmü Veled cariyesi Ümmü Mahabbe şöyle demişti: Ey Müminlerin annesi, Zeyd İbn Erkam'ı biliyor musun? O: "Evet" deyince şöyle dedi: "Ben ona veresiye olarak sekiz yüz (dirheme) bir köle sattım. Parasına ihtiyacı oldu ve vadesi gelmeden önce köleyi ondan altı yüz (dirheme) geri satın aldım." Hz. Aişe: "Ne kötü satış yaptın, o da ne kötü alış-veriş yaptı; Zeyd'e haber ver ki Resulullah (s.a.s) ile yapmış olduğu cihadı yok etti (boşa gitti), eğer tevbe etmezse boşa gitti." deyince Ümmü Mahabbe: "Ne dersin; iki yüzü bırakıp altı yüzü geri alayım mı?" dedi. Hz. Aişe'nin Ümmü Mahabbe'ye cevabı Bakara 278. âyet oldu⁵⁰⁷: -Faiz yiyenler mahşerde ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Zaten alışveriş de faiz gibidir" demelerindedir. Oysa Allah alışverişini helal, faizi haram kıldı. Kime Rab'inden bir öğüt gelir de faizcilikten geri durursa, geçmişi kendisinedir, onun işi Allah'a aittir. Kim faizciliğe dönerse, işte onlar cehennemliktir, onlar orada temelli kalacaklardır.⁵⁰⁸

Bu konunun cevazına dair ahkâm kitaplarında zikredilen hadisler olmakla birlikte, iyne tarzı satışın haram olduğuna dair delil olarak getirilen Hz. Aişe'nin bu hadisi meşhurdur.⁵⁰⁹

Aralarında Sufyan es-Sevrî (ö. 161/777), el-Evzâ'î (ö. 157/773), Ebu Hanife (ö. 150/767), Mâlik (ö. 179/795), Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) ve el-Hasen b. Sâlih'in (ö. 169/785) de bulunduğu bir grup imam bu hadisi hem metin hem isnat yönünden sahih görmüş olsa da İmam Şafi, ravileri açısından tenkit ettiği bu hadisin

⁵⁰⁵ İbrahim Canan, *Mut'a Nikâhı Meselesinin İç Yüzü*, s.167-168.

⁵⁰⁶ Bir malın birisine vadeli olarak satılıp sonra vadesi dolmadan daha ucuza geri alınmasıdır.

⁵⁰⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, VIII, 185.

⁵⁰⁸ Bakara, 2/275.

⁵⁰⁹ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 330.



Hız. Aişe'den sabit olmadığını söylemiştir. Bu haberin sahih kabul edilmesi durumunda Hız. Aişe sadece yıllık meblağ alıncaya kadar sürecek bilinmeyen bir zamana bırakılan bir satışı ayıplamış olduğunu, o süreye kadar ödemek üzere sattığı halde nakitle satın almasını ayıplamamış olduğunu ifade etmiş ve Zeyd b. Erkam'ın kıyasını daha isabetli bulmuştur.⁵¹⁰ Ebu Bekir er-Râzi (el-Cessas, ö. 370/980) de yıllık meblağı alınca ödemek üzere yapılan satışa nasıl karşı çıktığını şöyle açıklar: Hız. Aişe; o hanımın, (diğer) insanların yaptığı gibi, (o ilk satışın peşinden) ikinci satışı kastettiğini bilmekteydi. Onun 'Sadece ana paramı alsam, ne dersin?' sözünde ve Hız. Aişe'nin mezkur âyeti okumasında, birinci akdin geçerli olduğuna, karşı çıkılmasının ikinci akit olduğuna bir delil vardır.

Çünkü şâyet hasmın dediği gibi, Hız. Aişe sadece yıllık meblağı alınca ödemek üzere yapılan bir satış olduğu için bu akde karşı çıkmış olsaydı, birinci satış da (geçerli) olmazdı."⁵¹¹ İbn Abdilberr (ö. 463/1070) ise bu haberin lafız itibarıyla münker olduğunu, Hız. Aişe'nin "Resulullah (s.a.s) ile yapmış olduğu cihadı yok etti (boşa gitti)" sözünü kastederek salih amelleri ictihadın değil, irtidadın boşa çıkardığını, Hız. Aişe'nin böyle dediğini zannetmenin ve bunu kabul etmenin kimseye yakışmayacağını ifade etmiştir.⁵¹²

2.8.8. Halid b. Said el-As'ın Eşi Arasındaki Durumunu Kur'an'a Arzı

Hız. Aişe, karşılaştığı meseleleri çözüme ulaştırmada tartışmalara son noktayı koymak amacıyla Kur'an'ı kıstas olarak kullandığı bir başka mesele de boşama süresi hakkında idi.

Hız. Aişe, Halid b. Said el-As'ın karısına yaptığı muamelenin Kur'an'da yer alan boşanma hükmüne aykırı olduğunu belirtmek amacıyla Bakara 226. âyeti delil olarak kullanmıştır.

Halid b. Said el-As, karısından yemin etmemiş olarak bir sene ayrıldı. Bunu öğrenen Hız. Aişe ona; "İla âyetini okumuyor musun?"⁵¹³ diyerek hayretini ifade ettikten sonra Kur'an'da mevcut hükme göre dört aydan daha fazla ayrı kalamayacağını söyledi. Muhammed b. Ebu Bekir, Aişe'yi Halid b. el-As el-Mahzumi'ye karı-

⁵¹⁰ Bünyamin Erul, *Hız. Aişe'nin Sahabeye Yöneltilmiş Eleştiriler*, s.86.

⁵¹¹ Bünyamin Erul, *Age.*, s. 86-87.

⁵¹² Bünyamin Erul, *Age.*, s.87.

⁵¹³ Bakara, 2/226.



sından ayrı durma süresini uzatması konusunda nasihatte bulunurken duydu. Diyordu ki; “Ya Halid! Ayrılığı uzatmaktan sakın! Allah dört ay bekletmeyi emretti, böylece, önceki ayrılığı uzatma durumunu kaldırdı. Muhammed b. Müslim, kendisine Halid b. Said el-As’ın boşama vaktini geçirdiğine dair bir şey ulaşmadığını, fakat Hz. Aişe’nin, bu nasihatinde onun karısına şefkat duymasını istediği için, durumunu İla’ya benzeterek onu uyardığını söyler.⁵¹⁴

2.8.9. Bir Kadının Visal Orucu Hakkındaki Sorusunu Kur’an’a Arzı

Bir kadın Hz. Aişe’ye gelerek, Resulullah’ın (s.a.s) visal orucu hakkında soru sormuştu. Hz. Aişe de kadının, geçmiş ve gelecek tüm günahları bağışlanmış olan Hz. Peygamber’in (s.a.s) ameli gibi amel yapamayacağını söylemiş, Resulullah’ın (s.a.s) amelinin nafîle olduğunu, kendisinin asla gece boyu oruç tutmadığını belirterek “Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırt edilinceye kadar, yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın.”⁵¹⁵ âyetini okumuştur.⁵¹⁶ Hz. Aişe, visal orucu tutmanın mekruh olduğu kanaatini taşımıştı.⁵¹⁷

2.8.10. Said b. Hişam’ın Münzevi bir Hayat Tarzı İstemesini Kur’an’a Arzı

Said b. Hişam, Hz. Aişe’nin yanına gelerek inziva hayatı yaşamak istediğini söylemişti. Hz. Aişe, “Böyle yapma! Allah’ın ‘And olsun ki, senden önce nice peygamberler gönderdik; onlara eşler ve çocuklar verdik. Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamber bir âyet getiremez. Her şeyin vakti ve süresi yazılıdır.”⁵¹⁸ dediğini işitmedin mi?” diyerek onu ikaz etmiştir.⁵¹⁹

Ahmed b. Hanbel başka bir rivâyette aynı duruma Hz. Aişe’nin “Ey inananlar! And olsun ki, sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok anan kimseler için Resulullah (Allah’ın Elçisi) en güzel örnektir.”⁵²⁰ âyetini okuduğunu ve “Şüphesiz Resulullah (s.a.s) evlendi ve çocuk edindi.” şeklinde cevap

⁵¹⁴ Suyutî, *ed-Dürrü’l-Mesur*, I, 647.

⁵¹⁵ Bakara, 2/187.

⁵¹⁶ el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü’l-Müminin Aişe fi’t-Tefsir*, s.70.

⁵¹⁷ Mediha Aynacı, *Hz. Aişe’nin İctihadında Takip Ettiği Usûl*, s. 44.

⁵¹⁸ Ra’d, 13/38.

⁵¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 392; Suyutî, *ed-Dürrü’l-Mesur*, IV, 659.

⁵²⁰ Ahzab, 33/21.



verdiğini kaydetmiştir.⁵²¹

İncelediğimiz misallerde görüldüğü üzere, Hz. Aişe'nin karşılaştığı meseleleri çözüme ulaştırırken Kuran'ı kıstas olarak kullanmasındaki ısrarını görmekteyiz.

2.9. SAHABENİN HZ. AIŞE'NİN TEFSİRİNE YÖNELTİĞİ ELEŞTİRİLER

Hz. Aişe'nin bazı âyetler karşısındaki yaklaşımı ve getirdiği yorum sahabilerce eleştirilmiştir. Şimdi bunlardan tesbit edebildiklerimizden bir kaçını zikredeceğiz:

Allah Teâla, Nisa sûresinde şöyle buyuruyor:

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا -Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından, erkekler hisse vardır. Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da hisse vardır. Bunlar, az veya çok, belirli bir hissedir.”⁵²²

Hz. Aişe, Nisa sûresindeki bu âyetin “مِمَّا تَرَكَ-terekeden” yakınlar, yetimlere, miskinlere verilmesinin vasiyet edilmesini emrettiği görüşündedir.

Abdurrahman b. Ebu Bekr'in oğlu Abdullah, babası Abdurrahman'ın mirasını bölüştürdü. Hz. Aişe henüz hayattaydı. (Esmâ ve Kasım) derler ki: “Evde babasının malından vermedik yakın ve miskin bırakmadı ve ‘Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından, erkekler hisse vardır. Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da hisse vardır. Bunlar, az veya çok, belirli bir hissedir.’⁵²³ âyetini okudu.”⁵²⁴

Kasım bunu İbn Abbas'a anlattığında, İbn Abbas şöyle demiştir: “ O, isabet etmemiş. Buna hakkı yoktu. Bu, ancak vasiyete bağlıdır ve bu âyet, vasiyet hakkındadır. (Eğer) ölen kişi dilerse onlara (malından verilmesini) vasiyet eder.”⁵²⁵ (ölen kişinin onlara vasiyet etmek istemesi hususundaki vasiyet hakkındadır.)⁵²⁶

⁵²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 380.

⁵²² Nisa, 4/7.

⁵²³ Nisa, 4/7.

⁵²⁴ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 220, el-Fenisân, *Merviyâtü Ümmü'l-Müminin Aişe fi't-Tefsir*, s. 157.

⁵²⁵ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, II, 220.



Meryem suresi 28. âyete Hz. Meryem'in kavminin ona, "Harun'un kızkardeşi" diye hitap ettiği beyan edilmektedir.

Bu konuda alimler farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bazı âlimlere göre İsrailoğulları, her salih kadına "Harun'un kızkardeşi" şeklinde hitap etmekteydi. Kimisi buradaki Harun'nun, Hz. Musa'nın kardeşi olan Harun olduğunu, Hz. Meryem'e, onun soyundan geldiği için "Harun'un kız kardeşi" dendiğini ifade ederken⁵²⁷ bir kısmı da ayette kastedilen Harun'un, Hz. Musa'nın kardeşi olan Harun olmadığını söylemiştir.⁵²⁸

Hz. Aişe ise, sözkonusu ayette geçen Harun'un, Musa'nın kardeşi olduğunu zannediyordu. Ancak Ka'b onun bu görüşüne itiraz etmişti. Hz. Aişe'nin herhangi bir izah getirmeyip susması, daha önceki görüşünden vazgeçtiğini göstermektedir.

Muhammed İbn Sirin'in rivâyetine göre, Ka'b, "Bu âyetteki Harun, Musa'nın kardeşi Harun değildir" deyince Hz. Aişe; "Yalan söyledin" demiştir. Ka'b; "Ey Müminlerin annesi, Nebi, bunu haber verdi, o, en iyi bilen, haber verendir. Ayrıca ben, ikisinin arasında altı yüz sene buluyorum." deyince Hz. Aişe sustu.⁵²⁹

⁵²⁷ Taberî, *Camiü'l-Beyan*, XVIII, 187.

⁵²⁸ Taberî, *Age.*, XVIII, 186.

⁵²⁹ Taberî, *Age.*, XVIII, 186–187.



II. BÖLÜM

3. HZ. AIŞE TEFSİRİNİN ÇEŞİTLİ İLİMLER AÇISINDAN ÖZELLİKLERİ

3.1. HADİS BİLGİSİ

Hz. Aişe, Hz. Peygamber'i (s.a.s) en yakından takip eden birisi olarak, sünnetin bütün inceliklerine vâkıftı. Hz. Peygamber'in (s.a.s) kaldığı odalar, aynı zamanda birer medrese idi. Bu medresenin en genç ve zeki talebesi ise Hz. Aişe idi. Nebi'nin eşleri hadisleri çokça ezberlerlerdi, özellikle bu hususta Ümmü Seleme ve Hz. Aişe'nin misli yoktu.⁵³⁰

Hz. Aişe her konuda hadis rivâyet ettiği gibi özellikle Hz. Peygamber'in (s.a.s) çok kadınla evlenmesinin hikmetlerinden birisi olan öğretim ve eğitim meselesi bakımından hanımlarla ilgili sözlerini, hareketlerini ve davranışlarını müslümanlara anlatırdı.⁵³¹

Hişam b. Urve'nin, babasından rivâyetine göre Resulullah'ın (s.a.s) ashabı ne zaman bir konuda zorlukla karşılaşırsa, hemen Hz. Aişe'ye sorardı, Hz. Aişe, onlara bu hususta mutlaka bir bilgi sunardı.⁵³² Ashab ve tabiin, dini öğrenirken Hz. Aişe ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) diğer eşleri perde arkasından hadis rivâyet ederlerdi.⁵³³

Hz. Aişe rivâyet ettiği hadislerin şuuruna ermiş bulunduğu gibi kedisine ulaşan rivâyetleri de yüksek İslam kültürüne göre değerlendirmekte ve ravileri kim olursa olsun, bunlardan yanlış bulduklarını düzeltme vazifesini hakkıyla yerine getirmekteydi. Ebu Hureyre, aktardığı rivâyetlerde Hz. Aişe'nin rivâyetine ters düştüğünde "Hz. Aişe daha iyi bilir"⁵³⁴ derdi.⁵³⁵ Zira onun yaptığı tenkitlerde hareket noktası Kuran ve Sünnet'ti. Bu iki kaynaktan aldığı İslami kültürüne kendi müşahade ve düşüncelerini de katarak pek çok meselede İslam cemiyetini aydınlatan bir i-

⁵³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 375.

⁵³¹ Nusrettin Boilelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, MÜİF Vakfı Yay. , İstanbul, 1998, s.40.

⁵³² İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 375; el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 233.

⁵³³ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 179, 182-185, 197.

⁵³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 14.

⁵³⁵ Ebu Hureyre'nin Hz. Aişe'nin uyarılarına itirazı da olmuştur. bk. İbn Sâd, *Tabakât*, II, 364; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 509; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 604.



lim ve fazilet meş'alesi olmuştur.⁵³⁶

Kendisine hadis öğrenmek için gelenlerin yanında onun hanesinde ya da idaresinde bulunan odalarda kalan birçok kadın vardı. Söz gelimi Cemel Hadise'si ile ilgili olarak gittiği Basra'dan dönüşünde yetiştirmek üzere yanına 40 ya da 70 kadın almıştı.⁵³⁷

Kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Peygamber'in (s.a.s) hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz hizmetler ifa etti. Rivâyet ettiği hadislerin sayısı 2210'dur.⁵³⁸ Bunlardan Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde rivâyet ettikleri 297 hadisin 174'ü her iki eserde, 54'ü yalnız Buhârî'de, 69'u da yalnız Müslim'de yer almaktadır.⁵³⁹ O hem Hz. Peygamber'in (s.a.s) diğer hanımlarından, hem de Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik dışında diğer bütün sahabilerden fazla hadis rivâyet etmiş tek kadındır. Binden fazla hadis rivâyet eden ve "mûksirûn" diye adlandırılan yedi sahâbînin dördüncüsü oldu.⁵⁴⁰

Rivâyet ettiği hadislerin çoğunu doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den (s.a.s) nakletmiştir. Bununla birlikte bazı hadisleri babasından, Hz. Ömer, Hz. Fâtıma, Sa'd b. Ebî Vakkas, Useyd b. Hudayr, Hamza b. Amr (el-Eslemî) ve Cüdâme b. Vehb (el-Esediyye)'den almıştır.⁵⁴¹

Sahabelerden Ömer b. Hattab, Oğlu Abdullah, Ebu Hureyre, Ebu Musa el-Eş'ari, Zeyd b. Halid, İbn Abbas, Ubeydullah b. Abbas, Rabia b. Amr el-Cerşi, Essâib b. Zeyd, Abdullah b. Haris b. Nevfel gibi birçok isim⁵⁴² ondan rivâyette bulunmuştur.⁵⁴³ Akraba ve yakınlarından ondan rivâyette bulunan isimlerden bazıları ise şöyledir: Ümmü Gülsüm, Avf b. el-Haris, Kasım, Abdullah b. Muhammed, Hafsa, Esma b. Abdurrahman, Abdullah b. Atik, Muhammed b. Abdurrahman, Abdullah b. Urve b. Zübeyr b. Avvam, Abdullah b. Zübeyr, Aişe b. Talha, Hz. Aişe'nin köleleri; Zekvan, Ebu Ömer ve Ebu Yunus. Hz. Aişe'nin hadislerini en iyi bilenler, Kasım, Urve ve Amire idi.⁵⁴⁴

⁵³⁶ Mehmet Said Hatipoğlu, "Hz. Aişe'nin Hadis Tenkitçiliği" *AÜİFD* XXXIX. (1999) s. 455-489.

⁵³⁷ Ramazan Balcı, *En Sevgilinin Sevgilisi Hz. Aişe*, s.164.

⁵³⁸ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 139; Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 107.

⁵³⁹ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, II, 139.

⁵⁴⁰ Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlu*, TDV Yay. , Ankara, 2003, s.172.

⁵⁴¹ el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 234.

⁵⁴² el-Askalanî, *Age* , VIII, 235.

⁵⁴³ İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 343-344.

⁵⁴⁴ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, V,56.



Tabiinden Hz. Aişe'den rivâyette bulunan Said b. El-Müseyyeb, Ömer b. Meymun, Alkame b. Kays, Mesruk el-Ecda, Abdullah b. Hakim, Esved b. Yezid, Ebu Seleme b. Abdurrahman, Ebu Vail gibi birçok raviyle beraber⁵⁴⁵ Ubeydullah b. Amir b. Rabia, Safiyye b. Şeybe, Hemmam b. El-Haris, Salim b. Süleyman, Tâvus, İbn Ebi Müleyke, Ata b. Ebi Rebah, İkrime, Alkame b. Vakkas, Nafi b. Cerir b. Mut'im, Mücahid ve Nafi gibi birçok değerli isim⁵⁴⁶ de yer almaktadır.⁵⁴⁷ Hz. Aişe'den hadis nakleden seçkin talebenin sayısı 200'den fazladır.⁵⁴⁸

Hz. Aişe'nin hadis ilmindeki meziyeti, yalnız rivâyetlerinin çokluğunda değil, rivâyet ve dirâyetteki itina ve dikkatindedir. Bu nedenle Sünnet-i Nebeviye'yi nakil ve şerh etmekle kalmadı, aynı zamanda onun doğru anlaşılmasında ilmi tenkit zihniyetini ortaya koydu. Rivâyet ettiği hadislerin sebab-i vürûdunu ve delâletlerini beyan eder, ayrıca Kur'an-ı Kerim'e muhalif bir unsur ihtiva edip etmemesi bakımından onları incelemeye tâbi tutar, bazı sahâbîlerin rivâyet sırasında yaptıkları hataları düzeltirdi. "Yanıldı", "unuttu", "hadisin baş tarafını nakletmeyip sonunu nakletti" gibi ifadeler kullanarak İslam dünyasında nakatlık (müspet eleştiri) düşüncesinin gelişmesine öncülük etti. Hz. Aişe, kendisine arz edilen ya da diğer sahabelerden rivâyet edilen hadisleri, rivâyet yönünden olduğu kadar, akıl, Kur'an, meşhur sünnetler, dil, tarih ve tecrübe yönünden de değerlendirir, kanaatini ona göre belirtirdi.⁵⁴⁹ Hz. Aişe, sahabe arasında yer almasının yanında, sahabenin bazı rivâyetleri hakkında yaptığı eleştiriler, metin tenkidi konusunda yapılan çalışmalarda önemli bir kaynak olmuş, istidrak gücü hadis bilginlerince hayranlıkla tespit ve ilan edilmiştir. Hadis bilgini Celâleddin Suyûti, (ö.1505) Hz. Aişe'nin bu yönünü anlatan bir eser kaleme almıştır.⁵⁵⁰

Hz. Aişe'nin hadis tenkidine verdiği önem esasen bütün sahabelerin ortak özelliği idi. Hepsinin ortak gayesi Hz. Peygamber'den (s.a.s) aldıkları emaneti, en doğru şekilde gelecek nesillere aktarmaktı. Hz. Aişe, diğer ilim sahalarında olduğu

⁵⁴⁵ el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 235.

⁵⁴⁶ Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 108.

⁵⁴⁷ İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 343-344.

⁵⁴⁸ Ramazan Balcı, *En Sevgilini Sevgilisi Hz. Aişe*, s.173.

⁵⁴⁹ bk. Bünyamin Erol, "Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aişe", *İslâmiyât*, III, 2 (2000), s. 109-129.

⁵⁵⁰ Aynu'l-İsabe limâ İstedrekethu Aişe ale's-Sahabe. [İlk baskısı, 1886'da Dekkan'da yapılan bu eser daha sonra Abdullah Muhammed ed-Derviş tarafından tahkik edilerek Kahire'de 1988 yılında Mektebetü'l-İlm tarafından neşredilmiştir. ez-Zerkeşî'nin, el-icabe adlı eserinin özet bir çalışması gibidir. (Bünyamin Erul, Hz. Aişe'nin Sahabeye Yöneltiltiği Eleştiriler, s.17.)]



gibi bu vazifeyi de hakkıyla yerine getirmiştir.

3.2. FIKİH BİLGİSİ

Hz. Peygamber'in (s.a.s) ashabından fetva vermekle isim yapmış birçok değerli kimse vardır. Bunlardan meşhur olanlarının yedisi; Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Abdullah b. Mes'ud, Hz. Zeyd b. Sabit, Hz. İbn Abbas ve İbn Ömer ve Hz. Aişe'dir.⁵⁵¹

Hz. Aişe'nin İslam'ın kemal döneminde nübüvvet rahlesinin önünde oturan ilk muhatap olması, İslam'ın aile hayatına yönelik bütün emirlerini doğrudan Hz. Peygamber'den (s.a.s) alma ve bu emirleri hayata geçirerek pratik tecrübelerin sonuçlarını Hz. Peygamber'le (s.a.s) birlikte değerlendirme imkânı, ona çok önemli kazançlar sağlamıştı.

Şeriat hükümlerinin dörtte biri Hz. Aişe'den nakil olmuştur.⁵⁵² Hadis ve sünnete vâkıf olan Hz. Aişe, hadislerden istinbât ve kıyas sûretiyle yeni hükümler çıkarmış ve neticede icihad ve fetvaları, kendisinin bir fakih ve müctehid olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Hz. Aişe, her şeyden önce ümmetin yarısından fazlasını teşkil eden kadınlar kısmı için bu dinin sahibi Allah Teâlâ tarafından takdir edilmiş, seçilmiş, üstün kabiliyetlerle yaratılmış bir insandı. Müslüman Ensar ve Muhacir kadınların çoğu, hayız, lohusalık ve gusül gibi özel durumlarıyla ilgili bazı hususları utandıklarından her zaman Hz. Peygamber'e (s.a.s) sormadıkları için Hz. Aişe'ye müracaat ediyorlardı. O da bu soruları Hz. Peygamber'e (s.a.s) sorarak cevaplarını dikkatle dinler ve müracaat eden kadınlara bildirirdi.⁵⁵³ Hz. Aişe'nin fıkıh ilmi sadece kadınların istifadesine yönelik değildi. Erkekler de Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından sonra birçok konuda kendisine soru sorarlardı.⁵⁵⁴ Hatta bazı konularda kendisine soru sormaktan çekinen erkekleri de "Ben senin annemim, sen de benim oğlumsun" diyerek rahat bir şekilde ilim adına soru sormaya teşvik ederdi.⁵⁵⁵

Ebu Abdullah b. Ömer'in şu sözü de onun fıkhıdaki otoritesine işaret etmekte-

⁵⁵¹ Ebu Abdullah Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb İbn Kayyim el-Cevziyye, *I'lâmül-Muvakkîn*, thk. Muhammed el-Mu'tesim bi'llah el-Bağdadî, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1998, I, 21.

⁵⁵² Adil Nüveyhiz, *Mucemü'l-Müfessirin min Sadri'l-İslam Hatta'l-Asri'l-Hazır*, Adil Nüveyhiz, Müessesetü Nüveyhizi's-Sekafiy, Beyrut, 1983, I, 251; Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 106.

⁵⁵³ Buharî, "el-i'tisam bi'l-kitabi ve's-sünne" 25.

⁵⁵⁴ İbn Mâce, "Ticâret" 4; İsmail Mutlu, *Hiz. Aişe*, s.105.

⁵⁵⁵ Taberî, *Camii'l-Beyan*, IV, 378-379; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 266.



dir: “Aişe, kendi asrındaki üç ilimde, fıkıh, tıp ve şiir konusunda tek kişiydi.”⁵⁵⁶

Hz. Aişe, birçok fikhî mesele yanında usûl-u fıkıh, hikmet-i teşrî (dinsel hüküm, emir ve yasağın nedeni ve niçini) ve özellikle ferâiz sahalârında derin bir kültür ve anlayışa sahipti. Mesruk’un (63/682) söylediğine göre, ashabın büyükleri ferâize dair meseleleri hep ondan sorarlardı.⁵⁵⁷ Hatta kendisine danışan Ömer b. Hattab ve Ali b. Ebu Talip gibi sahâbi ve müçtehit birçok fıkıh meselesini ona soruyor, pek çok konuda kendi görüşlerini bırakıp Hz. Aişe’nin görüşüne tabi oluyorlardı.⁵⁵⁸ Ümmetin kadınlarının en ince anlayışlısı olan Hz. Aişe,⁵⁵⁹ fıkıh sahasında Aişe b. Talha, Amre b. Abdîrrahman ve Hafsa b. Sirin gibi çok kıymetli fakih hanımların yetişmesine vesile olmuştu.⁵⁶⁰ Hz. Aişe, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın devirlerinde ve daha sonra fetva veriyordu.⁵⁶¹ O, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in hilafeti döneminde de fetva vazifesini üstüne almıştı.⁵⁶² Zira Hz. Aişe, sadece bir kural tekrarcısı değil, bir kritikçi ve hikmeti teşrîye araştırmacısıydı.⁵⁶³ Bu durumun bir uzantısı olarak hadis ve fıkıh kaynaklarında onun bazı sahâbilerden farklı fetvalarının geniş yer tuttuğu görülür. Tabîin devrinin birçok hukukçusu, yüksek seviyedeki hukuk bilgisinden faydalanmak üzere kendisiyle ilmî istişarelerde bulunmuştur. İslam hukuku sahasındaki görüşleri yeğenleri Kâsım, Urve ve diğer talebeleri tarafından nakledilmiştir.

Hz. Aişe gerek Hz. Peygamber (s.a.s) hayatta iken gerek Hz. Peygamber’in (s.a.s) vefatından sonra kadın ve erkek bütün müslümanlar için hayırlı işlerde örnek oldu, müftülük görevi üstlendi.⁵⁶⁴

3.3. DİL, ŞİİR ve EDEBİYAT BİLGİSİ

⁵⁵⁶ Kehhâle, *A’lamu’n-Nisa*, III, 106.

⁵⁵⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 375; Zehebî, *Siyerü A’lami’n-Nübelâ*, II, 182; İbn Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V, 503; eş-Şevkanî, *Darrü’s-Sahabe fî Menakibi’-l Karabeti ve’s-Sahabe*, s.319.

⁵⁵⁸ ed- Dimeskî, *Peygamber Külliyyatı*, XI, 203.

⁵⁵⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 374; Kehhâle, *A’lamu’n-Nisa*, III, 106.

⁵⁶⁰ Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, çev. , M. Yaşar Kandemir, Gaye Matbacılık, Ankara, 1988, s.313.

⁵⁶¹ İbn Sa’d, *Tabakat*, II, 375.

⁵⁶² Zehebî, *Siyerü A’lami’n-Nübelâ*, V, 55.

⁵⁶³ Yaşar Nuri Öztürk, *Asr-ı Saadetin Büyük Kadınları*, s. 71.

⁵⁶⁴ İbn Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, VII, 191; Zehebî; *Siyerü A’lami’n-Nübelâ*, II, 179, 185; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, VIII, 92-94.



Bilindiği gibi tefsir ilmi her şeyden önce kuvvetli bir lisan bilgisini gerektirir. Hz. Aişe'nin tefsir sahasındaki vukufiyeti bilindikten sonra lügat bilgisinin kuvvetli olmadığını düşünmek imkânsızdır. Hz. Aişe kuvvetli bir dil bilgisine sahip bulunuyordu.

Hz. Aişe'nin, devrinin edebiyat sahasında hatırı sayılır bir yeri vardı. Bu bilgisinin ve konumunun temelinde yaşadığı toplum, temas ettiği kimselerin fasih ve belîğ insanlardan oluşması yatıyordu. Özellikle babası Ebu Bekir, en fasih konuşan ve en iyi hitabette bulunan sahabelerden biriydi.⁵⁶⁵

Hz. Aişe hitabet yönü çok kuvvetli ünlü bir hatipti. Sahip olduğu fesahat ve belâgatı sayesinde konuşması insanlara çok tesir ederdi. İmam Taberî'nin tespitine göre sesinin yüksek ve hâkim bir tonda olması hitabet gücündeki en önemli etken idi.⁵⁶⁶

Babasının vefatı üzerine kabri başında yaptığı dua, Cemel Vakıası'ndaki hutbesi ve bazı mektupları onun edebî kabiliyetini ve Arap dilini nasıl maharetle kullandığını gösteren şaheser örneklerdir.⁵⁶⁷ Hz. Aişe konuşma üslubuna çok önem verir, dinleyenlerin dikkati açısından konuşulan konunun sade ve öz olmasına dikkat ederdi. Bu konuda Ebu Hureyre'ye, duasında seciyeden kaçınması, insanları bıktırmama açısından her zaman vaaz vermemesi ve konuşulanları kesmemesi hususunda tavsiyede bulunmuştu.⁵⁶⁸ Resulullah'ın (s.a.s) konuşma üslubuna dikkati çekerek onun ard arda konuşmadığını, kelimeleri arasında onu dinleyen birinin söylediklerini ezberleyebilecek ara bulunduğunu söylerdi.⁵⁶⁹

O'nun sayılan bu özelliklerini İbn Sirin, Ahnef'ten şöyle nakleder: “Ben Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve onlardan sonra bazı halifelerin hutbelerini dinledim. Hiçbir zatın ağzından Aişe'nin ağzından dinlediğimden daha belîğ ve daha güzel bir söz işitmedim.”⁵⁷⁰ Yine Musa b. Talha'dan : “Aişe'den daha fasih bir kimse görmedim.” sözünü aktarır.⁵⁷¹ Taberani, Muâviye'den naklediyor: Allah'a yemin olsun ki,

⁵⁶⁵ İbrahim Sarıçam, *Hz. Ebu Bekir*, Ankara 2000, s. 89.

⁵⁶⁶ Ramazan Balcı, *En Sevgilinin Sevgilisi Hz. Aişe*, s.162.

⁵⁶⁷ Mustafa Fayda, “*Aişe*”, *DİA*, II, 203.

⁵⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 40.

⁵⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 115; Zehebî, *Siyerü Alami'n-Nübela*, II, 607.

⁵⁷⁰ Zehebî, *Siyerü Alami'n-Nübela*, II, 191; Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 112.

⁵⁷¹ Tirmizî, “*Menâkip*” 63; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, II, 191; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 11.



Aişe'den daha beliğ, fasih bir hatip görmedim.⁵⁷² Ahmed b. Ebu Tahir'in (ö.604), müslüman kadın hatiplerin hutbelerini topladığı eseri, *Belagatu'n-nisa*'da Hz. Aişe'nin hutbeleri de yer alır. Taberani de Tarih adlı eserinde onun hutbeleri kaydetmiştir.⁵⁷³

Hz. Aişe, devrinde çok revaçta olan Arap şiirini de çok iyi bilirdi. Lebid İbn Rebia'nın(?-660) yaklaşık bin beytini rivâyet etmiştir.⁵⁷⁴ Ayrıca Kâb b. Mâlik'in (ö.50/670) hemen hemen bütün kasideleri, Hassan b. Sabit (ö.60/680) ve Abdullah b. Revaha'nın (ö.8/629) manzumeleri onun ezberlediği şiirler arasında yer alır.⁵⁷⁵

Şunun da altını çizmek gerekir ki müslüman şairlerin, Hz. Peygamber'i (s.a.s) taşlamak için yazılan putperest şiirlere verdikleri cevap-şiirlerinin hemen tamamına yakınının metnini Hz. Aişe'nin hafızasına ve şiire ilgisine borçluyuz. Onun hafızası depoluk görevi yapmasaydı bu şiirlerin tarih sayfalarına geçmeleri mümkün olmayabilirdi veya çok az kısmı geçerdi. Ayrıca bu büyük sahabe şairlerden başta Hassan b. Sabit ve Abdullah b. Revaha, şiirlerini Hz. Aişe'ye gösterir, onun tashihine sunarlardı.⁵⁷⁶ Ebu'z-Ziyad, Urve'den daha çok rivâyet eden birini görmediğini belirterek, Urve'ye: "Ne kadar da çok şiir biliyorsun!" diye iltifatta bulunduğu: "Benim bildiklerim Aişe'nin yanında hiçtir; karşılaştığı her hadise ile ilgili şiir okurdu"⁵⁷⁷ karşılığını vermesi Hz. Aişe'nin şiir bilgisi açısından dikkat çekicidir. Hz. Aişe'nin 160 kadar kaside rivâyet ettiği söylenir.⁵⁷⁸ Hz. Aişe, Hz. Peygamber'den (s.a.s) "Şiir, hikmettir"⁵⁷⁹ hadisini nakletmekle beraber "Çocuklarınıza şiir öğretiniz ki dilleri tatlansın"⁵⁸⁰ diyerek Kur'an ve hadisin anlaşılması için olduğu kadar Arap dili bakımından da şiirin önemine işaret etmiştir.

Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği: "Sizden birinizin göğsüne irin doldurması, şiir doldurmasından hayırlıdır."⁵⁸¹ hadisini Hz. Aişe "O, Hz. Peygamber'i (s.a.s) hicveden şiirler içindir" şeklinde tevil eder. Hz. Aişe'nin kastettiği şiir, muhtevası

⁵⁷² Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 112.

⁵⁷³ Süleyman Nedvî, *Hazreti Aişe*, s.239.

⁵⁷⁴ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, II, 197.

⁵⁷⁵ Mustafa Fayda, "Aişe", *DİA*, II, s.203.

⁵⁷⁶ Yaşar Nuri Öztürk, *Asr-ı Saadetin Büyük Kadınları*, s. 67.

⁵⁷⁷ el-Askalanî, *el-İsabe*, VIII, 233; Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, IV, 426; Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 115.

⁵⁷⁸ Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 116.

⁵⁷⁹ Zehebî, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, XXII, 350.

⁵⁸⁰ Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa*, III, 120.

⁵⁸¹ Müslim, "Şiir" 41; Ebu Dâvud, "Edep" 95.



Kur'an'a ters düşmeyen şairlerdir. Nitekim müfessirler “Ancak iman edip iyi ameller işleyenler ve Allah'ı çok ananlar ve kendilerine zulmedildikten sonra öçlerini alanlar müstesna.”⁵⁸² âyetine dayanarak, sözüyle yaptığı işi uyumlu olan ve iyilik isteyen şairler bulunduğunu söylerler. Bu şairler şiirlerinde genellikle, tevhit, şükür, Allah'ın yüceliğini bildirme, zikir ve yaratılandan Yaratıcının kudretini hatırlama temalarını işlerler. Ancak şairler, kendilerine yönelik hiciv, zulüm olduğunda bunun öcünü alabilir ve hicvi reddetme eylemini yapabilirler. Bu durum âyette bir istisna olarak kabul edilmiştir.⁵⁸³ Hz. Aişe'nin, Hz. Peygamber'den (s.a.s) rivâyet etmiş olduğu “Şiir hikmettir” hadisi de bu kapsamda değerlendirilmiştir.⁵⁸⁴

“Ebu Bekir b. el-Enberi'nin söylediğine göre Kur'an'ın garip ve müşküllerini anlama hususunda sahabe ve tabiinin şiirden faydalandığına dair pek çok rivâyet ve örnekler mevcuttur. Buna rağmen bilgiden mahrum bazı kimseler bunu tasvip etmemişlerdir. Bu durumun, şiiri Kur'an'ın aslı ve kaynağı kabul etmek anlamına geldiği iddiasında bulunmuşlardır ve nazariyelerini takviye için şiirin Kur'an'da ve hadiste zemmedildiğini öne sürmüşlerdir.”⁵⁸⁵ Hâlbuki şiir İslamiyet'te yasak değildir.

Hz. Aişe, “ıfk hadisesi” ile ilgili bir rivâyetinde şöyle söylemektedir: “Hasan'ın şiirinden daha güzel bir şey işitmedim, onu ancak cennet umarak temessül şeklinde söyledim ki o da Ebu Süfyan -İbn Hâris İbn Abdülmuttalip'i kastediyor- için söylemiş olduğu şu şiiridir:

Sen Muhammed'i hicvettin, ben de onun yerine cevap verdim. Muhakkak bu hususta Allah katında mükâfat vardır.

Muhakkak babam ve onun babası ve ırzım Muhammed'in ırzı için size karşı bir kalkandır.

Sen ona denk olmadığın halde ona sövüyor musun? Sizin en kötünüz, en hayırlınıza feda olsun.

Benim dilim kendisinde hiçbir kusur olmayan keskin bir kılıçtır. Benim söz denizimi kovalar bulandıramaz.”

⁵⁸² Şuâra, 26/227.

⁵⁸³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dili Kur'an Dili*, İstanbul, bty. , VI, 120.

⁵⁸⁴ Heysemî, *Mecmaü'z-Zevaid*, III, 427.

⁵⁸⁵ Abdullah Aydemir, *Büyük Türk Bilgini Şeyhü'l-İslam Ebu's-Suud Efendi ve Tefsirdeki Metodu*, DİB Yay. , Ankara, bty. , s.82.



Ey müminlerin annesi, bu lağv (boş söz) değil mi? denildi de o, “Hayır boş söz ancak kadınlar yanında söylenendir.” dedi.⁵⁸⁶

3.4. TARİH ve ENSAP BİLGİSİ

Soy bilgisi Araplar arasında pek ehemmiyetli idi. Araplar nesillerine çok önem verirler, nesilden nesile sülalesini tercüme-i halleri ile birlikte ezberlerler ve çocuklarına, torunlarına naklederlerdi. Böylece kabilelerinin şerefini muhafaza ve yabancılara karşı akraba ve yakınlarının yardımını sağlamayı temin etmek isterlerdi. Nesep ilmi onlar arasında büyük bir ilim olmuş ve bu ilimde söz sahibi kimseler yetişmişti. Ebu Bekir de bu meydanın süvarilerindendi.⁵⁸⁷

Hz. Aişe, devrinin Arap tarihi, ensap, şiir, edebiyat ve tıp sahalarında derin bilgi sahibidir.⁵⁸⁸ Tarih ve ensap bilgisinin temelinde bu konularda derin ilim sahibi olan babası Hz. Ebu Bekir vardı. Arapların cahiliye devrindeki durumları hakkında hadis kitaplarında görülen bilgiler Hz. Aişe tarafından nakledilmiştir. Mesela cahiliye nikâhları, boşanmaları, düğünleri, oruçları, hacları, Kureyş’in hac esnasında ne yaptığı Hz. Aişe tarafından izah edilmiştir.

Ensarın Buas muharebesi, yine onların Cahiliye’de taptığı putlar hakkındaki malumat, vahiy ile nübüvvetin başlangıcı,⁵⁸⁹ hicret,⁵⁹⁰ Bedir, Hendek, Beni Kurayza gazaları, veda haccı, Hz. Peygamber’in (s.a.s) son hastalıkları,⁵⁹¹ vefatı,⁵⁹² defnedilmesi gibi İslam tarihiyle ilgili birçok hadiseler hakkında bilgileri⁵⁹³ Hz. Aişe’ye borçluyuz.

3.5. TIP BİLGİSİ

Hz. Aişe’nin ilmi, sadece hadis, fıkıh, tarih, ensap, dil, edebiyat ve şiir gibi sahalarla sınırlı değildi. O aynı zamanda devrinin mevcut tıp ilmini de biliyordu.

Urve b. Zübeyr: “Fıkıhı, tıbbı ve şiiri O’ndan daha iyi bilen bir kimse görme-

⁵⁸⁶ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, 26.

⁵⁸⁷ Mahmud Es'ad, *İslam Tarihi*, Marifet Yay. , İstanbul 1983, s. 179–180.

⁵⁸⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 11.

⁵⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 68–69.

⁵⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Age.*, X, 31.

⁵⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, II, 211.

⁵⁹² Hâkim, *el-Müstedrek*, VIII, 410; Tirmizî, “Cenâiz” 8

⁵⁹³ Süleyman Nedvî, *Hz. Aişe*, s.237.



dim”⁵⁹⁴ sözüyle Hz. Aişe’nin tıp alanındaki bilgisine dikkat çekmiştir.⁵⁹⁵

Urve, Hz. Aişe’ye şöyle derdi: “Anneciğim! Bu kadar zeki ve anlayış sahibi olmana şaşırıyorum; çünkü Resulullah ’ın (s.a.s) zevcesi ve Ebu Bekir’in kızıdır. Aynı şekilde şiir ve tarih bilgini de garipsemiyorum; çünkü Ebu Bekir’in kızıdır” diyorum. Çünkü o insanların en bilginlerindendi. Ancak tıp bilgine çok hayret ediyorum, nasıl ve nereden öğrendin?” Bunun üzerine Hz. Aişe elini Urve’nin omzuna vurarak şöyle söyledi: “Urveciğim, sana anlatayım. Resulullah (s.a.s) ara sıra hastalanıyordu, O’nu (s.a.s) tedavi etmek üzere çok sayıda Arap ve acem tabipler geliyordu, onların tavsiyelerini uyguluyordum; işte bildiklerim bu sebeple idi.”⁵⁹⁶ Hz. Aişe, tıp bilgisini bu şekilde, gelen heyetlerin verdiği ilaçları sorup, bunların hepsini hafızasında tutarak oluşturmuştu.⁵⁹⁷

İlmin gelişmesinde, Allah’ın insanın içine koyduğu merak duygusu ve gelişme arzusu temel olmuştur. Hz. Aişe’nin tıp alanındaki bilgisi merak duygusunu, ilim elde etmek için ne kadar iyi bir araç olarak kullandığını göstermektedir. Aynı zamanda çok iyi bir gözlemci olması ve araştırmacı bir ruha sahip olması da tıp bilgisinin gelişmesinde temel olmuştur.

SONUÇ

Müminlerin annesi, Resulullah’ın en sevgili genç eşi Hz. Aişe’nin şahsiyeti,

⁵⁹⁴ Kehhâle, *A’lamu’n-Nisa*, III, 105.

⁵⁹⁵ Zehebî, *Siyerü A’lami’n-Nübelâ*, XII, 482; Kehhâle, *A’lamu’n-Nisa*, III, 105.

⁵⁹⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, XVII, 279.

⁵⁹⁷ Zehebî, *Siyerü A’lami’n-Nübelâ*, II, 183; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 11.



hayatı ve ilmî yönü her müslümanın özellikle bayanların kendilerine ait bir şeyler bulabileceği çok canlı, dolu, hareketli, verimli bir hazine gibidir. Hz. Aişe, son derece zeki, cömert, kanaatkâr, vakarlı, Resulullah'a olan sevgisi adına biraz da kıskanç ama bir o kadar da şefkatli, mütevazı bir kuldu. Hz. Aişe, aynı zamanda her konuda fikrini açıkça çekinmeden ifade edebilecek kadar özgüven sahibi, cihat etme arzusu ile harp meydanlarında mücahitlere yardım edecek kadar kahraman, müslümanların iyiliği, fesadın önlenmesi adına bir devenin üstünde bir savaşı idare edecek kadar da cesur bir portre sergilemektedir.

Hz. Aişe'nin girişmiş olduğu siyasi faaliyetler, âlimlerin, kadınların sosyal hayatta yönetim ve hukukla ilgili vazifeleri yerine getirebilecekleri yönünde görüş belirtmelerinde etkili olmuştur. Günümüzde Müslüman ülkelerde idare ve yönetim alanında kadınların arka planda kalmasının nedenini, İslam dininin kendisinde değil, Müslüman ülkelerdeki mevcut baskın gelenekte aramak gerekmektedir.

Hz. Aişe'nin ilim alanında en ön saflarda yer alması, onun merak duygusunu, ilim elde etmek amacıyla ne kadar iyi bir araç olarak kullandığını göstermektedir. Aynı zamanda çok iyi bir gözlemci olması ve araştırmacı bir ruha sahip olması da, okyanus kadar geniş ilminde temel nokta olmuştur. Bu ruh sayesinde başta hadis, fıkıh ve tefsir olmak üzere edebiyat, şiir, hitabet, tarih, nesep ilmi ve tıp alanında da hatırı sayılır bir ilme sahip olmuştur. Bir çok fikhî mesele yanında usul-i fıkıh ve hikmet-i teşrî ve özellikle feraiz sahalarında derin bir kültür ve anlayışa sahiptir. Zira o, bir kural tekrarlayıcısı değil bir kritikçi ve hikmet-i teşrîye araştırmacısıydı.

Hz. Aişe, ilmin hakikatlerini, sahip olduğu kuvvetli hitabet, belagat ve fesahat aynasından İslam ümmetine yansıtabilmiştir. Hâkim bir ses tonu ve hitabet kabiliyetiyle toplumun ileri gelenlerini aydınlattığı gibi halkın seviyesine de inerek toplumun bütününe aydınlatma vazifesini hakkıyla yerine getirmiştir.

Kur'an ve sünneti anlamada sahabelerin önünde olması, onun sadece Hz. Ebu Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in eşi olması neticesi değildi. Bu durumu ona elbette avantajlar sağlamıştı. Ancak çok zeki, ilme iştiaklı ve fevkalade bir öğrenme kabiliyetine sahip olması onu, ashabın en çok parlayan yıldızı yapmıştı. Hz. Aişe, her insana nasip olmayan muhakeme gücü ve kuvvetli hafızanın bir arada bulunduğu bir âlimdir. Onun hakkında fevkalade takdirler içeren cümleler, sahip olduğu ilim ve fazilete dikkat çekmekle birlikte, İslâm toplumunda kadınların karşı karşıya olduğu



sorunların çözümü için gösterilecek doğru hedefe işaret etmesi açısından da ayrıca önemlidir.

Hz. Aişe'nin rivayetlerini inceleyen bir insan ilk bakışta, ondaki hitabet kabiliyetini, ayet ve hadislerin en ince esrarını derin bir anlayışla kavrama melekesini, mevcut problemleri çözmekte kullandığı muhakeme tarzının orijinalitesini fark edebilir. Hz. Aişe bilhassa fıkıh ve hadis ilminde meşhur olmuştur. Özellikle kadınlarla ilgili çok önemli hükümler onun aracılığıyla bizlere ulaşmıştır.

Hz. Aişe, hemen her konuda pek çok hadis rivayet etmesiyle “mûksirûn” diye adlandırılan yedi sahabinin arasında yer almıştır. Kendi döneminde ve daha sonraki dönemlerde vazgeçilmez potansiyel bir kaynak olması sadece çokca hadis ezberleyip rivayet etmesi sebebiyle değil, Kur'an ve sünnetten aldığı İslam kültürüne kendi müşahade ve düşüncelerini de katarak pek çok meselede İslam cemiyetini aydınlatan bir ilim ve fazilet meş'alesi olmasındandır. O, rivayet ettiği hadislerde, Kur'an ve sünnete uymayan rivayetlerde çok hassas davranmış, ravileri kim olursa olsun sert bir biçimde eleştirmiş ve yanlış bulduklarını düzelterek nakkatlık vazifesi yapmıştır. Hadislerin sebab-i vürudunu izah ederek yanlış anlaşılmasına izin vermemiştir.

İslam kültüründe genelde Hz. Aişe'nin muhaddis ve müctehid yönü ön plana çıkarılmışsa da o, geniş Kur'an bilgisiyle bir müfessir olarak da ön saflardadır. Hz. Aişe, Kur'an'ı, Kur'an'la, sünnetle ve akılla tefsir etmiştir. Arap diline ve onun inceliklerine hâkim olması Kur'an'ı daha çok anlamasını sağlamış, ayetleri dil ve fıkıh yönüyle tefsir etmiştir. Ancak İsrailiyât ile ilgili haberlere hiç ehemmiyet vermemiş, İsrailiyâtla ilgilenenleri de hoş görmemiştir.

Hz. Aişe'nin kendine ait, açıklama ve izah kabilinden kenarına not düştüğü küçük ayrıntıları içeren bir Mushaf'ı da mevcut olup âyetlerin kıraatinin Kur'an ve sünnet çizgisinde olmasına dikkat ederek İslamın ruhuna muvafık düşmeyen okuyuşlara itiraz etmiştir.

Hz. Aişe'nin, din konusunda hüküm vermede, nassların ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) uygulamalarının değerlendirilmesinde asıl kıstas olarak Kur'an'ı kullandığını görmekteyiz. O, temel kaynak olarak Kur'an'ı alıyor, Kur'an'a açıklık getirmek için de Hz. Peygamber'in (s.a.s) söz ve fiillerinden yararlanıyordu. Kur'an'ın ifadesinden açıkça anlaşılan hususlarda ise başka hiçbir şeye değer vermiyordu. Hz. Aişe muhataplarını ik-



na etmek ve doğruluğuna şâhit getirmek gayesiyle, içtihatlarıyla, karşılaştığı olay ya da soruya muvafık âyeti zikrederek akıl ile vahiy arasındaki dengeyi muhafaza etmeye çalışmıştır. Karşılaştığı meselelerin çözümünde hareket noktası Kuran ve sünnettir ve görüşlerini ayetlere arz ederek ortaya koyduğu birçok örnek mevcuttur.

Hiz. Aişe'nin rivâyetlerinde Hiz. Peygamber (s.a.s) ile geçirmiş olduğu evlilik hayatı müddetince vahyin çeşitli şekillerde nazil oluşuna dair bilgiler yer almaktadır. Vahyin başlangıcının nasıl olduğunu bize en güzel şekilde aktaran Hiz. Aişe'nin rivayetleri, Kur'an'ın nüzülü konusuna ışık tutan rivayetler içinde önemli bir yere sahiptir. Hiz. Aişe'den gelen bu gibi rivayetler Kur'an ilimleri alanında araştırma yapanlar açısından çok önemli birer veri niteliğindedir. Hiz. Aişe, sadece ilk nazil olan âyetler ve vahyin parça parça inişine değil aynı zamanda ayetlerin nüzul sebeplerine ve ihtiva ettikleri hükümlere de vâkıftı. Zaten tefsir sahasında sahabeyi yükselten en mühim etken, âyetlerin nüzul sebeplerini bilmeleriydi.

Hiz. Aişe'nin hem Resulullah'ın (s.a.s) eşi hem de ilme olan iştiyakı düşünülünce sebep-i nüzul açısından ne kadar önemli bir yer teşkil etmiş olduğu görülür. Zira o vahyin nüzul sürecinin büyük bölümüne şahit olmuştu. Bu rivâyetler arasında bizzat Hiz. Aişe hakkında inen âyetler vardır.

Hiz. Aişe, Hiz. Peygamber'in Kur'an'dan ancak, sayılı ayetlerin tefsirini yaptığını rivayet etmiştir. Bu rivayeti Hiz. Peygamber'in Kur'an tefsirine ışık tutmaktadır. Hiz. Peygamber, ihtiyaç duyulan miktarda, Kur'an'ı tebliğ etme işini yerine getirmiş, Kur'an'ın tefsirini dondurmuyarak akılların ayet ve hadislerin ışığında, farklı istidatların kıyamete kadar ona yeni vecihler bulabilmesine imkân vermiştir.

Hiz. Aişe, değişik sebeplerle ve çeşitli hadiselerle göre nâzil olan ayrı ayrı hükümler ihtiva eden âyetler arasındaki münasebeti en iyi şekilde tesis edebilmiş çok önemli bir müfessirdi. Kur'an'da ilk etapta yer alan bazı hükümlerin daha sonra neshedildiğine dair bilgiler de vermiştir. Taberî de, Tefsir'inde Hiz. Aişe'nin yorumlarına önem vermiştir.

Bu araştırmamızda Hiz. Aişe'nin daha önce ortaya konulmamış bir hazine hükmünde olan tefsir ilmindeki yeri ve bu ilme katkısı ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.



KAYNAKLAR

- Abdülber, Muhammed b. , *el-İstiâb fî Marifeti'l-Ashab*, thk. Ali Muhammed Bicavî, Daru Nahdati, Mısır, bty.
- Abdullatif, Abdülvehhab, *el-Muhtasar fî İlmi Ricali'l-Eser*, Daru'l- Kutubi'l Hadise, 1966.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (I-X), thk, Abdullah Muhammed ed-Derviş, Daru'l fikir, 1991.
- Albayrak, Hâlis, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri*, Şule Yay. , 1993.
- Ateş, Ali Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan Yay. , İstanbul, 2000.
- Aydemir, Abdullah, *Büyük Türk Bilgini Şeyhu'l-İslam Ebu's-Suud Efendi ve Tefsirdeki Metodu*, DİB Yay. , Ankara, bty.
- Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyyât*, DİB Yay. , Ankara 1979.
- Aynacı, Mediha, *Hz. Aişe'nin İctihadında Takip Ettiği Usûl* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001)
- Azimli, Mehmet, "Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı", 16, 1(2003).
- Balcı, Ramazan, *En Sevgilinin Sevgilisi Hz. Aişe Hayatı ve Şahsiyeti*, Nesil Yay. , İstanbul, 2005.
- Bedir, Ahmet, *Kur'an ve Tefsir İlimleri*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. , Şanlıurfa, 2001.
- Bekkar, Ebu Abdullah Zübeyr b. Bekkar b. Abdullah b. Zübeyr Muhammed b. Hasan, *el-Müntehab min Kitabi Ezvaci'n-Nebi*, thk. Ekrem Ziya el-Ömeri, el-Camiatü'l-İslamiyye, Medine, 1981.
- Belazûri, Ebu'l Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir, *Ensabu'l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkar, Riyaz Zirikli, Daru'l-Fikr Yay. , Beyrut, 1996.
- Bolelili, Nusrettin, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat



- Fakültesi Vakfı Yay. , İstanbul, 1988.
- Buharî, Muhammed b. İsmail, *es-Sahih*, I-VIII, Beyrut, 1987.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay. , Ankara, 1988, I.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, I-II, DİB Yay. , Ankara 1988.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlu*, T.D.V Yay. , Ankara 199
- Coşkun, Selçuk, “Hadislerin Tarihe Arzı’nın Uygulamadaki Bazı Problemleri” (Hz. Aişe’nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme), *Ekev Dergisi*, 20, (Yaz 2004)
- Demir, İsmet, *Hz. Muhammed’in Özel, Ailevi ve Sosyal Hayatı*, Seçil Ofset Yay. , İstanbul, 2003.
- DİA, İstanbul, 1989, II.
- Ebü Dâvûd, Süleyman b. Eş’as, *es-Sünen*, I-V, Darü’l-Hadis, Beyrut, 1969.
- ed. Mercan, Zühdü, *Farklı Açılardan Kadın ve Aile*, Işık Yay. , İzmir, 2005.
- ed-Dımeşkî, Muhammed b. Sâlih, *Peygamber Külliyyatı*, çev. Receb Doğru, Halil İbrahim Kaçar, Ocak Yay. , İstanbul, 2004.
- el-Askalanî, Ebü’l-Fazl Şahabeddin Ahmed İbn Hacer, *el-İsabe fi Temyizi’s-Sahabe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- el-Askerî, Murtezâ, *Ehâdisu Ümmi’l-Mü’minin Aişe*, I, Matbaatu Sadr, byy, 1994.
- el-Cevziyye, Ebu Abdullah Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb İbn Kayyim, *İ’lâmül-Muvakkîin*, I-IV, thk. Muhammed el-Mu’tesim bi’llah el-Bağdadî, Daru’l-Kitabi’l-Arabî, 1998.
- el-Cezairî, Ebu Bekir Cabir, *el-İlm ve’l-Ulema*, Daru’l-Kütübi’s-Selefiyye, Kahire, bty.
- el-Evlebî, Salahaddin İbn Ahmedî, *Menhecü Nakdi’l Metin inde Ulemau’l-Hadisi’n-Nebevî*, Daru’l-Afaki’l-Cedide, Beyrut, bty.
- el-Fenisan, Suud b. Abdullah, *Merviyyâtü Ümmü’l-Müminin Aişe fi’t-Tefsir*, Mektebetü’t-Tevbe, Riyad, 1992.
- el-Heysemî, Nureddin Ali b. Ebu Bekir, *Mecmaü’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevâid*, Daru’l-Kutubu’l-İlmiye, Beyrut 1988.
- el-Hindî, Alauddin Ali (b. Abdülmelik b. Kadı Han) el-Muttaki b. Hüsameddin,



- Kenzü'l-Ummal fi Süneni'l-Ahval ve'l-Ef'al*, Müessesetu'r-Risale, neşr. Bekri Hayyani, Saffet Kâka, Beyrut, 1985.
- el-İsfehanî, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya*, Beyrut 1988.
- el-Kaysî, Ebu Muhammed Mekkî b. Ebi Talip, çev. , Musa Kazım Yılmaz, *Kur'an'da Nâsîh ve Mensuh Var mıdır?* , Yeni Asya Neşriyat, İstanbul,1998.
- el-Kâdi, Abdulfettah, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Terc. Salih Akdemir, Fecr Yay. , Ankara, 1995.
- el-Kettânî, Abdu'l-Hay, *et-Terâtibü'l-İdariyye*, I-II, neşr. Hasan Ca'na, Beyrut, bty. Elmalı, Hüseyin, "Hassan b. Sâbit", DİA, İstanbul, XVI.
- Erul, Bünyamin, "Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aişe", *İslâmiyât*, III.
- Es'ad, Mahmud, *İslam Tarihi*, Marifet Yay. , İstanbul, 1983.
- es-Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, çev. M.Yaşar Kandemir, Gaye Matbacılık, Ankara, 1988.
- Es-San'ani, Ebu Bekir Abdurezzak b. Hemmam Abdurezzak, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman A'zami, Beyrut, 1983.
- Es-Sicistânî, Ebu Bekir Abdullah b. Ebi Davûd Süleyman b. el-Eş'as, (ö.316), *Kitabu'l-Mesâif*, Mısır, 1936.
- es-Suyutî, Celaleddin Abdurrahman, *ed-Dürrü'l-Mensur fi Tefsirü'l-Me'sur*, I-VIII, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1983.
- eş-Şevkânî, *Darrü's-Sahabe fi Menâkibü'l-Karabeti ve's-Sahabe*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Ümeri, Dimeşk, 1984.
- et-Tayâlisî, Süleyman b. Davud b. el-Carudü'l-Fârisi'l-Basrî Ebi Davud, *Müsned*, Daru'l-Marife, Beyrut, bty.
- ez-Zehebî, Muhammed es-Seyyid Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1985.
- ez-Zerkeşi, Bedruddîn, *el-İcâbe li İrâdî Ma'stedrekethu 'Aişe ala's-Sahabe*, (Hz. Aişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler), Kitâbiyât, Çev. Bünyamin Erul, Ankara, 2002.
- ez-Zübeyr b. Bekkar, Ebu Abdullah, "*el-Müntehâbü min Kitab-i Ezvaci'n-Nebi*", thk. , Sekine Şehabî, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1983.
- Fayda, Mustafa, "Aişe", DİA, İstanbul 1989, II.



- Fazlullah, Meryem Nureddin, *Nisaun fi'l-Kur'an*, Beyrut, Daru'z-Zehra, 1993.
- Hâkim, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburî, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, el-Müstedrek ala's-Sahihayn, thk. Hamdi Demirbaş Muhammed, Mektebetu'l-Asriyye, Mekke, 2000, (I-X).
- Halebî, Ebü'l Ferec Nureddin Ali b. İbrahim b. Ahmed, *es-Siretü'l-Halebiyye*, Daru'l-Maarif, Beyrut, bty.
- Hatipoğlu, Mehmet Said, "Hz. Aişe'nin Hadis Tenkitçiliği", *AÜİFD*, XXXIX.(1999).
- Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, I-X, Darü'l-Kütübi'l-İlmîye, Beyrut.
- İbn Ahmedî'l-Evlebî, Salahaddin, "*Menhecü Nakdi'l-Metin 'inde Ulemai'l-Hadisî'n-Nebevî*", Beyrut, Darü'l-Afaki'l-Cedide.
- İbn Asakir, Ebû Mansur Abdurrahman b. Muhammed, *Kitabu'l-Erbain fi Menakibi Ümmehâtu'l-Mü'minin*, thk. Muhammed Ahmed Abdülaziz, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, Kahire, 1990.
- İbn Haleveyh, Ebu Abdullah Hüseyin b. Ahmed b. Haleveyh, *Muhtasar fi Şevaazi'l-Kur'an min Kitabi'l-Bedi*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut.
- İbn İshak, Ebu Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar ibn İshak, *Siretu İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, el-Vâkif li'l-Hıdmeti'l-Hayriyye, Konya, 1981.
- İbn Kesir, Ebu Fidâ İsmail, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, I-VIII, thk. Sami b. Muhammed Selame, Darü'l-Tayyibe, 1999.
- İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, 1977.
- İbn Mâce, *es-Sünen*, I-II, Mektebetü'l-İlmîye, Beyrut.
- İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, I-VIII, Daru Sadır Yay. , Beyrut, 1985.
- İbn Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, I-XII, Daru Sadır Yay. , Beyrut, 1979.
- İbn Esir, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim, *Üsdü'l-Gâbe*, thk. Halil Me'mun Şiha, Daru'l-Marife, Beyrut, 1997.
- İskenderî, Ahmed – Emin, Ahmed, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Edebi'l-Arabî*, Beyrut, 1994.
- Jeffery, Arthur, *Materials for the History of the Text of the Qur'an, The Old Codices*, New York, 1937.
- Kandehlevî, Yusuf, *Hayatu's-Sahabe*, I-II, (Muhtasar), hzl. , Ömer Lütü Erdal, Işık Yay. , İstanbul, 2006.



- Kaplan, Yaşar, “Peygamberimiz (s.a.v), Hz. Aişe ile sekiz yaşında mı evlenmişti?”, Vakıf (13 Haziran 1995).
- Karaçam, İsmail, *Kur’an-ı Kerim’in Nüzulü ve Kıraati*, M.Ü.İ.F Yay. , İstanbul, 1995.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *A’lamu’n-Nisa fi Aleml’l-Arab ve’l-İslam*, Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 1977.
- Koç, Mehmet Akif, “İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri” (İbn Hatim Tefsiri Örneğinde Bir Literatür İncelemesi), Kitabiyât, Ankara, 2003.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Usülü*, T.D.V Yay. , Ankara, 2003
- Kurucan, Ahmed - Mercan, Zühdü, *Cennetle Müjdelenen On Sahabi*, Feza Gazetecilik A.Ş, İstanbul, 2001.
- Küçükkalay, Hüseyin, *Abdullah İbn Mes’ud ve Tefsir İlmindeki Yeri*, Denizkuşları Matbaası, Konya 1971.
- Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Darü’l-İhyâü’l-Ulum, Beyrut, 1990.
- MEB, “Aişe”, MEB. Yay. , İstanbul, I.
- Mehdi, Mahmud İstanbulî - Şelebi, Mustafa Ebu’n-Nasr, *Nisaun Havle’r-Resul ve’r-Red ala Müftereyati’l-Müşteşrikin*, Daru İbn Kesir, Dımeşk, 1995.
- Muhammed b. Hasan b. Zebale, *Müntehabü min Kitabi Ezvaci’n-Nebi*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî, el-Camiatü’l-İslamiyye, Medine, 1981.
- Müslim, Ebu’l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *es-Sahih*, I-V, Dârü’l-Hayâ, 1995.
- Nedvî, Seyyid Süleyman, *Hz. Aişe*, Timaş Yay. , İstanbul, 2005.
- Nesâî, *es-Sünen*, I-V, Darü’l-Hadis, Beyrut, 1969.
- Nursi, Said, *Mektûbât*, Yeni Asya Yay. , İstanbul, 2001.
- Nüveyhiz, Adil, *Mucemü’l-Müfessirin min Sadri’l-İslam hatta’l-Asri’l-Hadır*, Müessesetü Nüveyhizi’s-Sekafiy, Beyrut, 1983.
- Nüveyri, Şehabeddin Ahmed b. Abdulvehhab, *Nihâyetü’l-Arab fi Fünuni’l-Edeb*, thk. Muhammed Fevzi Anitil, el-Heyetü’l-Mısriyyetü’l-Amme li’l-Kitab, Kahire, 1985.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Asr-ı Saadetin Büyük Kadınları*, Yeni Boyut Yay. , İstanbul, 1990.



- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Ebu Bekir*, Ankara, 2000.
- Soysaldı, Mehmet, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an ve Tefsir*, Fecr Yay. , Ankara, 2001.
- Suyutî, Abdurrahman b. Ebi Bekir Celaleddin, *ed-Dürrü'l-Mensur fi Te'vili'l-Me'sur*.
- Şâdiye, Fatma, *Ümmü'l-Müminin Hz. Aişe es-Siddıka*, Hanımlara Mahsus Gazete Basımevi, İstanbul, 1904.
- Taberî, *Camii'l-Beyan fi Tevili'l-Kur'an*, (I- XXIV), Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, thk. , Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risale, 2000.
- Taberî, *Tarihü't-Taberî, Tarihu'r-Rusul ve'l-Muluk*, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, thk. Muhammed Ebu el-Fadıl İbrahim, Daru'l-Marife, bty. , (I-VIII).
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevra et-Tirmizi, *es-Sünen*.
- Yazır, Elmalılı, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, bty.
- Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'an Tefsiri* (I-II), Akademi Yay. , İstanbul, 2006.
- Zehebî, İmam Şemsüddin Muhammed Ahmed b. Osman, *Siyerü Alamü'n-Nübela*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993.



ÖZET

Kur'an'ın en büyük tefsir kaynağı kendisi olurken ikinci önemli tefsir kaynağı Hz. Peygamber (s.a.s)'dir. Hz. Peygamber'in açıklamada bulunmadığı yerlerde sahabe tefsiri gelmektedir. Sahabeler arasında ise tefsir alanında Hz. Aişe çok önemli bir yer teşkil etmektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s) eşi olması nedeniyle onun yanında bulunmuş, vahyin nüzulünün büyük bir bölümüne şahit olmuş, âyetlerin inişine sebep teşkil eden olayların içinde yaşamış ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) eğitim ve öğretiminden geçmiş zeki kadın Hz. Aişe'nin yeri, tefsir ilmi açısından vazgeçilmez bir hazine hükmündedir.

Zira o, cahiliye devri adet ve geleneklerinden uzak bir şekilde İslamın ahlak ve hükümleriyle yetişmiştir. Diğer taraftan Kur'an'ın nazil olduğu ortam ve ahvali çok iyi tanımış, Kur'an'ı, Kur'an'la, sünnetle ve akılla tefsir etmiş, birçok âyetin nüzul sebebine şahit olması açısından da Kur'an'ın anlamına vâkıf olmuş, âyetlerin hikmet ve manalarını anlamada diğer sahabelere göre ileri bir seviyeye ulaşmıştır.

Çalışmamızın giriş kısmında Hz. Aişe'nin hayatı ve ilmi şahsiyeti hakkında bilgi verilmiş, birinci bölümde, onun daha önce ortaya konulmamış bir hazine hükmünde olan tefsir ilmindeki yeri ve bu ilme katkısı ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise Hz. Aişe'nin tefsirinin çeşitli ilimler açısından özellikleri ele alınmıştır. Çalışma sonuç bölümüyle sona ermiştir.



SUMMARY

There are two main sources of Qur'anic commentary: the Qur'an itself and the Prophet Muhammed. As far as the verses of the Qur'an which are not commented on by the Prophet, the interpretation of the companions is decisive. Aisha is one of the most eminent commentators among the companions.

Given the fact that she was the spouse of the Prophet Muhammed, that she witnessed most of the period of revelation and that she is a brilliant woman educated by the Prophet himself, the position of Aisha in the science of hadith is indispensable. As she was grown up in an environment which was alien to the customs and traditions of the Period of Ignorance, she was brought up with the values of Islam. On the other hand, she knew well the conditions and environment in which the Qur'an was revealed, and commented the Qur'an by using other verses in the Qur'an, prophetic sayings and by recording rational method. She was better than the other companions in her interpretation of the Qur'an and her grasping of deep meaning of the verses.

In the Introductory part of our thesis, the life and knowledge of Aisha was explained. In the first chapter, her position in the first chapter, which is mainly ignored, and her contribution to the science of Qur'anic commentary were examined.

In the second chapter, the relation of her interpretation to other sciences was analyzed. The thesis ended with a conclusion.